

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૫૦/-

વર્ષ : ૪૩મું
ઓગસ્ટ - ૨૦૧૮
અંક : ૪૮૩

મંગલ મંદિર • ઓગસ્ટ-૨૦૧૮ • ૧
(કુલ પાના : ૯૬)

મંગલ મંદિર

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદનું માસિક મુખપત્ર

૯ ઓગસ્ટ

ક્રાંતીદિન

ભારત દેશની આઝાદી માટે
ધોતાનું સર્વસ્વ સર્પણ કરનાર
વીર શહીદોને શત્ શત્ વંદન

15
AUGUST

સ્વતંત્રતા દિવસ

: મુખ્ય કાર્યાલય :

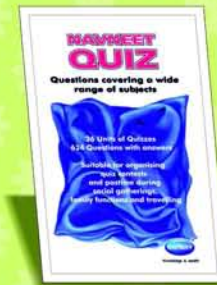
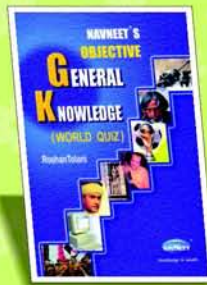
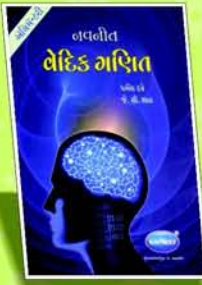
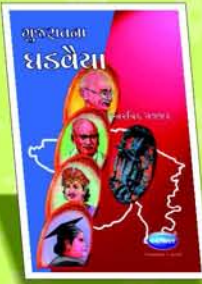
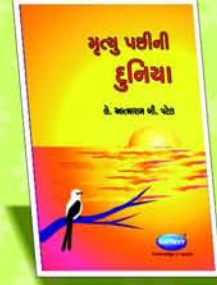
શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ

માતૃશ્રી સાકરબહેન સ્વજી મોરારજી લાલન (કોડાચ-સુખીમવાલા)

શ્રી કચ્છી જૈન ભવન

૪૩-૪૪, બ્રાહ્મણ મિત્રમંડળ સોસાયટી, પાલડી, એલિસબ્રીજ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬
ફોન : (079) 2657 8892, 2658 1501, 2657 9469 ફેક્સ : (079) 2658 2060
Email : kjssmangalmandir@gmail.com • website : www.kuthijainahd.org

'નવનીત'નાં શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનવર્ધક પ્રકાશનો...

આપના શહેરના બધા બુકસેલર્સને ત્યાં મળે જ છે અથવા મંગાવી આપશો.

Knowledge is wealth

NAVNEET EDUCATION LIMITED

Correspondence Address : Navneet House, Gurukul Road, Memnagar, Ahmedabad – 380 052. India

Phone : (079) 6630 5000, 6630 5001, 2745 1000 • Fax : (079) 6630 5011, 2748 8000

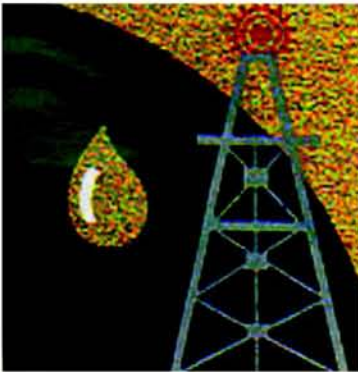
email : navneet.ahd@navneet.com • Website : www.navneet.com

Available on HIRE

- Gas Engine Driven Generators
Range : 50 KVA to 10 Mega Watts
- Gas Engine Driven Gas Compressors
Range : 10 HP to 8000 HP
- Oil & Gas Processing Equipments Readily Available
- Work Over Rig 100 Ton, 50 Ton & 30 Ton Capacity
- 120 kg/cm² Air Compressors

We Provide

- Complete equipment Readily Available
- Spare Parts
- Operation & Maintenance
- Engineering Consultancy

Corporate Office :

Deep Industries Limited

6th Floor, N.G. Tower, Opp. Fun Republic Cinema,
S.G. Highway, Ahmedabad - 380 015.

Tel # 91-79-26862076/78

Fax # 91-79-26862077

Registered Office :

Deep Industries Limited

Opp. Suryanarayan Bunglows,
State Highway, Motera,

Dist. Gandhinagar.

Phone # 91-79-27571128

Fax # 91-79-27502464

Email info@deepindustries.com

AN ISO 9001 - 2000 COMPANY

ચાતુર્માસમાં ધર્મજ્ઞાનથી સમૃદ્ધ કરનારાં, પુસ્તકો

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય

ગૂર્જર સાહિત્યભવન

રતનપોળનાકા સામે, ગાંધી માર્ગ,
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૧
ફોન : ૦૭૯-૨૨૧૪૪૬૬૩.
e-mail : goorjar@yahoo.com

ગૂર્જર સાહિત્ય પ્રકાશન

૧૦૨, લેન્ડમાર્ક બિલ્ડિંગ, ટાઇટેનિયમ
સિટીસેન્ટર પાસે, સીમા હોલની સામે,
૧૦૦ ફૂટ રોડ, પ્રહલાદનગર,
અમદાવાદ-૧૫ ફોન : ૨૬૯૩૪૩૪૦,
મો. ૯૮૨૫૨૬૮૭૫૯
ઇમેલ :
gurjarprakashan@gmail.com

પંડિત સુખલાલજીનું અધ્યાત્મસાહિત્ય		રોહિત શાહનું અધ્યાત્મસાહિત્ય	
સમાજ, ધર્મ અને સંસ્કૃતિ	૧૩૦	મારા મહાવીર, તારા મહાવીર	૬૦
વ્યક્તિને અને સમાજને પવિત્ર ઊંચાઈ પર લઈ જવામાં ધર્મ અને સંસ્કૃતિનું યોગદાન સમજાવતું પુસ્તક		ભગવાન મહાવીરને સાચા અર્થમાં સમજવાની દિશા બતાવતું પુસ્તક	
જૈન ધર્મ અને દર્શન	૨૦૦	શ્રાવક ધર્મનું શિખર : વેવાવચ્ચ	૪૦
જૈન ધર્મની અને જૈન દર્શનની ખૂબીઓનું માર્મિક માર્ગદર્શન આપતું પુસ્તક		જૈન સાધુ-સાધ્વીજીની સેવા કરવાનું સાત્ત્વિક માર્ગદર્શન આપતું પુસ્તક	
અનેકાંત ચિંતન	૧૮૦	દર્શના ધોળકિયાનું અધ્યાત્મસાહિત્ય	
વિરોધી વિચારમાં પણ સત્ય હોઈ શકે છે એ સંભાવના સુધી પહોંચીને ધર્મને પામવાનું રહસ્ય સમજાવતું પુસ્તક		શ્વાસમાં વાગે શંખ	૨૨૫
રતિલાલ દી. દેસાઈનું અધ્યાત્મસાહિત્ય		ધર્મની વિવિધ વિભાવનાઓની સંગત કરાવતું જ્ઞાન અને અધ્યાત્મના સંગમ જેવું પુસ્તક	
અમૃત સમીપે	૩૬૦	કાંતિલાલ કાલાણીનું અધ્યાત્મસાહિત્ય	
વિચારમંથનમાંથી પ્રગટેલું અને માનવજીવનને સાર્થક કરતું અમૃત પીરસતું પુસ્તક		યથાર્થતાની ઉપાસના	૧૦૦
જિનમાર્ગનું અનુશીલન	૩૦૦	યથાર્થની સમજણ દ્વારા તેની ઉપાસનાનો માર્ગ બતાવતું વાસ્તવલક્ષી પુસ્તક	
જૈન ધર્મના અનુસરણનું સચોટ માર્ગદર્શન સ્વામી સચ્ચિદાનંદનું અધ્યાત્મસાહિત્ય		જી. કે. મંકોડીનું અધ્યાત્મસાહિત્ય	
ગીતાજીનું ચિંતન	૫૦૦	પિછાણ તારા પંડને	૪૦૦
ભગવદ્ ગીતા વિશે અન્યત્ર ક્યાંય ન હોય તેવું તાજું અને માર્મિક ચિંતન		ધર્મનો આરંભ ભીતરને જાણવાથી થાય છે. ભીતરને જાણવાની દિશા બતાવતું પુસ્તક	
વિષ્ણુસહસ્રનામ : ખંડ-૧, ૨	૫૦૦	રાજકુમાર ટોપણદાસણીનું અધ્યાત્મસાહિત્ય	
ભગવાન વિષ્ણુનાં એક હજાર નામના અર્થ અને તેના ઇતિહાસની રોમાંચક વાતો		હે, વત્સ !	૧૬૫
ગંગાસતીની અમરવાણી	૨૫૦	ગુરુ-શિષ્ય સંબંધનું માહાત્મ્ય બતાવતું પુસ્તક	
વીજળીના ચમકારે મોતી પરોવી લેવાનું જ્ઞાન આપતાં ગંગા સતીનાં ભજનોનું રસદર્શન		મૃદુલા મારફતિયાનું અધ્યાત્મસાહિત્ય	
આ. વાત્સલ્યદીપસૂરિનું અધ્યાત્મસાહિત્ય		છાંદોગ્ય ઉપનિષદ	૩૫૦
જૈન સજ્જાય અને મર્મ	૭૦	હિન્દુધર્મનો જ્ઞાનખજાનો એટલે ઉપનિષદ. એ ખજાનાની ચાવી આપતું અનોખું પુસ્તક	
જૈન સજ્જાય માત્ર સ્તુતિ કે ભજન નથી, પ્રભુને પામવાનો પંથ છે એ બતાવતું પુસ્તક		રમેશ સંડેરીનું અધ્યાત્મસાહિત્ય	
શ્રી જૈન મહાવીર ગીતા : એક દર્શન	૩૫૦	બ્રહ્મ સત્યથી જગત સત્ય ભણી	૧૦૦
જૈન ધર્મમાં પણ ભગવાન મહાવીરની ગીતા છે, એનો સાર સમજાવતું પુસ્તક		બ્રહ્મ સત્ય છે તો જગત પણ સત્ય છે એવું નવું સત્ય સમજાવતું પુસ્તક	
ચંદ્રહાસ ત્રિવેદીનું અધ્યાત્મસાહિત્ય		ડૉ. મહેબૂબ દેસાઈનું અધ્યાત્મસાહિત્ય	
ધ્યાનવિચાર	૧૦૦	સૂફીજન તો તેને રે કહીએ	૯૦
ધર્મ અને ધ્યાન એક સિક્કાની બે બાજુ જેવાં અને કલ્યાણકારી છે, એ સમજાવતું પુસ્તક		ઇસ્લામ ધર્મની આંગળી પકડીને દિવ્યતાનાં શિખરો ચઢવાની પ્રેરણા આપતું પુસ્તક	
		શરદચંદ્ર ઈ. પુરોહિતનું અધ્યાત્મસાહિત્ય	
		સન્નાતન જ્ઞાનવૈભવ	૮૫૦
		વિવિધ દર્શનો, ઉપનિષદો, જ્યોતિષશાસ્ત્ર, ન્યાયશાસ્ત્ર વગેરેનો સાર આપતો ગ્રંથ	

એ જ અરસામાં ગુજરાતના સોલંકી રાજા ભુવનાદિત્યના ત્રણ કુમારો રાજ, બીજ અને દંડક દેશાટન અર્થે નીકળ્યા હતા. ફરતા ફરતા આ ત્રણે રાજકુમારો કચ્છમાં આવી ચઢ્યા. રાજ સૌથી મોટો હતો, અંધ હતો. આમ છતાં અશ્વચિકિત્સામાં નિષ્ણાત હતો.

જામ લાખાએ આ ત્રણે કુમારોનો સારી રીતે સત્કાર કર્યો. પબુપસરના દર્દની ચિકિત્સા કરવા તેણે રાજકુમાર રાજને વિનંતી કરી. રાજ સોલંકીએ પબુપસર પાસે આવીને એના આખા શરીર પર હાથ ફેરવીને બારીક નિરીક્ષણ કરી લીધું. ઊંડી પરીક્ષાને અંતે એને જાણવા મળ્યું કે પબુપસરને કોઈ ખાસ દર્દ નથી. માત્ર સ્વપ્નઘાતને લીધે જ એ લંગડો બની ગયો છે.

માણસોને જેમ સ્વપ્ન આવે છે તેમ ઘોડાઓને પણ સ્વપ્ન આવતાં હોય છે એ વાત એના લક્ષમાં જ હતી.

સ્વપ્નની લડાઈમાં વાગેલા ઘાની ભ્રમણાથી પબુપસર એનો એક પગ જમીન પર માંડતો નથી, એ હકીકત એના લક્ષમાં આવી ગઈ. ઘોડાનું આ વિચિત્ર દર્દ દૂર કરવા માટે એણે એવો જ એક વિચિત્ર ઉપાય અજમાવવાની યોજના કરી.

રાજ સોલંકીએ લશ્કરની બે ટુકડીઓને શસ્ત્રસજ્જ કરાવીને તેમને બહાર મેદાનમાં ખડી કરાવી દીધી. આ બંને ટુકડીઓને રણસંગ્રામનો ખરેખરો દેખાવ કરવાનો હુકમ આપવામાં આવ્યો.

સિંધુડો વાગવા લાગ્યો, રણભેરીના ગગનભેદી નાદ આકાશમાં ગાજવા લાગ્યા. કૃત્રિમ રણમેદાન રણવીરોની રણહાકથી ગાજી ઊઠ્યું.

તલવાર, બચ્છી, ભાલાં આદિ યુદ્ધનાં શસ્ત્રો સૂર્યના પ્રકાશમાં ચમકવા લાગ્યાં. ઉભય પક્ષો વચ્ચે જાણે ખૂનખાર જંગ ખેલાવાનો હોય એવો આભેહૂબ દેખાવ રજૂ કરવામાં આવ્યો.

એ વખતે જામ લાખા ફૂલાણીએ રાજ સોલંકીની ગોઠવણ અનુસાર પબુપસર પર સવાર થઈને એક વીર હાક સાથે તેને એડી લગાવી. જામ લાખાના પગની એડી લાગતાં જ પબુપસરની આંખોમાં વીરરસનો જુસ્સો ચમકી ઊઠ્યો. કોઈ અનેરા શૌર્યનું જોમ એનામાં ઊછળી આવ્યું. સ્વપ્નનો ઘા ભૂલી જઈને તેણે શૂરાતનના આવેશમાં ને આવેશમાં પોતાનો લંગડો પગ સડાપ દેતો ધરતી પર માંડી દીધો.

બંને બાજુના સૈનિકોના હર્ષનાદોથી વાતાવરણ ગાજી ઊઠ્યું. જામ લાખાના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. એના પ્રાણપ્યારા અશ્વનું અસાધ્ય દેખાતું દર્દ આમ એકાએક દૂર થતાં સોલંકી રાજકુમાર રાજદેવને તે હર્ષોલ્લાસથી ભેટી પડ્યો.

અંધ રાજકુમાર રાજની આ અજબ જેવી હિકમતના પુરસ્કાર તરીકે તેણે પોતાની બહેન રાયાજીનાં લગ્ન રાજ સોલંકી સાથે ઘણી ધામધૂમથી કરી દીધાં. એના વહાલા અશ્વ પબુપસર પર એનો કેવો અદ્ભુત પ્રેમ!

JETHABHAI DOONGARSHI TRANSPORT Co.

J. D. LOGISTICS

H.O. : 708/18, Bhavani Peth, Near Gurunanak Telephone Exchange, Pune-411 402.
Tel. : (020) 26434611 / 08425818000 • Fax : (020) 26434525 • E-mail : jdtcompany@gmail.com
Admn. O. : 313/315, Narshi Natha Street, Khajurwala Chamber, Masjid Buunder, Mumbai-400 009.
Tel. : (022) 23426818, 23400597 • Fax : (022) 23451950 • E-mail : jdadmnoff@yahoo.co.in

**DAILY PARCEL & FULL TRUCK LOAD SERVICES
FROM MUMBAI & GUJARAT TO PUNE & SOLAPUR AND RETURN**

MUMBAI OFFICE

ANDHERI 09323963410
BHAT BAZAR 09323963409
BHIWANDI 08425818022
VASAI 09323320952
VASHI 08425818023
TARAPORE 09322407169
ULHASNAGAR 09324495236
BHAYANDER 09820283922

PUNE & OTHER MAHARASHTRA OFFICE

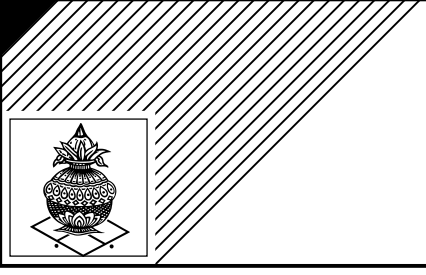
PUNE (BOOKING) 08425818009
PUNE (DELIVERY) 08425818012-16
CHINCHWAD 08425818011
WAGHOLI 08425818020
FURSUNGI 08425818014
TALEGAON 08425818021
SOLAPUR 08425818030
KOLHAPUR 08425818027

GUJARAT OFFICE

AHMEDABAD 08866858858
SURAT 09377763408
VAPI 09377763409
RAJKOT 09327774777

UTTAR PRADESH OFFICE

VARANASHI 09336939327
VARANASHI 0542-2454585
MAUNATH BHANJAN 09335015165

પધુ ગુલમદાર

કચ્છી કથા

સ્વામી સચ્ચિદાનંદ

ભારત ઉપર યુદ્ધો બહારથી આવ્યાં. ભારત યુદ્ધોને બહાર લઈ ગયું હોય તેવું ઓછું જ બન્યું છે. જે લોકો યુદ્ધો લાવે છે તેઓ મહત્વાકાંક્ષી હોય છે. તેઓ જીતવાની પૂરી તૈયારી કરીને આવતા હોય છે. જેણે યુદ્ધ કરવું હોય અને જીતવું હોય તેણે સેના અને શસ્ત્રોનો સતત વિકાસ કરતા જ રહેવું પડે. જે લોકો યુદ્ધો નથી કરતા, પ્રદેશો જીતવાની મહત્વાકાંક્ષા નથી રાખતા તે લોકો સેના અને શસ્ત્રોના વિકાસની ઉપેક્ષા કરતા રહે છે. ભારત પ્રાચીનકાળથી જ શસ્ત્રોની ઉપેક્ષા કરનારો દેશ બન્યો છે. તે કારણે તે વારંવાર આક્રમણનો ભોગ બનતો રહ્યો છે. કદાચ ભારતને ચિંતન જ એવું મળ્યું છે, જે લોકોને યુદ્ધવિમુખ બનાવે છે.

ચીલાચાલુ તલવાર-ભાલા, તીર-કામઠાંવાળી લડાઈ ભારતમાં લડાતી રહી. રામાયણ-મહાભારત-કાળનાં 'મિથ' યુદ્ધોથી પ્રજા આજે પણ ફુલાતી રહે છે, પણ વાસ્તવિકતા સ્વીકારી શકતી નથી.

પાણીપતના યુદ્ધમાં અફઘાનો સર્વપ્રથમ તોપો લઈ આવ્યા અને ઘણા નાના લશ્કરથી મોટી સેના ઉપર વિજય મેળવ્યો. પછી તો ગોરાઓ આવ્યા. તેમના પ્રત્યેક જહાજમાં તોપો તો ગોઠવેલી હોય જ. તોપો દ્વારા વાસ્કો-દ-ગામાએ કેરળના ઝામોરિન રાજાને હંફાવ્યો અને સમુદ્રતટ કબજે કર્યો. પાછળથી આપણે પણ તોપો ખરીદતા થયા. મોટા ભાગે આવાં શસ્ત્રો ગોરાઓ પાસેથી ખરીદવામાં આવતાં, જે પ્રક્રિયા આજે પણ ચાલુ છે.

ત્યારે કચ્છમાં ફતેહમોહમ્મદ સિંધીનો ડંકો વાગે. સામાન્ય માણસમાંથી ફતેહમોહમ્મદ કચ્છનો દીવાન અને સર્વેસર્વા થઈ ગયો હતો. મુસ્લિમો જન્મજાત આક્રમક હોય છે. તેમનું ચિંતન જ આક્રમક હોય છે. તેમને ત્યાં અહિંસા શબ્દ જ નથી, તેથી મુસ્લિમ શાસકો સતત યુદ્ધરત રહેતા હોય છે. યુદ્ધ (જેહાદ) કરવું એ તેમના માટે જીવનની એક મુખ્ય ધર્મ-આજ્ઞા બની જતી હોય છે. જમાદાર ફતેહમોહમ્મદે ઘણાં યુદ્ધો કરેલાં. તેથી તેની સેના અને શસ્ત્રો હંમેશાં બીજા કરતાં ચઢિયાતાં રહેતાં. તમારી પાસે કેવાં શસ્ત્રો છે તેનું મહત્ત્વ તમારા શત્રુની તુલનામાં કેવાં અને કેટલાં છે તેના આધારે નીકળી શકે.

જમાદારની સેનામાં ઘણી તોપો રહેતી, ઘણા તોપચીઓ પણ રહેતા. તોપચીઓ મોટા ભાગે મુસ્લિમો જ રહેતા. રાજપૂત યોદ્ધાઓ તલવાર-તીરભાલાની લડાઈ કરતા, જ્યારે મુસ્લિમો બંદૂક અને તોપના ગોળા ચલાવતા.

બંદૂકો અને તોપોની સફળતા તેમના નિશાનબાજોની કુશળતા ઉપર આધારિત રહે છે. જેમ તલવારની પટાબાજી હોય તેમ તોપોની

પણ નિશાનબાજી હોય. જો નિશાનો ખોટાં પડે તો સવારથી સાંજ સુધી સેંકડો ગોળા છોડવા છતાં પણ પરિણામ ન આવે, એટલે તોપોની લડાઈમાં નિશાનબાજી બહુ જ મહત્ત્વની વસ્તુ કહેવાય.

જમાદારના તોપખાનામાં એક સારસ્વત બ્રાહ્મણ તોપચી તરીકે નોકરી કરે. બ્રાહ્મણ હોવા છતાં પણ ગોરપદું પડતું મૂકીને તે તોપચી થયો હતો. એટલું જ નહીં, તે લાજવાબ તોપચી બન્યો હતો. બ્રાહ્મણો સહજ બુદ્ધિશાળી પ્રજા છે. જો તેઓ બુદ્ધિને કામે લગાડે તો જલદી ઘણી સિદ્ધિઓ મેળવી શકે છે.

બ્રાહ્મણનું નામ 'પધુ.' કદાચ પ્રદ્યુમ્નનું ટૂંકું નામ પધુ થયું હશે. તે તોપ ચલાવતો તેથી લોકો તેને ગુલમદાર કહેતા.

પધુનો ગોળો કદી ખાલી ન જાય. ગમે તેવું લક્ષ્ય હોય તો પણ વીંધી નાખે. પધુ હોય ત્યાં હાર હોય જ નહીં, વિજય જ હોય. સામા પક્ષને જરાક ખબર પડે કે સામા પક્ષે પધુ છે, પોતે મનોમન હારી જાય. આવી તેની ધાક હતી. બ્રાહ્મણો માત્ર સીધાભોજી જ ન હતા, તેઓ યોદ્ધાઓ પણ હતા તેની પ્રતીતિ વારંવાર થતી રહે છે. ઝારા ડુંગર ઉપર જે ભીષણ યુદ્ધ થયું હતું તેમાં સેંકડો બ્રાહ્મણો પણ લડ્યા હતા. ગુંદિયાળીના જોશી મૂળજનો પાળિયો હજી પણ તેમની વીરતાની શાખ પૂરતો ઊભો છે.

પધુની સફળતાને અંગ્રેજો પણ માન આપતા. તેની તુલના વિલિયમ ટેલ સાથે કરતા. ટેલ અંગ્રેજી સેનાનો મહાન તોપચી હતો. પધુ કચ્છી સેનાનો મહાન તોપચી હતો, પણ પધુની કદર કરે તેવા અંગ્રેજ સેનાપતિઓ ન હતા.

લગભગ પ્રત્યેક પ્રતિભા કોઈ ને કોઈ અપલક્ષણથી ગ્રસ્ત હોય છે, તેમ પધુને ગાંજો પીવાની ટેવ હતી. ગાંજો લીધા વિના પધુ મડદું થઈ જાય, તેથી તેને ગાંજો તો જોઈએ જ. તે વખતના રાજપૂત-યોદ્ધાઓ અફીણના બંધાણી રહેતા. અફીણ વિના તેઓ યુદ્ધ કરી શકતા નહિ. પધુ ગાંજા વિના તોપ ન ચલાવી શકે.

એક વાર તે ઓખા ગયો. ઓખા ગાયકવાડી રાજ્ય. ત્યાં ગાયકવાડી સેના તોપનો અભ્યાસ કરે, પણ તોપનો ગોળો ઠૂંઠા ઉપર વાગે નહીં. પધુ આ બધું જોઈ રહ્યો હતો. અંગ્રેજ સેનાપતિ તોપચીઓની નિષ્ફળતાથી લાલઘૂમ થઈ ગયો હતો. તેવામાં પધુએ પોતાને ચાન્સ આપવા વિનંતી કરી અને પ્રથમ વારમાં જ ઠૂંઠું ઉડાવી દીધું. અંગ્રેજ અમલદાર પધુને ઓળખી ગયો : અરે! આ તો પધુ છે - ફતિયાનો તોપચી! અંગ્રેજ ભેટી પડ્યો. અંગ્રેજે તેની કદર કરી અને ફતેહમોહમ્મદને પણ કદર કરવા જણાવ્યું. આવો હતો કચ્છી બ્રાહ્મણ પધુ. ■

કટાક્ષ એ છે કે માઠો અનુભવ થયો તે પહેલાં મોહનદાસ પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધમાં જર્મની વિરુદ્ધ બ્રિટન માટે સક્રિય હતા. પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ દરમ્યાન બ્રિટનના પડખે રહીને લડતા ભારતીય લશ્કરમાં તેઓ જવાનોની ભરતી કરવાની ઝુંબેશ પણ ચલાવતા હતા! આ ઝુંબેશ બદલ બ્રિટીશ તાજે તેમને 'કેઝર-એ-હિન્દ' નો ખિતાબ પણ આપ્યો હતો. જુલાઈ ૧૯૧૮ સુધી તેમનો અભિગમ બદલાયો નહિ. અભિગમ ટૂંકમાં એ કે ભારત અને બ્રિટન સમાન દરજ્જાના ભાગીદારો થાય અને સમજૂતીના ભાગરૂપે ગુલામ ભારતના નાગરિકો બ્રિટીશ સામ્રાજ્યમાં રહીને પણ તેમના દેશનો વહીવટ ચલાવવાનો અધિકાર પામે. બેરિસ્ટરના મનમાં તે આશા મુખ્યત્વે અમેરિકન પ્રમુખ વુડ્રો વિલ્સનનાં નિવેદનોએ જગાડી હતી, જેઓ ભારતમાં બ્રિટીશ સામ્રાજ્યનો અંત લાવવાની હિમાયત કરી રહ્યા હતા. પરંતુ દક્ષિણ આફ્રિકાની ટ્રેનમાં થયેલા એક જ કડવા અનુભવે મોહનદાસની વિચારસરણી તેમજ અભિગમ બદલી નાખ્યા.

વધુ એક 'જો' અને 'તો' પણ જુઓ : આ પોરબંદરી વણિકને જો એમ લાગ્યું હોત કે બ્રિટીશ સામ્રાજ્યને હિંસા વડે ખતમ કરી શકાય તો સંભવિતપણે એ જ માર્ગ તેઓ અપનાવત, કારણ કે જર્મનીને મહાત કરવા માટે ઈન્ડિયન આર્મિમાં નવા હિન્દી સૈનિકો શોધતી વખતે તેમને હિંસાનો બાધ નડ્યો ન હતો. વાણિયાબુદ્ધિએ જો કે તેમને અહિંસા તરફ વાળ્યા. બ્રિટીશ હકૂમતને શસ્ત્રો વડે પડકારવાનું શક્ય ન હતું, એટલે તેમણે શરમ વડે તેને મારવાનું નક્કી કર્યું. આ નવા હથિયારે તેનો મહત્તમ પરચો એપ્રિલ ૧૩, ૧૯૧૯ ના રોજ અમૃતસરના જલિયાંવાલા બાગમાં દેખાડ્યો. જનરલ ડાયરે ત્યાં અનેક ભારતીય સ્ત્રી-પુરુષોને હણી નાખ્યાં કે તરત ગાંધીજીની અહિંસક ચળવળ જગજાહેર બની. બ્રિટીશ સામ્રાજ્યના પતનનો એ દિવસે આરંભ થયો.

પ્રશ્ન માત્ર સમયનો રહ્યો. મુસ્લિમ તથા હિન્દુ પ્રજા વચ્ચે ભંગાણ ન પડ્યું હોત, બીજા વિશ્વયુદ્ધનો લાંબો દોર ન ચાલ્યો હોત અને દેશના ભાગલા પાડવા આ અંગેના વિખવાદમાં કેટલોક વધુ સમય વીત્યો ન હોત તો ઈતિહાસ જુદો વળાંક લેત. છતાં સરવાળે તો બ્રિટનમાં યોજાયેલી ચૂંટણી ભારતની સ્વતંત્રતા માટે જવાબદાર બની. ભારતને ગુલામ રાખવા માગતો રૂઢિવાદી પક્ષ તે ચૂંટણીમાં હાર્યો અને મજૂર પક્ષના નવા નેતા કલેમેન્ટ એટલીએ ભારતમાં બ્રિટીશ હકૂમતનો અંત લાવવાનું નક્કી કર્યું. માઉન્ટ બેટનને તેમણે ભારતના છેલ્લા વાઈસરોય તરીકે નીમ્યા. ભારે દબદબા સાથે ભારતમાંથી બ્રિટીશ વાવટા સંકેલવાનો આદેશ તેમને આપવામાં આવ્યો. આદેશ જ્યાં અપાયો તે સરકારી મહાન લિડનહોલ સ્ટ્રીટના પેલા મકાનથી ફક્ત ૩ કિ.મી. છેટે હતું કે જ્યાં સપ્ટેમ્બર ૨૪, ૧૯૪૭ ના રોજ ચોવીસ અંગ્રેજ વેપારીઓ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની સ્થાપવા માટે ભેગા મળ્યા હતા!

(સંકલિત)

ઈશ્વરની રસોઈ

(વિચારકથા)

એક દુઃખી માણસ એક સંત પાસે ગયો અને વંદન કરી પોતાનાં રોદણાં રડવા લાગ્યો : 'મહારાજ, મારા પર કૃપા કરો હું ખૂબજ દુઃખી છું અથાગ મહેનત કરું છું છતાં પૂરી કમાણી થતી નથી. પત્ની બીમાર રહે છે. લોકો મને હું ગરીબ હોવાથી નફરતની નજરથી જુએ છે. મારું મકાન પડું પડું થઈ રહ્યું છે. આપ મને એવા આશીર્વાદ આપો કે મારા તમામ દુઃખો દૂર થઈ જાય.'

એકદમ શાંત અને સ્વસ્થ ચિત્તે સંત બોલ્યા : 'મને લાગે છે, તે બે-ત્રણ દિવસથી કંઈ ખાધું નથી, તને ભૂખ લાગી હશે, પહેલા કંઈ ખાઈ લે.'

આટલું કહી બાજુમાં રહેલ ડબ્બામાંથી એક વાટકી બાજરાના લોટની ભરી તેને આપી. પેલો માણસ નવાઈ પામી બોલ્યો : 'મહારાજ, મને ભૂખ લાગી છે એ વાત ખરી પણ આમ કોરો લોટ કેમ ખાઈ શકાય?'

'કંઈ વાંધો નહિ બેટા, લે, આ બીજું' આમ કહી સંતે તેને એક રીંગણું અને બટેટું આપ્યું.

ફરી પેલો નવાઈ સાથે બોલ્યો 'મહારાજ, કાચું રીંગણું બટેટું કેમ ખાઈ શકાય?'

'કંઈ વાંધો નહિ બેટા, લો આ ખા.' આમ કહી સંતે તેને કાચા મસાલાની ડબીઓ ધરી.

આ જોઈ અકળાયેલો પેલો માણસ બોલ્યો : 'પણ મહારાજ આ બધું લુખ્ખું કંઈ રીતે ખાઈ શકાય?'

આમ, એકાદ કલાક વીતી ગયો. ત્યાં સંતના શિષ્યે જમવાની થાળીઓ પીરસી. જેમાં બાજરીના ગરમાગરમ રોટલા, રીંગણાં બટેટાંનું રસાવાળું શાક હતું અને તેણે પ્રેમથી કહ્યું : 'લો, કરો હરિહર!'

પેલો માણસ ધરાઈને જમ્યો, તેનું મન શાંત થયું. ત્યારે સંતે કહ્યું : 'બેટા, જીવનનાં દુઃખો, સંકટો, મુસીબતો એ બધાં રસોઈના કાચા સામાન જેવા છે. પરમાત્મા એ બધાનો ઉપયોગ કરી આપણા માટે સુખરૂપી રસોઈ બનાવી આપણને જમાડે છે. પણ જેમ આપણને રસોઈ બનાવતા વાર લાગે છે તેમ ઈશ્વરને પણ રસોઈ બનાવતા વાર લાગે છે. આપણે ધીરજ રાખી તેની રાહ જોવી જોઈએ.

પેલા માણસને સંતની વાત સમજાઈ ગઈ અને તે ફરીથી પોતાના કામમાં જોડાઈ ગયો.

આપણે સહુએ સુખરૂપી રસોઈ બને તેટલી ધીરજ ધરવી જોઈએ.

- જીવુ પુરોહિત

એ.પી.જે. અબ્દુલકલામ
મારી ખુબનયાત્રા
શાશ્વતમૂલ્યોની અનોખી વાત

ઑગસ્ટ ક્રાંતિની સ્મૃતિમાં

લેખક : એ.પી.જે. અબ્દુલકલામ
અનુવાદ : ખ્યાતિ ખારોડ

મારા માર્ગદર્શક - ડૉ. વિક્રમ સારાભાઈ

મારા જીવનમાં શિક્ષકો અને માર્ગદર્શકોની બાબતમાં હું નસીબદાર રહ્યો છું. દરેક તબક્કે મને સાચો રસ્તો બતાવનારા મળી રહ્યા છે. નાનો હતો, ત્યારે મારાં માતપિતા અને નિશાળના શિક્ષકો પાસેથી સારી તાલીમ મળી. થોડો મોટો થયો, પછી મારા ખાસ દોસ્ત અને બનેવી એવા અહેમદ જલાલુદ્દીને મારું ખૂબ ધ્યાન રાખ્યું અને કિશોરાવસ્થાના તે દિવસોમાં મને તેની પાસેથી માર્ગદર્શન મળતું રહ્યું. કારકિર્દીની વાત આવી ત્યારે મારી ખુશનસીબી એ હતી કે ડૉ. વિક્રમ સારાભાઈ જેવી પ્રતિભાના હાથ નીચે મારે કામ કરવાનું થયું.

આ ખુશનસીબી ફક્ત મારી એકલાની નહોતી. આઝાદી પછી ભારત દેશ જ્યારે તેના અવકાશ સંશોધનના કાર્યક્રમમાં પા પા પગલી ભરી રહ્યો હતો, ત્યારે તેનું સુકાન ડૉ. વિક્રમ સારાભાઈ જેવા સમર્થ વૈજ્ઞાનિકના હાથમાં સોંપાયું, તે આપણા દેશની પણ ખુશકિસ્મતી ગણી શકાય. કારણ કે ડૉ. સારાભાઈ ફક્ત કુશળ વૈજ્ઞાનિક જ નહોતા, એક વિદ્વાન શિક્ષણવિદ્, વિચારક અને દષ્ટા પણ હતા. તેમની સિદ્ધિઓની યાદી ઘણી લાંબી બનશે. ISRO ની સ્થાપનામાં તેમણે કરેલું પ્રદાન હવે કોઈથી અજાણ્યું નથી. ભારતની એટોમિક એનર્જી કમિશનના ચેરમેનપદની જવાબદારીઓ પણ તેમણે વહન કરી હતી. તે ઉપરાંત, દેશના વિકાસમાં મહત્વનો ફાળો આપનારા ઉદ્યોગો અને સંસ્થાઓની પણ તેમણે સ્થાપના કરી. દેશનું ગૌરવ એવું અમદાવાદનું ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ મેનેજમેન્ટ (IIM) તેમના જ સપનાનું ફળ છે, તે કેમ ભૂલાય? ડૉ. સારાભાઈ આ બધું જ હતા, પણ મારો તેમની સાથે ઘનિષ્ટ નાતો હતો, તે મારા માટે સૌથી મહત્વનું હતું.

તેમની સાથેની મારી પ્રથમ મુલાકાત મારા INCOSPAR ખાતેના ઈન્ટરવ્યૂ વખતે થઈ. રોકેટ એન્જિનિયરના પદ માટેનો તે ઈન્ટરવ્યૂ હતો. ઈન્ટરવ્યૂ લેનારી પેનલમાં ટાટા ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ફન્ડામેન્ટલ રિસર્ચ (TIFR) ના પ્રોફેસર એમ.જી.કે. મેનન હતા. તેમણે બેંગ્લોરમાં નંદી હોવરક્રાફ્ટ અંગેનું મારું કામ જોયું હતું. આ પેનલમાં અન્ય બે વ્યક્તિઓ હતી. એક હતા ડૉ. વિક્રમ સારાભાઈ અને બીજા હતા એટોમિક એનર્જી કમિશનના ડેપ્યુટી સેક્રેટરી મિ. શરાફ. આ ઈન્ટરવ્યૂમાં જતાં પહેલાં મને

કેવા સવાલો પૂછાશે, તેની કોઈ જાણકારી નહોતી. તેથી હું જ્યારે મુંબઈ પહોંચ્યો, ત્યારે વધુ પડતી આશાઓ રાખ્યા વિના હળવાશ સાથે પહોંચ્યો હતો. જીવનના અનુભવોએ મને શીખવી દીધું હતું કે વધુ આશાઓ રાખવાથી જીવન નિશ્ચિત બનતી નથી, તેના બદલે શાંતિપૂર્વક જવાબો આપવાથી આપણે વધુ સારો દેખાવ કરી શકીએ છીએ.

મારો તે ઈન્ટરવ્યૂ સારો રહ્યો. પેનલમાં વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રની ટોચની પ્રતિભાઓ હતી, છતાં ઈન્ટરવ્યૂ રૂમનું વાતાવરણ નોંધપાત્ર રીતે હળવાશભર્યું હતું. ડૉ. સારાભાઈએ જ્યારે મને સવાલો પૂછ્યા, ત્યારે હું જોઈ શક્યો કે તેમને ફક્ત વિષય અંગેનું મારું જ્ઞાન ચકાસવામાં રસ નહોતો. મારા વિચારો અને વ્યક્તિત્વને જાણવામાં પણ તેમણે એવી જ રુચિ બતાવી. વિકાસની કઈ દિશા મને પસંદ છે અને આગળ વધવાની મારામાં કેટલી ક્ષમતા છે, તેનું માપ તેમણે લઈ લીધું. અમારી એ પહેલી મુલાકાતમાં તેમના આનંદદાયી અને પ્રોત્સાહક વલણના લીધે મને લાગ્યું કે કારકિર્દીના આ વળાંક પર મારે આવી જ કોઈ વ્યક્તિની જરૂર હતી. તેમને રોકેટ એન્જિનિયરની ખાલી પોસ્ટ ભરવા માટે ગમે તે એન્જિનિયરની જરૂર નહોતી. મારી આવડતનો ક્યાસ કાઢીને હું આગળ વધવા કેટલો સક્ષમ છું, તે પણ તેઓ ચકાસી રહ્યા હતા. તે ઉપરાંત, દેશની ઉન્નતિમાં મારી અંગત પ્રગતિથી હું કેટલો ફાળો આપી શકીશ, તે જાણવામાં પણ તેમને રસ હતો. મને મારા વ્યવસાયિક જીવનમાં પહેલી વાર એવું લાગ્યું કે હવે મારાં સપનાં અને વિચારોને યોગ્ય દિશા આપીને દેશના અવકાશ સંશોધન કાર્યક્રમ જેવા ભગીરથ કામમાં તેનો ઉપયોગ કરી શકે, તેવી વ્યક્તિ મને મળી ગઈ છે.

હું INCOSPAR માં પસંદ થઈ ગયો. મને ત્યારે જ ખ્યાલ આવી ગયો કે મારી કારકિર્દી માટે આ પગલું એક હરણફાળ સમાન બનશે અને મારું આ નવું કાર્યક્ષેત્ર મારાં સપનાંઓ સાકાર કરવામાં મદદરૂપ થશે. હું બહુ ઝડપથી આ નવા કામકાજમાં ગોઠવાઈ ગયો. અહીં મારા માટે સૌથી વધુ નવાઈની વાત એ હતી કે આટલી મોટી જવાબદારીનું વહન થતું હોવા છતાં આ આખા ઈન્સ્ટિટ્યૂટમાં ક્યાંય નાનામોટા હોદ્દાનો ભેદભાવ નહોતો અને નવા વિચારોને હંમેશાં આવકારવામાં આવતા. કામકાજનું વાતાવરણ આટલું હળવુંકુલ હોય, તેવું મેં મારા જીવનમાં

શકે તેવા આધ્યાત્મિક પરિભળ તરીકે આપણે જોતાં શીખીએ, તે સમય પાકી ગયો છે.

સમય તેની રીતે વહેતો રહ્યો. આગળ જતાં ISROના નિર્માણ બાદ હું તેમાં પણ કાર્યરત રહ્યો અને ડૉ. સારાભાઈની સાથે મારે વધુ સંપર્કમાં રહેવાનું થયું. દેશના અવકાશ સંશોધન કાર્યક્રમની રૂપરેખા તેમના મનમાં તૈયાર હતી. તેમણે થુમ્બામાં સેન્ટર સ્થાપ્યું ત્યારે તેમના મનમાં એક જ વિચાર હતો કે ભારત પોતાનાં સેટેલાઈટ લોન્ચ વેહિકલ (SLV) તૈયાર કરે અને રોકેટ આસિસ્ટેડ ટેઈક ઓફ સિસ્ટમ (RATO) વિકસાવવાની તૈયારી રાખે. આ સિસ્ટમની મદદથી મિલિટરીનાં લડાયક વિમાનોને ગમે તે સ્થળ પરથી સહેલાઈથી ઉડાડી શકાય તે તેમનો આશય હતો. ડૉ. સારાભાઈની દૂરંદેશી અને નવું વિચારવાની વિદ્વત્તા મને નવાઈ પમાડતી. કદી કોઈએ સપનામાં પણ વિચાર્યું ન હોય, તેવી કલ્પના કરવાની અને તેને હકીકતમાં ફેરવવાની તેમનામાં કાબેલિયત હતી.

એક કુશળ વૈજ્ઞાનિક હોવા ઉપરાંત ડૉ. સારાભાઈની અન્ય ખૂબીઓ પણ જાણવા જેવી હતી. તેમની નેતૃત્વ શક્તિ તેમની નમ્રતામાં છુપાયેલી હતી. ઇન્સ્ટિટ્યૂટના સૌથી જુનિયર વ્યક્તિ સાથે પણ તેઓ એવી સરળતાથી વર્તતા, કે તે વ્યક્તિને પોતાની જવાબદારીનો સતત અહેસાસ રહે અને તે પોતાનું કામ સારામાં સારી રીતે કરવા પ્રયત્ન કરે. વર્ષોના પરિચયે મેં તેમના કેટલાક ગુણોની નોંધ લીધી છે. અહીં હું તેમને ટાંકીશ, તો ખ્યાલ આવશે કે તેમના કમાલના નેતૃત્વ પાછળ આ ગુણોનો ફાળો અગત્યનો હતો.

તેમની સૌથી પહેલી ખૂબી હતી - ધીરજપૂર્વક સાંભળવાની ક્ષમતા. આપણે ત્યાં સામાન્ય રીતે એવું જોવા મળે છે કે ટોચના અધિકારીઓ હુકમ આપે અને તેની નીચેના લોકો તેનું પાલન કરે. હાથ નીચેની વ્યક્તિનાં સૂચનોને ગંભીરતાથી લેવાનો આપણે ત્યાં રિવાજ નથી તેમ કહીએ તો ચાલે. આપણા દેશના વિકાસને અટકાવવામાં આ મુદ્દો મહત્વનો છે. સારી નેતાગીરી એટલે પ્રોત્સાહન દ્વારા દરેક વ્યક્તિની કાબેલિયતનો મહત્તમ ઉપયોગ કરવો; નહીં કે પદના જોરે મન ફાવે તે દિશામાં લોકોને હાંક્યે જવું. ડૉ. સારાભાઈને આ બાબતની ઊંડી સમજ હતી. અમે તેમના માર્ગદર્શન નીચે કામ કરનારા યુવાન, બિનઅનુભવી વૈજ્ઞાનિકો હતા, છતાં, તેઓ અમને અમારી રીતે કામ કરવાની એટલી છૂટ આપતા, કે ક્યારેક અમને પણ અચંબો થતો. પરંતુ, તેનું કારણ એ હતું કે તેમને અમારી કુશળતામાં ભારોભાર

વિશ્વાસ હતો. તે સમયે INCOSPAR માં મારા જેવા ઘણા યુવાન અને ઉત્સાહી એન્જિનિયરો હતા. ડૉ. સારાભાઈના આ વિશ્વાસના કારણે અમે સૌ ખૂબ ખંતથી અને જવાબદારીપૂર્વક કામ કરતાં શીખ્યા. અમારી યુવાનીના જોશનો સૌથી સારી રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો અને તેમાં તેમના જેવા વરિષ્ઠ વૈજ્ઞાનિકની દૂરંદેશી ભળી. તેમના આ વલણના લીધે અમને સૌને એ વાતનો ખ્યાલ રહેતો કે અમે દેશના ઘડતરમાં સક્રિય ભૂમિકા ભજવી રહ્યા છીએ. આ કારણે અમે અમારા કામને સન્માનની નજરે જોતાં થયાં અને તેમાં ખૂબ ચીવટ રાખતાં થયાં. જ્યારે પણ તેઓ થુમ્બાની મુલાકાત લેવાના હોય, તેના દિવસો પહેલાંથી અમારો જુસ્સો વધી જતો અને કંઈક નવું શોધવાની કે કરી બતાવવાની વાતો તેમને કરવા અમે ઉત્સુક બની જતા. ક્યારેક નવી ડિઝાઈન બતાવતા તો ક્યારેક ફેબ્રિકેશન પ્રક્રિયામાં ફેરફાર કરતા, પણ સતત કંઈક નવીનતા જરૂર લાવતા. સ્વતંત્ર રીતે કામ કરવાની આ તાલીમ દ્વારા તેમણે અમને પણ આત્મનિર્ભર રીતે વિચારતાં કરી દીધા હતા.

સતત સર્જનશીલ રીતે વિચારવાની તેમની ટેવ એ તેમનો બીજો એક મહત્વનો ગુણ હતો. જ્યારે તેમણે SLV અને RATO ની સંકલ્પના રજૂ કરી, ત્યારે તેમની વચ્ચે અમને કોઈને સીધો સંબંધ દેખાતો નહોતો. આવું તો ઘણી વાર બન્યું છે કે તેમના કેટલાક નિર્ણયો પાછળ રહેલા તેમના વિચારને તે સમયે અમે સમજી ન શક્યા હોઈએ, પણ થોડા સમય બાદ તેમની દૂરંદેશીતા સમજાઈ હોય. તેમની આ ખૂબીને હું બહુ વહેલો ઓળખી શક્યો તેથી તેમના દરેક નિર્ણય પાછળ તેમની દૃષ્ટિને સમજવાનો પ્રયાસ કરવા લાગ્યો અને અમારી લેબોરેટરીમાં તેમનું જે કંઈ પણ કામ આવે, તેને સમજી શકું, તે માટે સજાગ રહેવા લાગ્યો. ભારતના અવકાશ સંશોધન કાર્યક્રમને ટુકડેટુકડે વિકસાવવાના બદલે તેમણે આ આખા કાર્યક્રમને એકબીજા સાથે જોડાયેલી કડીઓની જેમ વિકસાવવાનું વિચાર્યું. ખૂટતી કડીઓ એક પછી એક ઉમેરાતી ગઈ. આ કારણે રોકેટનાં ડિઝાઈન અને ઉત્પાદન, સેટેલાઈટ લોન્ચ વેહિકલ અને લોન્ચ સ્ટેશનની સુવિધાઓ ઘર આંગણે વિકસાવવામાં આવી. તે ઉપરાંત, રોકેટ માટે જરૂરી ઈંધણ, પ્રોપલ્ઝન સિસ્ટમ, એરોનોટિક્સ અને એરોસ્પેસ મટીરિયલ્સ, ટ્રેશકગ સિસ્ટમ અને અન્ય સંસાધનો આવતાં ગયાં અને અમદાવાદની ફિઝિકલ રિસર્ચ લેબોરેટરી તેમજ સ્પેસ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી સેન્ટર સમૃદ્ધ બનતાં ગયાં. ડૉ. સારાભાઈ ભારતમાં રોકેટ ટેકનોલોજીના વિકાસ માટે સક્રિય

GIRISH © 2567 5418 • MUKESH © 2568 5279

203, New Anant Bhuvan, 2nd Floor,
257/65, Narshi Natha Street, Mumbai-400 009.
Tel. : (022) 23756332, 23751250 Fax : 91-22-23750452

Ramji Devshi Shah & Co.

CUSTOM HOUSE AGENT

છે. તેમાં અહિંસા એટલે વિરોધીને મારવું નહિ અને તે મારે તો માર ખાઈ લેવો એવું સત્યાગ્રહીનું વલણ રહેતું હોવાથી એક એવી છાપ ઊભી થઈ હતી કે તે નિર્ભયનું શસ્ત્ર છે. પણ આવી માન્યતાનું પહેલું કારણ તો સત્યાગ્રહ વિશેનું અજ્ઞાન કહેવાય. સત્યાગ્રહ શું છે એ જ માણસ જાણતો જ ન હોય તે તેને નિર્ભયનું શસ્ત્ર કહે. વળી સત્યાગ્રહમાં હથિયાર ઉપાડવાનું ન હોય અને માર ખાઈ લેવાનો હોવાથી પણ તેને નિર્ભયનું શસ્ત્ર કહેવામાં આવે છે. પણ સત્યાગ્રહીઓ ઉપર ઘોડા દોડતા હોય, લાઠીઓનો માર પડતો હોય, ગોળીઓ ચલાવાતી હોય તોપણ ખરા સત્યાગ્રહીઓ એક ડગલુંયે પાછા ન હટે કે આઘાપાછા ન થાય એ જેણે જોયું ન હોય, જાણ્યું ન હોય તે તેને નિર્ભયનું શસ્ત્ર કહે. અંગુલિમાલે ૯૯૯ માણસોને મારી નાખ્યા હતા અને લોકો અંગુલિમાલને જોતાં તો થરથર કાંપતા હતા પણ તેનું નામ સાંભળતા પણ ધ્રૂજતા હતા. તે અંગુલિમાલ સામે અહિંસાની અને નિર્ભયતાની મૂર્તિ સમા ભગવાન બુદ્ધ આવીને ઊભા રહ્યા ત્યારે અંગુલિમાલ પાણી પાણી થઈ ગયો અને ભગવાન બુદ્ધના ચરણોમાં બેસી ગયો. આ અહિંસા અને નિર્ભયતાની કલ્પનાતીત તાકાત છે. અહિંસા અને નિર્ભયતાના પાલનમાં મોત આવી શકે ખરું. ભગવાન ઈશુ અને સોક્રેટિસનાં આવાં બલિદાન છે. એ જ રીતે સત્યાગ્રહના આ સર્વશ્રેષ્ઠ બહાદુરોએ હાથમાં માથું લઈને સ્વીકારેલું મોત છે. તેવું મોત હજારો સત્યાગ્રહીઓએ સ્વીકારેલું તે સત્યાગ્રહના સાંગોપાંગ લખાયેલા ઇતિહાસમાં જોવા મળી શકે.

સત્યાગ્રહ અમોઘ શસ્ત્ર છે અને એનો એટલો બધો વિસ્તાર છે કે તે પાંચ-દસ પુસ્તકોમાં પણ સમાય તેમ નથી તેથી આ પ્રકરણને લાંબું કરવું નથી. તે અમોઘ શસ્ત્ર હોવા છતાં તેની મર્યાદાઓ પણ સમજી લેવી જોઈએ. જેણે સત્ય અને અહિંસાને સારી રીતે પચાવેલાં ન હોય, જે નિસ્પૃહી ન હોય, સેવાભાવી ન હોય તેવો કોઈ માણસ સત્યાગ્રહનું નેતૃત્વ લઈ લે તો તે ન ચાલે. તેવા માણસે સત્ય, અહિંસા વગેરે જેનો પાયો છે તેને પોતાના જીવનમાં ઉતાર્યા નથી તો તે બીજાને શી દોરવણી આપવાનો છે? કોઈ પણ પ્રકારનો અન્યાય જેમને માટે અસહ્ય બનેલો હોય તેવા લોકોને સાથમાં લઈને જ સત્યાગ્રહ થવો જોઈએ. થયેલા અન્યાય વિશે જેમને કંઈ ખાસ ખ્યાલ નથી તેવા લોકો કે ભાડુતી લોકોને લાવીને સત્યાગ્રહ થઈ શકે નહિ. અન્યાયનો ભોગ બનેલા બધા લોકોને સત્યાગ્રહ શું છે તેની સમજ ન હોય તે સમજી શકાય તેવું છે. છતાં લોકો સહન ન કરી શકે તેવો અન્યાય હોવાથી તેને દૂર કરવા લોકો ગમે તે માર્ગ પકડી લે તે પણ સત્યાગ્રહમાં તો ન જ ચાલે. એ માટે કેવા રસ્તાઓ દ્વારા તે અન્યાયનો નિકાલ કરી શકાય તેની સચોટ સમજણ હોય તેવાની નેતાગીરી પણ અનિવાર્ય છે. વળી તે તેના લોકો પર પૂરો કાબૂ ધરાવતો હોવો જોઈએ. સત્યાગ્રહમાં પ્રતિજ્ઞા મહત્વની વસ્તુ છે. પ્રતિજ્ઞા આમ તો પ્રાચીનકાળથી ચાલતી આવેલી વસ્તુ છે અને કોઈ પણ સંયોગોને કારણે

પ્રતિજ્ઞાનું પાલન ન થઈ શક્યું હોય તો પ્રાણત્યાગના પણ દાખલા છે. એટલે સત્યાગ્રહમાં જોડાનારા સૌએ સત્ય, અહિંસા વગેરેના સામાન્ય નિયમો પાળવા અને ઊભા થયેલ પ્રશ્નના નિરાકરણ માટે જરૂરી હોય તેવી વિગતોનો સમાવેશ કરી ચોક્કસ પ્રકારની પ્રતિજ્ઞા બનાવવી જોઈએ અને તે પ્રતિજ્ઞાનું તથા નેતાના હુકમોનું પાલન થવું જરૂરી હોય છે. વિરોધી પક્ષને ગમે તેમ ઉતારી ન પડાય, લોકોને ખોટાં આશ્વાસનો ન અપાય, નેતાની અર્થપૂજા ન થાય, સત્યાગ્રહીથી ભૂલ થઈ હોય તો તેનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ વગેરે અનેક બાબતોની કાળજી રાખવી જોઈએ. વળી કોઈ થોડા લોકોને કંઈક અન્યાય દેખાતો હોય જે સમગ્રતયા ન હોય અને તેના નિકાલના સામાન્ય ઉપાયો જેવા કે સામા પક્ષને સમજાવવાના પ્રયત્નો-તે માટેની વાટાઘાટો વગેરે ઉપાયો કરવાને બદલે સીધો સત્યાગ્રહ શરૂ કરી દેવાય નહિ. આમ સત્યાગ્રહની અનેક મર્યાદાઓ છે તે સત્યાગ્રહીઓએ અને ખાસ કરીને તેમને દોરવણી આપનાર નેતાએ સમજી લેવી જોઈએ.

વિરોધી પક્ષ સાથે વાટાઘાટો વગેરેથી અન્યાય દૂર ન થાય ત્યારે સત્યાગ્રહ કરવો પડે. પણ તેમ છતાં એકનું સત્ય તે બીજાનું અસત્ય, બીજાનું સત્ય તે પહેલાંનું અસત્ય હોઈ શકે. તેનો નિર્ણય પરમેશ્વર પર છોડવો. છતાં દુન્યવી રીતે જોતાં તટસ્થ પક્ષ જે રીતે વિચારે તે રીતે કોઈ પણ પક્ષ વિચારી ન શકે તેમ બને. તેથી તટસ્થ પક્ષનો એટલે કે પંચનો આશરો પણ લેવો પડે. વળી આગળ કહ્યું તે પ્રમાણે સત્યાગ્રહીએ સંપૂર્ણ પરિસ્થિતિનો પૂરેપૂરો ક્યાસ કાઢીને પ્રતિજ્ઞા લેવાની હોય છે. તેની સાથોસાથ પોતાની લડતના સ્પષ્ટ મુદ્દાઓ પણ નક્કી કરી લેવાના હોય છે. એ મુદ્દાઓ પ્રમાણે ક્રમશઃ આગળ વધતા રહેવું જોઈએ અને જ્યારે જ્યારે પરિસ્થિતિ અને વિરોધીના વલણનો વિચાર કરતાં સમાધાન કરવા જેવું લાગતું હોય ત્યારે સમાધાન કરવાના પ્રયત્ન કરી લેવા જોઈએ. એમ કરતી વખતે પોતાના હેતુઓ વિશે નમ્રતાયુક્ત અડગતા પણ રાખવી જોઈએ.

જેમ હિંસક લડાઈમાં રાજાઓ છાવણી કે પડાવ નાખીને બેસતા હોય છે અને ત્યાંથી લડાઈ ચલાવતા રહે છે તેમ સત્યાગ્રહમાં પણ છાવણી કે પડાવ નાખીને ત્યાંથી સંચાલન કરતા રહેવાનું હોય છે. જેમ હિંસક લડાઈમાં સૈનિકોને તાલીમ આપવી પડે તેમ સત્યાગ્રહીને પણ તાલીમ આપવી પડે. વિરોધી પક્ષ સામ-દામ-દંડ-ભેદ એમ બધા પ્રકારની નીતિ-અનીતિ અપનાવે તે વખતે સત્યાગ્રહીએ સત્ય અને અહિંસાને વળગી રહીને જે કંઈ હુમલાઓ વિરોધી તરફથી કરવામાં આવે તેનો સામનો કરતા રહેવાનો હોય છે.

પ્રાચીનકાળથી લોકોએ અનુચિત કાર્ય કરનાર સામેનાં પગલાંઓ ઘડી કાઢેલાં છે. તેવી વ્યક્તિની સામે અનેક પ્રકારના અસહકારનાં પગલાંઓ લેતા અવાયાં છે. આ પરંપરાનો સત્યાગ્રહમાં મર્યાદિત અને ન્યાયી ઉપયોગ કરી શકાય.

ગાંધી એક સાથે જુદી જુદી ત્રણ સરહદ પર લડતા હતા : અંગ્રેજ શાસનનો વિરોધ, ભારતને આઝાદી માટે તૈયાર કરવું અને ત્રીજું બહુ અઘરું અને સૌથી નાજુક કામ હતું તત્કાલીન બધા ભારતીય નૈતાઓનું સંકલન કરવું અને સહકાર મેળવવો. આ છેલ્લી બાબતમાં તેમનાં ડહાપણ, તેમની ધીરજ, તેમની વાટાઘાટો કરવાની શક્તિ અને તેમને દોરવાની ક્ષમતા દાવ પર હતાં. ભારતીય રાજકીય ક્ષિતિજ ઉપર તે સમયે જુદી જુદી સ્વતંત્ર અને લોકપ્રિય એવી પ્રતિભાઓ હતી જેમ કે ટિળક અને ગોખલે, નહેરુ અને પટેલ, ઝીણા અને કૃપાલાણી. જ્યારે કિશોરલાલ મશરૂવાળા, સ્વામી આનંદ, વિનોબા ભાવે અને કાકાસાહેબ કાલેલકર જેવા પોતાના આપબળે ઊભેલા વિચારકો અને સમાજશાસ્ત્રીઓ હતા. આ બધા ગાંધીનો સર્વોચ્ચ નૈતા તરીકે સ્વીકાર કરતા હતા પણ તેમને તાબે થવામાં કેટલીક વાર વ્યક્તિત્વોનો સંઘર્ષ પેદા થતો હતો. દેશની મોટી સાહિત્યિક પ્રતિભા ગણાતા રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે ગાંધીને આવકાર્યા અને પોતાનો પૂરો ટેકો આપ્યો. ગાંધી તરત જ સહજ નૈતા તરીકે ઊભર્યા અને તેમની સાદગીને કારણે નૈતાઓના નૈતા અને દેશના પિતા બન્યા. આથી દેશમાં અને દુનિયામાં તેમનું ઉમદા વ્યક્તિત્વ નિખરી રહ્યું.

ગાંધીમાં મહાન નૈતામાં હોવા જોઈએ તેવા બે ગુણો ઉચ્ચમાત્રામાં હતા : વ્યક્તિને ઓળખવાની તેમનામાં જન્મજાત આંતરસૂઝ હતી અને તેઓ ન ખાળી શકાય તેવું આકર્ષણ ધરાવતા હતા જેથી બધા તેમનું બિનશરતી અનુસરણ કરતા. લોકો પર તેમની ચુંબકીય અસર કેવી હતી તે સમજવા માટે આપણે તે સમયની દેશની સૌથી મોટી પ્રતિભાઓ સાથે ગાંધીએ કેમ કામ પાર પાડ્યું તેના સાચાં ઉદાહરણો જોઈશું. તેમણે તેજસ્વી ગ્રહમાળાના મૂલ્યવાન સાથીદારોને પોતાના પક્ષે લીધા. જેમણે તેમનું કામ ઘટાડ્યું અને અસર વધારી. આપણે શરૂઆત તેમના વફાદાર અંગત સચિવ અને જીવનભરના અભિન્ન સાથી મહાદેવ દેસાઈથી કરીએ જેમની સરળતા માન્યામાં ન આવે તેવી હતી. કાલેલકરે આ વાત આ શબ્દોમાં લખી છે :

“મહાદેવ ગાંધીને જાણતા ન હતા, પરંતુ તેમના કાર્યક્રમથી તેમના પ્રતિ આકર્ષાયા અને ગુજરાતમાં ગાંધીની ગોધરા ખાતેની મુલાકાતનો લાભ લઈ તેમને મળવા ગયા અને પોતાની સેવાઓ તેમને સોંપી. મુંબઈમાં વકીલ તરીકે તેમણે કામ શરૂ કરેલું અને

થોડો સમય તે રજા પર હતા. તેમણે વિચાર્યું કે પોતે કોઈક રીતે થોડા દિવસ માટે ગાંધીને અને ભારતના કામને ઉપયોગી થઈ શકે. મહાદેવે ગાંધીને પોતે લખેલા થોડા નિબંધો, અંગ્રેજીમાં લખેલું ભાષણ અને કેટલાક પત્રો બતાવ્યા. મહાદેવના અક્ષર ખૂબ સારા હતા અને જે કંઈ કરે તે કાળજીપૂર્વક કરતા. ઈન્ટરવ્યૂ તો માંડ દસ પંદર મિનિટ ચાલ્યો હશે. ગાંધી તેમને પહેલી વાર મળતા હતા અને તેમના વિશે કશું જાણતા ન હતા કે કોઈની ભલામણ પણ ન હતી. પરંતુ ગાંધી તો જબરા પારખુ હતા. તેમણે ઝવેરી જેમ સાચા હીરાનું મૂલ્ય પહેલી નજરે પકડી પાડે તેમ મહાદેવને ઓળખ્યા. તેમણે તરત કહ્યું : “તમે મારા સચિવ તરીકે રહી જાવ.” મહાદેવ તો ચોંકી ઊઠ્યા પણ તરત જ તેમણે વાત સ્વીકારી પણ લીધી અને પૂછ્યું, “હું મારું કામ સંભાળવા ક્યારથી આવું.” ગાંધીએ જવાબ વાળ્યો : “હવાલો સંભાળવો? તમે તો તે સંભાળી જ લીધો છે, તરત શરૂ કરો.” મહાદેવે સહેજ આજીજી કરી : “મને ઘેર જઈને બધાની વિદાય તો લઈ આવવા દો અને બદલવાનાં કપડાં લઈ આવવા દો.” પણ ગાંધી ન ચૂક્યા : “મારી પાસે આવ્યા પછી પાછા જવાનો સવાલ જ નથી. અમે તમને કપડાં પણ આપીશું. બેસો અને આ પત્ર લખવા માંડો. આપણી સફર આજ સાંજથી જ શરૂ થાય છે.”

બસ આટલું જ. દસ મિનિટનો ઈન્ટરવ્યૂ અને ઓફર અને તાબેદારી. આખા જીવનની મિત્રતા. મહાદેવે ગાંધીનો સાથ પૂનાના આગાખાન પેલેસમાં હૃદયરોગથી મૃત્યુ પામ્યા ત્યાં સુધી ન છોડ્યો. મહાદેવ તો જેલમાં હતા અને તેમની સમાધિ આજે પણ ત્યાં છે. તેઓ ગાંધીનો જમણો હાથ હતા અને સૌથી નજીકના ખૂબ મદદગાર સાથી. કહેવાય છે કે આખી જિંદગીમાં કદી કોઈ માટે ન રડ્યા હોય તેટલું તેમના મૃત્યુ પર ગાંધી રડેલા.

ગાંધીને સમૂહ માધ્યમોના મૂલ્યની સહજ પરખ હતી. તેથી એ દિવસોમાં પણ તે ગમે ત્યાં સ્થાયી થયા પરંતુ તેમની પહેલી ચિંતા મુદ્રણાલય ઊભું કરીને છાપું કાઢવાની હતી. મેં દક્ષિણ આફ્રિકાના ફ્રિનિક્સ આશ્રમમાં યાદગીરી તરીકે રખાયેલું જૂનું મુદ્રણયંત્ર જોયું છે જેના દ્વારા ગાંધીએ છાપકામ ઝુંબેશ ચલાવેલી અને મેં અમદાવાદનું નવજીવન પ્રેસ જોયું છે જે આજે પણ ભારતમાં ગણનાપાત્ર સ્થાન ધરાવે છે. બીજી ઘટના પ્રકાશન

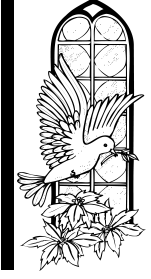

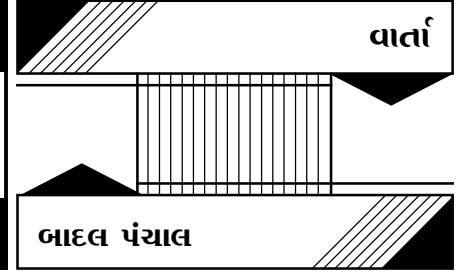

ડાયાલિસીસ સેન્ટર

‘દત્તાત્રેય ગાવળે...’ – નામ સાંભળતાં જ એક માણસ સિસ્ટરની સામે આવીને ઊભો રહી ગયો. થોડા રિપોર્ટ ચેક કર્યા પછી સિસ્ટરે કહ્યું : ‘બેડ નંબર ૧૩.’

એ માણસ લથડિયાં ખાતો બેડ નંબર ૧૩ પર જઈને સૂઈ ગયો.

‘મંજુલા વોરા’ - ‘બેડ નંબર ૧૪’ એક આધેડ વયની સ્ત્રી બેડ નંબર ૧૪ પર પહોંચી સૂઈ ગઈ.

ચંદ્રકાન્ત પવાર’ - ‘બેડ નંબર ૧૫’ સિસ્ટરે ફાઈલ બંધ કરી.

‘શ્રેયા પરમાર.’

એક અજાણ્યો અવાજ હોસ્પિટલના ડાયાલિસીસ રૂમમાં સંભળાયો. લગભગ દરેક માણસની નજર એ તરફ ગઈ અને ત્યાં જ થંભી ગઈ. એક છોકરી ધીમા પગલે સિસ્ટરની સામે આવીને ઊભી રહી. સિસ્ટરની આંખો સ્તબ્ધ બનીને એને જોતી રહી. એ ફરી બોલી : ‘શ્રેયા પરમાર. મારો ડાયાલિસીસનો નંબર લાગ્યો છે આ હોસ્પિટલમાં.’

સિસ્ટરની વિચારતંદ્રા તૂટી : ‘રિપોર્ટસ?’

છોકરીએ રિપોર્ટ્સની ફાઈલ સિસ્ટરના હાથમાં મૂકી. સિસ્ટર રિપોર્ટ્સ વાંચવા લાગી. છોકરીએ ડાયાલિસીસના રૂમમાં ચારે બાજુ દષ્ટિ ફેરવી. એક વિશાળ હોલમાં બરોબર વચ્ચે નાનકડું ટેબલ અને ચેર ગોઠવાયેલી હતી સિસ્ટર રીમા માટે. એની ચારેબાજુ બેડ અને એની બાજુમાં આર્ટિફિશિયલ કિડની મશીન ગોઠવાયેલાં હતાં. કુરુક્ષેત્રના મેદાનમાં મધ્યમાં ઊભેલા અર્જુનની જેમ શ્રેયા આ જોઈને ભયથી ધ્રૂજી ઊઠી.

‘કોઈ આવ્યું છે તારી સાથે?’ સિસ્ટરે પૂછ્યું.

શ્રેયા ચમકી : ‘મમ્મી.’

‘તારી ઉંમર?’

‘૧૦ વરસ.’ શ્રેયાનો જવાબ સાંભળી બાજુમાં ઊભેલી સ્ત્રીના મોંઢામાંથી સિસકારો નીકળી ગયો.

‘બેડ નંબર ૧૬.’

શ્રેયાએ એક નજર ઘુમાવી અને એકમાત્ર ખાલી બેડ પર જઈને સૂઈ ગઈ. થોડીવાર પછી એક સ્ત્રી પસીનો લૂછતી ડાયાલિસીસ રૂમમાં દાખલ થઈ અને આમતેમ જોવા લાગી.

‘મમ્મી, અહીંયાં.’ શ્રેયાએ બૂમ પાડી.

બેડ નંબર ૧ પરના દર્દીનું ડાયાલિસીસ મશીન ચાલુ કરતી સિસ્ટરે ત્રાંસી નજરે શ્રેયાને જોઈ. એક સ્ત્રીએ મોઢા પર આંગળી

મૂકીને શ્રેયાને ધીમેથી બોલવાનો ઈશારો કર્યો. શ્રેયાની મમ્મી શ્રેયા પાસે આવી અને બેડની બાજુમાં આવેલા ભયાનક લાગતા આર્ટિફિશિયલ કિડની મશીનને કોઈ લોહીતરસ્યા પિશાયને જોતી હોય તેમ ફાટેલી આંખે જોવા લાગી. આ વિચિત્ર લાગતા ચાર ફૂટના મશીન તરફ જોતાં એની આંખોમાં પાણીનો સાગર ઘુઘવવા લગ્યો. દસ વરસની શ્રેયાની બંને કિડની ફેઈલ થયાના સમાચાર જ્યારથી તેણે સાંભળ્યા હતા ત્યારથી જ તે અબુધ બની ગઈ હતી. શું કરવું ને શું ના કરવું એનું ભાન જ રહ્યું નહોતું. રઝળી-રખડીને ધક્કા ખાતા તેઓ આ ડાયાલિસીસ સેન્ટરે પહોંચ્યા હતા. ડોક્ટરે કહ્યું હતું કે કિયાટીનીનું લેવલ ૧૦ છે. એટલે અઠવાડિયે બે વાર ડાયાલિસીસ કમ્પલસરી (ફરજિયાત) છે. એટલે ત્યારથી જ ડાયાલિસીસ સેન્ટરની શોધ શરૂ કરી જે અહીંયા આવીને પૂરી થઈ હતી. આજ સુધી ડાયાલિસીસ એટલે શું? સોડિયમ, પોટેશિયમ, હિમોગ્લોબિન એટલે શું? અરે...કિડની એટલે શું? એનીયે એ અભણ સ્ત્રીને ક્યાં ખબર હતી? પણ છેલ્લા દોઢ મહિનામાં પંદરેક દવાખાનાના થકવી નાખે અને મનથી મારી નાખે એવા ધક્કા ખાતા ખાતા એ કેટલું બધું શીખી ગઈ હતી? તો શ્રેયા પણ જાણી ગઈ હતી કે કિડની લોહીમાં રહેલો કચરો સાફ કરે છે, જેમ એની મમ્મી રસ્તા પર જાડું મારીને કચરો કાઢે છે તેમ! આ ડાયાલિસીસનું મશીન શ્રેયા પર કેવો અત્યાચાર કરશે એ વિચારે એની મમ્મી ધ્રૂજી રહી હતી. સિસ્ટર બેડ નંબર ૪ ના દર્દીનું બ્લડ પ્રેશર માપી રહી હતી. ત્યાં જ એક સ્ત્રી દોડતી આવીને ગભરાતા ગભરાતા બોલી : ‘સિસ્ટર મારા પપ્પાને લોહીની ઊલટી થાય છે. જલદી ચાલો.’

સિસ્ટરે ઠંડા સ્વરે જાડુ મારતા મનુકાકાની સામે જોયું : ‘મનુકાકા, જાઓ ઊલટી સાફ કરી આવો.’

‘સિસ્ટર તમે ચાલોને, જુઓને કોઈ કોમ્પ્લિકેશન તો નથી ને?’ એ સ્ત્રીએ રડમસ અવાજે સિસ્ટરને વિનવણી કરી.

‘ઠીક છે, હું નંબર પ્રમાણે આવું છું. તમારા બેડ પર આવીશ એટલે જોઈ લઈશ.’ સિસ્ટરે સ્વસ્થતાથી કહ્યું.

સિસ્ટરના શબ્દોથી હેબતાઈ ગયેલી સ્ત્રી ઉશ્કેરાઈ : ‘અરે! પેશન્ટને લોહીની ઊલટી થાય છે. તમને ખબર પડે છે કે નહીં? પછી જોઈ લઈશ એટલે શું?’ બબડતા બબડતા એ સ્ત્રી એના પિતાના ખાટલા તરફ દોડી. સિસ્ટર ફરી બેડ નંબર ૪ ના પેશન્ટનું ડાયાલિસીસ ચાલુ કરવામાં ગુંથાઈ ગઈ. કોઈપણ પ્રકારનો અપરાધભાવ સિસ્ટરના ચહેરા પર નહોતો.

‘આપ એક બાર દેખ લિજિયેના ઉસ પેશન્ટ કો, ઉસકો કુછ હો ગયા તો?’ બેડ નંબર ૪ ના પેશન્ટે દયા ખાતા કહ્યું. સિસ્ટર તો કંઈ ના બોલી પણ પાછળથી જતો પ્યુન મનુભાઈ બોલ્યો : ‘સિસ્ટર પૂરે દિન મેં ૫૦ પેશન્ટ કા ડાયાલિસીસ કરવાતી હૈ. વો નંબર મુતાબિક સબકો દેખેગી.’

થોડીવાર સુધી ડાયાલિસીસ રૂમમાં નીરવ શાંતિ પથરાઈ ગઈ. ડાયાલિસીસ મશીનના ઘરર ઘરર અવાજ સિવાય બધા જ જાણે સ્તબ્ધ અને ક્ષુબ્ધ હતા. બેડ નંબર ૧૨ નો ડોસો ઊલટી કરીને સાવ અધમૂઠે હાલતમાં પડ્યો પડ્યો લાંબા શ્વાસ લેતો હતો. એને જોઈને શ્રેયા અને એની મમ્મી બંને અમંગળ વિચારોથી ફફડવા લાગ્યા. એવામાં જ શ્રેયાની મમ્મીનો મોબાઈલ રણક્યો : ‘એણે ઉપાડ્યો.’

‘હો સર!’

‘સર, મી ઈકડે સાઈ મંદિરથી ગલીમધ્યે ઝાડુ ભારત આહે. કાય ઝાલ સર?’

‘ઠીક આહે સર, મી ચેતે દહા મિનિતાંત.’

શ્રેયાની મમ્મીએ શ્રેયાની સામે જોઈને કહ્યું : ‘હું આવું છું અડધો કલાકમાં. ગણેશ સરનો ફોન હતો. કોઈકે ચાડી કરી લાગે છે કે હું કામ પર નથી ગઈ. એટલે એમણે મને બોલાવી છે. તું ગભરાતી નહીં. હું આવું છું, અડધો કલાકમાં.’

શ્રેયા તેની મમ્મીના રોજના કચડાતા, ઘસડાતા, દબાતા, ઘાયલ થતા, ત્રસ્ત થતા મનને જાણતી હતી. પોતે તો ફક્ત શારીરિક ત્રાસ પામતી હતી પણ તેની મમ્મી તો શારીરિક અને માનસિક બંને ત્રાસથી પીસાઈને ડૂબી વળી ગઈ હતી. રીમા સિસ્ટર બેડ નંબર ૧૨ સુધી આવી. ઊલટી કરીને પડેલો ડોસો ઉધરસ ખાતો, ઊંડા શ્વાસ લેતો, ધ્રૂજતા શરીર સાથે પીડાઈ રહ્યો હતો. સિસ્ટરે પંખો બંધ કર્યો. ડોસાને ચાદર ઓઢાડી બ્લડપ્રેશર માપ્યું. વધેલું બ્લડ પ્રેશર જોઈને ડાયાલિસીસ નહીં થઈ શકે એવું સિસ્ટરે કહ્યું.

‘તો શું કરીએ, સિસ્ટર? ડાયાલિસીસ તો કરવું જ પડશે ને?’ ડોસાની સંગાથે આવેલી સ્ત્રીએ કહ્યું.

‘ઠીક છે. હું દવા આપું છું એ આપી દો. બ્લડપ્રેશર નોર્મલ થશે એટલે આપણે ચાલું કરીશું.’ કહીને સિસ્ટર બેડ પર ધ્રૂજતા ડોસા તરફ ફરી : ‘કાકા, ગભરાશો નહીં. દવા ખાઈ લ્યો પછી ચાલુ કરીએ. બરાબર?’

ડોસો કંઈ જ ના બોલ્યો.

‘આજે તમારો છોકરો નથી આવ્યો, કાકા?’ સિસ્ટરે પૂછ્યું.

‘ના એ નથી આવ્યા. એમને ઓફિસના અર્જન્ટ કામે જવાનું થયું એટલે.’ ડોસાની સંગાથે આવેલી સ્ત્રીએ જવાબ આપ્યો. સિસ્ટરે પૂછ્યું : ‘તમે આમના દીકરી છો?’

‘ના. આ મારા ફાધર-ઈન-લો છે.’ સ્ત્રીએ કહ્યું.

સિસ્ટરે ફરીને એ સ્ત્રી સામે વિચિત્ર નજરે જોયું. અંદાજે ૨૫ વર્ષની લાગતી આ સ્ત્રી પોતાના સસરા માટે આટલું બધું

બોલી ગઈ? આજના જમાનામાં એક પુત્રવધૂ પોતાના સસરા માટે આટલું કરી શકે? તરત જ વિચાર ખંખેરી તે બેડ નંબર ૧૩ સુધી પહોંચી.

‘દત્તાત્રેય ગાવળે - અભી સે આપકા રોજ કે દો ઘંટે કા ડાયાલિસીસ હૈ ના?’

‘હા મેડમ.’ લેપટોપ બંધ કરતા ૨૫ વર્ષના યુવકે કહ્યું. દેખાવે એ યુવક દત્તાત્રેય ગાવળેનો છોકરો લાગ્યો.

‘કહાં રહેતે હો?’ સિસ્ટરે પૂછ્યું.

‘યહાં સે ૨૦ કિ.મી. દૂર’ ઘણા દિવસના થાક અને ત્રસ્ત સ્થિતિમાં જણાયેલા યુવકે કહ્યું. સિસ્ટરનું મન અને મગજ ફરી પ્રશ્નોત્તર કરવા માંડ્યા.

‘આ યુવાન કેટલા દિવસ આમ ૪ કલાક ડાયાલિસીસ માટે એના બાપને લઈને આવશે?’

‘એક-બે દિવસ.’ એના મગજે જવાબ આપ્યો.

‘પછી?’ એના મને પૂછ્યું.

‘પછી ફેંકી આવશે કોઈ ઘરડાઘરમાં. કાં તો કોઈ ઝેરીલું ઈન્જેક્શન...’ મગજે જવાબ આપ્યો. શ્રેયાની મમ્મી દોડતી દોડતી પહોંચી. સિસ્ટર પણ શ્રેયા પાસે આવી. એનો કોમળ હાથ સપ્તાઈથી પકડ્યો અને હાથમાં બેસાડેલું ફીસ્યુલા (ડાયાલિસીસ માટેનું હાથમાં બેસાડવામાં આવતું મશીન) ચેક કર્યું. બ્લડપ્રેશર ચેક કર્યું. તાવ ચેક કર્યો અને મશીન પર નળીઓ અને ડાયલાઝર લગાડવા માંડ્યું.

‘સિસ્ટર, મારી શ્રેયાને લોહીથી ડર લાગે છે. લોહી જોઈને એ ગભરાઈ જાય છે.’

સિસ્ટર કંઈ જ ન બોલી. બોલે પણ શું? ડાયાલિસીસમાં અશુદ્ધ લોહી આર્ટિફિશિયલ મશીન દ્વારા બહાર ખેંચાઈ જાય છે. તે મશીનમાં શુદ્ધ થઈને ફરી પાછું શરીરમાં જાય છે.

‘તમે ૮૦૦ રૂપિયા ભર્યા?’

‘ના. હું ભરી દઈશ.’ દયામણા ચહેરે શ્રેયાની મમ્મી બોલી પણ ‘કેવી રીતે ભરી શકાશે?’ નો પ્રશ્ન તેના ચહેરા પર સાપની જેમ ગોઠવાઈ ગયો હતો.

‘ક્યાં સ્ટાન્ડર્ડમાં ભણે છે?’ શ્રેયાનું ગંભીર મુખ જોઈને તેનું ધ્યાન બીજે દોરવાના હેતુથી સિસ્ટરે પૂછ્યું. પણ શ્રેયા કંઈ જ ના બોલી. તેનું ધ્યાન સિસ્ટરની ક્રિયાઓ પર હતું.

‘કઈ સ્કૂલમાં ભણે છે, શ્રેયા?’ સિસ્ટરે ફરી પૂછ્યું.

‘જ્યારથી કિડની ફેઈલ થઈ ત્યારથી મેં સ્કૂલ છોડી દીધી છે. અમારી પાસે પૈસા પણ નથી ને એટલે.’

શ્રેયાના શબ્દો સાંભળી શ્રેયાની મમ્મીની આંખો અધમણ ભારતળે ઢળી ગઈ. ફરિયાદોનું એક મોજું શ્રેયાના હોઠ સુધી આવીને વહી ગયું. ડાયાલિસીસ ચાલુ થઈ ગયું. શ્રેયાના શરીરમાંથી લોહી ચુસાઈ રહ્યું હતું. નળીઓમાંથી વહીને મશીનમાં ફરી રહ્યું હતું. લોહીનો લાલ રંગ જોઈને કે પછી ડાયાલિસીસ

પ્રોસેસને લીધે શ્રેયાની આંખ ચકળવકળ થઈ અને એ બેભાન થઈ ગઈ. સિસ્ટરે તરત જ મશીન બંધ કર્યું અને પાણી છાંટ્યું.

‘શું થયું, શ્રેયા? આ લે પાણી...સવારે કંઈ ખાધું હતું કે નહીં?’ સિસ્ટરે પૂછ્યું.

ફરિયાદોનું મોજું આ વખતે ના ફર્યું. સિસ્ટરે મનુભાઈને ઈડલી લાવવા કહ્યું અને ફરી મશીન ચાલુ કર્યું. મશીન બીજા મશીનો સાથે તાલ મિલાવતું ઘરરર.ઘરરર અવાજ કરવા લાગ્યું.

થોડીવાર પછી મનુભાઈ કોઈ ગંભીર વાત લઈને આવ્યા હોય એમ દોડતા દોડતા સિસ્ટરની નજીક પહોંચ્યા. મનુભાઈની વાત સાંભળી ના સાંભળી કરતા સિસ્ટરે દોટ મૂકી. જતા જતા શ્રેયાને સિસ્ટર રીમાની આંખમાં આંસુનાં પૂર ઊમટી પડતાં દેખાયાં.

ડાયાલિસીસ પૂરું થયા પછી શ્રેયાની નસો ખેંચાઈ રહી હતી. શરીરમાંથી એનર્જી ચૂસાઈ ગઈ હતી. માથું ભારેખમ પીડાથી દુઃખતું હતું. તેણે લથડતો પગ મૂક્યો અને વજનકાંટા પર વજન કર્યું. ડગમગતા પગલે તે ડાયાલિસીસ સેન્ટરની બહાર આવી. આંગણે આવેલા ગણપતિ મંદિરમાં ચઢાવેલો મોદક શ્રેયાએ લઈને મોઢામાં મૂક્યો - એને ભાવતી એકમાત્ર મીઠાઈ! દોઢેક મહિનો વીતી ગયો હતો. શ્રેયાને હવે ચક્કર નથી આવતા. બેભાન પણ નથી થતી. શ્રેયાનું દસમું ડાયાલિસીસ ચાલી રહ્યું હતું. શ્રેયાની મમ્મી બીજા દર્દીઓના સ્વજનો જોડે વાતો કરી રહી હતી.

‘તમે કેટલા વરસથી ડાયાલિસીસ કરાવો છો તમારા સસરાનું?’ શ્રેયાની મમ્મીએ ડોસાની પુત્રવધૂને પૂછ્યું.

‘આઠ વરસથી’ તેણે કહ્યું : ‘પણ અમે જોઈન્ટ ફેમિલીમાં રહીએ છીએ એટલે ખબર જ ના પડી.’

‘તમારે મહિને કેટલો ખર્ચ થાય છે?’ શ્રેયાની મમ્મીએ વાત આગળ વધારી.

‘પંદરથી વીસ હજાર મહિને.’

શ્રેયાની મમ્મી આ રકમ સાંભળી જાણે દાઝી ગઈ. માંડ દસ હજારનો મહિને પગાર મેળવનારી પોતે આ ખર્ચને કેવી રીતે પહોંચી વળશે? નો સવાલ તેના મગજમાં ચકરાવા લેવા માંડ્યો. છેલ્લા દોઢ મહિનામાં જ શ્રેયાની સાથોસાથ પોતે પણ અંદરથી તૂટી ગઈ હતી. પોતાનું આ દુઃખ કોને જઈને કહેવું? આજે પહેલીવાર તેને પોતાનો પરિવાર ન હોવાની પીડા થઈ.

પેલી સ્ત્રીએ આગળ ચલાવ્યું : ‘પપ્પાના હોસ્પિટલ અને દવાના ખર્ચને પહોંચી વળવા જ મેં પણ નોકરી ચાલુ કરી દીધી છે. ખરું કહું તો મારો પૂરો પગાર પપ્પાના માટે જ ખર્ચાઈ જાય છે.’

સિસ્ટર ફાઈલો ચેક કરતા કરતા આ વાતચીત સાંભળી રહી હતી. સામેથી દત્તાત્રેય ગાવળેને તેનો છોકરો બે હાથે બાળકની જેમ ઉપાડીને લાવ્યો. મનુભાઈએ વ્હીલચેર લાવી આપી. એમાં દત્તાત્રેયને બેસાડ્યા અને બેડ પાસે લઈ ગયા. સિસ્ટરની આંખો અપલક આ દૃશ્ય જોઈ રહી. તેની આંખો, કાન, મગજ કોઈ

જ સંમત થવા તૈયાર નહોતા. આધેડ વયની સિસ્ટરને હવે યુવાનોની સેવાભાવી વૃત્તિ પર ભરોસો બેસવા લાગ્યો હતો.

સિસ્ટરની વિચારશૃંખલા મનુભાઈના અવાજથી તૂટી : ‘સિસ્ટર, ડોક્ટરે તમને તાત્કાલિક બોલાવ્યા છે. હેમંતભાઈ હવે...’ સિસ્ટરના પગમાં ચકવાત ઊપડ્યો અને તે દોડી. મનુભાઈ પાછળ દોડ્યા. શ્રેયાની મમ્મીએ એમને રોક્યા : ‘શું થયું હેમંતભાઈને?’

‘હેમંતભાઈની હાલત બહુ ગંભીર છે, એમનો શ્વાસ રુંધાય છે. હવે બચવાની કોઈ આશા નથી.’ રડમસ અવાજે મનુકાકા બોલ્યા.

‘હેમંતભાઈ સિસ્ટરના હસબન્ડ છે ને? પણ એ તો છેલ્લા ત્રણ મહિનાથી કોમામાં હતા ને?’ બાજુમાં ઊભેલી ડોસાની પુત્રવધૂએ પૂછ્યું. મનુકાકા હોંકારો દેતા દોડ્યા.

શ્રેયાએ જાતે જ ડાયાલિસીસ મશીન બંધ કર્યું. હાથમાંથી સોય ખેંચી કાઢી અને ત્યાં રૂ દાબી દીધું. એને ઊલટી જેવું થવા લાગ્યું. જાતે જ ઊભી થઈને એ વોશબેસિનમાં ઊલટી કરવા લાગી. મોઢું ધોયું અને સહેજ ઊંચું જોયું. અરીસામાં અશક્ત, કાળાશ પડતું, કરચલીવાળું પોતાનું મુખ જોયું. લગભગ દોઢ મહિના પછી એણે પોતાના આંખ પર, નાક પર, કાન પર, વાળ પર ધીરે ધીરે કોમળતાથી હાથ ફેરવ્યો. દરેક અવયવ શુષ્ક, ઠંડા, તેજવિહીન અને ક્ષીણ જણાયા. એ રડવા ઈચ્છતી હતી, ધોધમાર વરસાદની જેમ, પણ રડી શકવાની હિંમત જ નહોતી એના શરીરમાં.

મમ્મીનો હાથ પકડી એ બહાર નીકળી. ગણેશજીને પ્રણામ કર્યાં. ગણેશજીને ચઢાવેલો મોદક એણે જોયો, પણ લીધા વગર જ આગળ ચાલવા માંડ્યું. ડગમગતા પગથી ચાર પગલાં ચાલ્યા બાદ તે થોભી ગઈ અને ત્યાં જ બેભાન થઈને પડી ગઈ. શ્રેયાની આંખો ખુલી ત્યારે એ આઈ.સી.યુ. રૂમના ખાટલા પર મશીનોની વચ્ચે ઘેરાયેલી હતી. એણે આંગળીઓ હલાવી. શરીરમાં પીડાનું લખલખું પસાર થઈ ગયું. એણે ઊંડો શ્વાસ લીધો અને પીડા પચાવી લીધી. સામે સફેદ સાડીમાં ઊભેલી સિસ્ટરે એના માથે હાથ ફેરવ્યો : ‘હવે કેવું લાગે છે, શ્રેયા?’

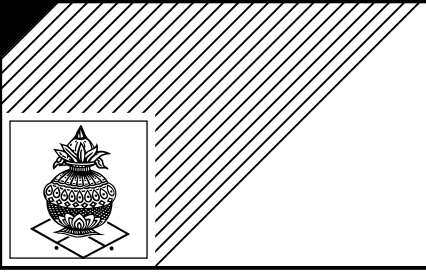
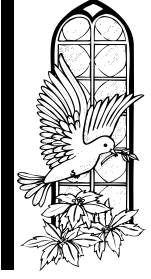
શ્રેયાએ મમ્મી સામે જોયું : ‘મમ્મી, મને શું થયું હતું?’

‘બેટા, સિસ્ટરના હસબન્ડ હેમંત અંકલે આ દુનિયા છોડતા છોડતા તને એમની કિડની ગિફ્ટ આપી છે.’

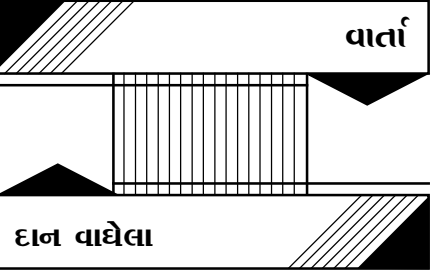
શ્રેયાની મમ્મી આંખોમાં આંસુ સાથે બોલી. બાજુમાં ઊભેલી સિસ્ટરનું પૂર્ણ અસ્તિત્વ પોતાના પતિના કિડનીદાનથી ઝળાહળા થઈ રહ્યું હતું. શ્રેયાએ પણ પોતાના શરીરમાં શ્વસી રહેલા નવા અવયવને અનુભવ્યું. શ્રેયાએ ખુશીમાં પૂછ્યું : ‘તો હવેથી ડાયાલિસીસ બંધ ને?’

શ્રેયાને આંખ સામે પોતાની સ્કૂલ, મોદક અને અરીસામાં તગતગતી ત્વચાવાળો પોતાનો ચહેરો દેખાયો. ■

વંશવેલો

બા...બા... આજે આપણાં ખેતરમાં ભાગિયા અને સાથી તરીકે કામ કરતા દલિત દલપતને મારા બાપુએ ચાબૂકથી ખૂબ માર્યો છે. બેટા! ક્યા કારણે માર્યો? હા...બા. મને ઘોડા ઉપરથી બાપુએ ઉતાર્યો અને શેઠાના ઝાડવે ઘોડો બાંધવા ગયા. ત્યારે દલપતે મારા માથે હાથ મૂક્યો અને અને ચૂમી લીધો હતી. મને ગમ્યું હતું. પરંતુ આ બાબત મારા બાપુ જોઈ ગયા. એથી દલપતને માર્યો છે.

નવ વર્ષનો રવિરાજસિંહ ઘેર આવીને રાણીવાસમાં વાત કરતો હતો. એ સમયે એની બાનું ચિત્ત ભૂતકાળના ભવ્ય સંભારણામાં રાચતું થઈ ગયું હતું.

પરાકમસિંહનો પુરુષ પરિવાર આંતરિક અને બાહ્ય ધિંગાણાઓમાં નામશેષ થઈ ગયેલો હતો. જમીનદાર તરીકે આજુબાજુના પંથકમાં પરંપરા મુજબની પરાકમસિંહની ધાક પણ હતી. નશાખોર તરીકે પંકાયેલા હોવા છતાં બાર વર્ષ પહેલાં નવવધુ તરીકે પરાકમસિંહના ઘેર એમનું વેલડું આવેલું હતું. પતિનો આડંબર અને અહંકાર આસમાનને આંબી જતો લાગેલો. ત્યારથી પતિ-પત્ની વચ્ચે અગમ્ય ખટરાગ ઊભો થઈ ગયેલો. એ સુધારવા માટે પરાકમસિંહ શહેર-ગામ અને પોતાના અલગ અલગ વિશાળ ખેતરોમાં એમને ફરવા અને પોતાની હકૂમત બતાવવાના બહાને લઈ જતા હતા. એ બધું નજર સામે હિલોળે ચડતું લાગ્યું.

નવોઢા નારી તરીકે પોતાની ભરજુવાનીનો એ સમયગાળો સાચવવો ખૂબ અઘરો હતો. પરંતુ એના પતિશ્રી પરાકમસિંહને કોઈ પણ સમયે નશાની તલપ લાગતી. નશો વધારે ચડે ત્યારે દુનિયા અંધારપટમાં ખોવાઈ જતી.

એક સમયે દલપતની મદદ દ્વારા પરાકમસિંહને ખેતરના માંચડા નીચે સુવડાવ્યા હતા. નશામાં ચકચૂર પોતાના પતિ ઉપર દયા આવતી હતી. પતિના મુખેથી અપશબ્દો સાંભળી સાંભળીને જાણે કાન અને કરમ કઠણાઈ ટેવાઈ ગયા હતા. એ સમયે જ ફક્ત કાછડીભેર (સલમાનખાન જેવો) ઉઘાડા શરીરે કામ કરતા દલપતને ધારી-ધારીને જોવાનો વધારે મોકો મળ્યો હતો.

ખેતરમાં લીલાંછમ બાજરાના પ્રલંબ ડૂંડામાં પાક લહેરાતો હતો. તહેવાર હોવાથી દારિયા કે મજૂર પણ હતા નહીં. બધી

રીતે ઉત્તમ તક હતી. ત્યારે એ કાચા કુંવારા દલપતનું બ્રહ્મચર્ય તોડાવવામાં પોતાને જે કાકલૂદી પોતાના પતિની ટેવ-કુટેવની વધુ પડતી ટીકા કરવી પડી હતી. એ સઘળું પણ યાદ આવ્યું. એ સમય — જાણે મેનકાએ વિશ્વામિત્રને અને ભીલડીએ ભોળાનાથને મોહિત કરી સાહચર્ય માણવા પ્રેરિત કર્યા હતા.

અચાનક પરાકમસિંહની ત્રાડ સંભળાણી કે — રવિરાજસિંહને નવરાવી-ધોવરાવી સ્વચ્છ કરો. મારા વંશવેલાનો એકનો એક લાડકો પુત્ર, ઓલા દલપતથી અભડાયો છે.

દાસી ક્યાં ગઈ? લાવો મારો દારૂ! તરત રવિરાજસિંહે બાને પૂછ્યું : ‘હું બા! અભડાવું એટલે શું? મારા બાપુ કેમ કોધમાં છે?’

રવિરાજસિંહને તરત જવાબ મળ્યો. બેટા! આજ પહેલીવાર તું ખેતરે ગયો અને આશીર્વાદ લાવ્યો. એ તારા માથા અને ગાલને મને ચૂમવા દે. તો હું ફરીવાર માતૃત્વથી પવિત્ર થયા જેટલો આનંદ મેળવીશ. બાકી, સાચી આભડછેટ તો આ ઘરમાં હું આવી ત્યારથી અમારી વચ્ચે છે. વંશવેલો તો કોણે સાચવ્યો છે? એ મારાથી વિશેષ બીજું કોણ જાણે બેટા! ■

વિકલતા

— રમેશ શાહ

આ દિશાઓ યાદનાં ધુમ્મસ ભરીને ઊછળે,
શૂન્યતાના સાત સાગર, નેત્રમાં નિત ખળભળે!

એ સુહાના દિન હતા ને રમ્ય રાત્રિઓ હતી,
બસ, અચાનક ગાયબ બધું, વિકલતા ભડભડ બળે!

દાર ક્ષણોના મહેલનાં કો'ક બંધ કરી ગયું!
હોય કોરો કાગળ અને ભૂમ પાછી જો મળે!

પુશ્પૂ નો'તી મ્યાનમાં તે ઘાત કેવી ફરીવળી!
શબ્દલવરી કવચ તૂટ્યાં, કલ્પના કેં સળવળે...

સૂર્ય ઊગે ને આથમે, ઘટી વધે રાશિચર સદા,
ઓ સમય, તું આવ પાછો, શ્વાસ પળપળ પ્રજ્જવળે!

રાત્રે ઓફિસેથી આવ્યા પછી અગત્યના ઈ-મેઈલના જવાબ આપતાં આપતાં એક-દોઢ વાગી ગયો હતો. સવારે મોબાઈલ રણક્યો ત્યારે ખુશ્બૂની આંખો ખૂલવાનું નામ નહોતી લેતી. પરાણે ફોન લેવો પડ્યો ત્યારે એ મનોમન બબડી, ‘કોણ હશે અત્યારના પહોરમાં?’

ફોનની સ્ક્રીન પર માનો હસતો ચહેરો જોઈને એનો કંટાળો ગાયબ થઈ ગયો, ‘હલ્લો, મા, કેમ આટલો વહેલો ફોન કર્યો?’

‘આ કંઈ વહેલું છે? ઘડિયાળમાં જો જરા, સવા આઠ વાગ્યા છે. ને એક વખત તું ઓફિસે ભાગી જાય પછી હાથમાં જ ન આવે. એટલે થયું કે, સવારમાં ફોન કરીને તને જન્મ-દિવસની શુભેચ્છા આપી દઈએ. પપ્પાજી પણ બાજુમાં જ ઊભા છે - તને વીશ કરવા.’ ‘ઓહ આજે મારો જન્મદિવસ છે? મા-પપ્પાનો ફોન ન આવ્યો હોત તો યાદ પણ ન આવત. મલ્ટીનેશનલ કંપનીના મેનેજર પદની જવાબદારી સંભાળવામાં ક્યારે દિવસ ઊગે છે ને ક્યારે રાત પડે છે તેનો કંઈ ખ્યાલ જ નથી રહેતો.’ સામે છેડે હવે નાની બહેન ઉખાએ ફોન લીધો હતો.

‘દીદી, મેની હેપ્પી રિટર્ન્સ ઓફ ધ ડે. તમને ખબર છે દીદી, માએ આજે તમારું ભાવતું મેનું નક્કી કર્યું છે. મગની દાળનો શીરો, છોલે પુરી ને દહીંવડા! હં...સાંભળીને મોઢામાં પાણી આવ્યું ને? તમે ભલે અહીં ન હોવ પણ અમે તમને યાદ કરીને ખૂબ ઝાપટીશું.’

એકાએક ખુશ્બૂનું મન ઉદાસ થઈ ગયું. મસ મોટો પગાર, 2 બી.એચ.કે. નો વેલ ફર્નિશ્ડ ફ્લેટ, ડ્રાઈવર સાથેની કાર - આ બધું હોવા છતાં એ કેટલી એકલવાયી હતી! આખો પરિવાર મુંબઈ અને એ આટલે દૂર બેંગ્લોરમાં. મા-પપ્પાજી, ઉખા બધાને કેટલી વાર કહ્યું હતું.

‘આવોને થોડા દિવસ મારી સાથે રહેવા! મને પણ ગમશે અને તમને ય અહીં કશી તકલીફ નહીં પડે.’

ઉખાને તો એની કોલેજની નોકરીમાંથી રજા મળે એમ નહોતું પણ મા-પપ્પાજી પંદર દિવસ રોકાવાનું નક્કી કરીને આવ્યાં હતાં. ત્રણ જ દિવસ થયા ત્યાં બંનેનો કચવાટ ચાલુ થઈ ગયો હતો.

‘બેન, અહીં ભલે બધી સુખ સાહ્યબી હોય પણ અમને તો જેલમાં પુરાઈ ગયાં જેવું લાગે છે. નહીં કોઈ આડોશ-પાડોશ કે નહીં અમારી મેળે ક્યાંય જઈ શકીએ! ને તને તો અમારી સાથે રહેવાની ફરસદ જ ક્યાં છે?’ પંદરને બદલે પાંચ દિવસમાં

એ લોકો મુંબઈ ભેગા થઈ ગયાં હતાં.

ઓફિસે જવા તૈયાર થતી વખતે ખુશ્બૂ ધ્યાનથી અરીસામાંના પોતાના પ્રતિબિંબને જોઈ રહી. આંખો નીચે કાળાં કૂંડાળાં થઈ ગયાં છે, ચહેરા પરની તાજગી તો કોણ જાણે ક્યારની ઊડી ગઈ હશે! કાળા ભમ્મર વાળ ધીમે ધીમે સફેદી પકડવા લાગ્યા હતા. ગાડીમાં બેસીને ઓફિસે જતી વખતે રસ્તામાં એ વિચારી રહી, શા માટે ત્રણે ભાઈ-બહેનોમાં એ જ ભણવામાં આટલી તેજસ્વી હતી? નામ પાછળ ડિગ્રીઓનાં પૂછડાં લગાડવાથી શું મળ્યું? આ ઘરવટો? આ એકાંતવાસ? એ ઈચ્છતી હતી કે, હવે કોઈ એને યાદ ન કરાવે તો સારું કે, આજે એનો જન્મદિવસ હતો. જિંદગીનાં ૩૪ વર્ષો પૂરા કરીને એ ૩૫ માં વર્ષમાં પ્રવેશી રહી હતી, પણ ત્યાં જ દિલ્હીથી ભાઈ-ભાભી અને ભત્રીજીનો ફોન આવ્યો.

‘હેપ્પી બર્થ-ડે ફોઈ’ શુભેચ્છા આપ્યા પછી એની વહાલી ભત્રીજી પૂછતી હતી, ‘તમે તો આજે તમારા ફેન્ડસને મોટી પાર્ટી આપવાનાં હશો નહીં? હું પણ ત્યાં આવી શકત તો કેટલી મજા આવત?’

આંખમાં ધસી આવતાં આંસુને પાછાં ધકેલતાં એ બોલી, ‘બેટા, કોઈ પાર્ટી બાર્ટી નથી. ઘરના લોકો વગર પાર્ટી આપવાની શું મજા આવે? ને ઓફિસમાં કામ જ એટલું રહે છે કે તારી ફોઈનો બથડે કોઈ બર્ડની માફક ફરરર કરતો ઊડી જશે.’ રાત્રે ઓફિસમાં જ દસ વાગી ગયા હતા. એણે માને ફોન જોડ્યો.

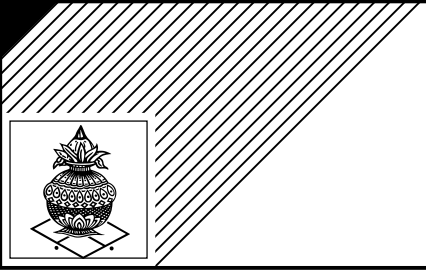
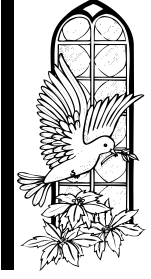
‘હલ્લો મા, સવારે ઉતાવળમાં સરખી વાત નહોતી થઈ શકી. હજી તો હું ઓફિસમાં જ છું. કલાકેક પછી ઘરે પહોંચી, ફેશ થઈને નિરાંતે ફોન કરું છું.’

બગાસું ખાતાં માનો ઉંઘરેટો અવાજ સંભળાયો, ‘ના, ના, હવે બીજી તો કંઈ ખાસવાત કરવાની નથી ને તારો ફોન આવશે ત્યારે અમારો સૂવાનો ટાઈમ પણ થઈ જશે. એટલે આજે ફોન નહીં કરતી. ચાલ બેટા, ગુડ નાઈટ.’ એની ફોન પરથી વાત સાંભળ્યા કરતા શંકર ડ્રાઈવરે પાછા ફરતી વખતે પછ્યું, ‘મેડમ, આજે તમારો બર્થ-ડે છે ને? હેપ્પી બર્થ ડે મેડમ... ‘થેન્કયૂ શંકર, અત્યારે મોડું તો થયું છે પણ કોઈ કેક શોપ ખુલ્લી દેખાય તો ગાડી ઊભી રાખજે.’

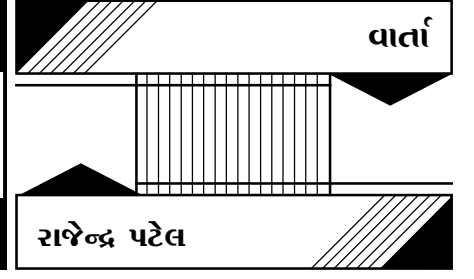
શંકરને નવાઈ લાગી. અત્યારે કેક? મેડમ કોની સાથે બથડે ઊજવશે? ખુશ્બૂએ રસ્તામાંથી કેક અને સાથે થોડા નમકીનનાં પેકેટ પણ લીધાં. બાજુમાં ફૂલવાળાની દુકાન ખુલ્લી હતી ત્યાંથી

(અનુસંધાન : જુઓ પાના નં.-૫૦ ઉપર)

હાઈલેન્ડ

અચાનક મારી નજરે દૂર ખુરશી ઉપર બેઠેલી એક ચાઈનીઝ યુવતી પડી. એ એટલી બધી સુંદર લાગતી હતી કે તેની હાજરીમાત્રથી આસપાસની વસ્તુઓ દીપી ઊઠી હતી. એની નજીક એક નાનકડું ટેબલ હતું અને તેના પર બેનમૂન ફૂલદાની હતી. ફૂલદાનીમાંથી લચી પડેલાં ફૂલો અને ક્યાંક ખોવાયેલી એ, બંને એકમેકમાં ભળી જતાં હતાં. પળભર મને થયું, જાણે હું કોઈ દુર્લભ ફોટોકેમ જોઈ રહ્યો છું. મારાથી એની તરફ અનાયાસ જ વળી જવાયું. એની બાજુ આગળ વધતાં એકાએક મને લાગ્યું, એક પ્રકારનો સફેદ-સોનેરી પ્રવાહ એનામાંથી મારી આંખમાં એક ક્ષણમાં સમાઈ ગયો. આખા શરીરે હળવાશ વહેવા માંડી. કશા પણ કારણ વગર એ યુવતી ગમવા લાગી અને જાણે સાવ પરિચિત હોય, તેવું લાગવા માંડ્યું.

પળવાર હું ભૂલી ગયો, હું પરદેશની રમણીય પર્વતમાળાની ભીતરમાં, દુનિયાના એક મસમોટા જુગારખાના (Casino) ની વચ્ચે હતો. તેને અડીને અનેક ભવ્ય શોપિંગ મોલ ખડકાયેલા હતા. વચ્ચે વચ્ચે મોટા સ્કવેરમાં મલ્ટિનેશનલ કંપનીઓની ચીજવસ્તુઓનાં ડિસ્પ્લે હતાં. દરેક માળે અને દરેક વળાંકે નૃત્ય અને નાચગાનના કાર્યક્રમથી આ વિશાળ જગ્યાની તસેતસુ ધમધમતી હતી. અહીં જાણે સૂર્ય, ચંદ્ર ઊગતા કે આથમતા લાગતા ન હતા. દરેક વ્યક્તિ પોતપોતાનામાં ડૂબેલી હતી. ચોતરફ ઉલ્લાસની ભરતી ફરી વળી હતી. આવા માહોલમાં છેલ્લા બે-એક કલાકમાં હું ભૂલો પડેલો. દસ હજાર રૂમની હોટેલમાં હું ક્યાં હતો, તેની સમજ પડતી ન હતી. ઘડીક આઠ માળ ઉપર તો થોડી વારમાં સાત માળ નીચે. એમ રખડી-રખડીને થાકીને લોથ થઈ ગયો હતો. થોડોક સમય ક્યાંક નિરાંતે બેસવા મળે તે માટે ફાંફાં મારતો હતો. ત્યાં જ દૂર એકલી-અટૂલી, આખા માહોલથી સાવ જ જુદી મનથી ક્યાંક ખોવાયેલી એ ચાઈનીઝ ગર્લ ઉપર મારી નજર પડી. નજર પડતાં જ જે અનુભવ થયો, તેનાથી તો જાણે મનના તળિયેથી સ્મૃતિનો પરપોટો ઉપર ઊઠ્યો.

બસ, આજ, આની જેમ જ બેઠેલી સ્ટેલા યાદ આવી ગઈ. ઘણાં વર્ષો પહેલાંનું એ દશ્ય, ભીતરના ભંડકિયામાં જડાઈ ગયેલું તે એકાએક તાજું થયું. ગામના ચર્ચબહાર આવેલા ઘેઘૂર વડ નીચે, એક બાંકડામાં એને છેલ્લે જોઈ હતી. તે છબી હજુયે મારા મનમાં અકબંધ હતી. હું ઘણી વાર હળવાશમાં કહેતો, “તારી હાજરીમાં આ ચર્ચ અને વડ બંને વધુ જીવંત લાગે છે.”

ત્યારે એ સહેજ હસતી. તેના હાસ્યમાં આનંદ કરતાં વિષાદ વધુ હતો. એ ચૂપચાપ કલાકોના કલાક મારી રાહ જોતી બેસી રહેતી, અદલ આ ચાઈનીઝ છોકરીની જેમ. એ જે સમયે ત્યાં બેસતી, ત્યારે ચર્ચ ઉપરથી ધસી આવતો પ્રકાશ વડની વડવાઈઓમાં ચળાઈને એની ઉપર પડતો. ત્યારે ઘણી વાર એક સફેદ સોનેરી પ્રવાહ મારી આંખ વાટે શરીરનાં અંગેઅંગમાં ફરી વળતો અને ત્યારબાદ એનો સહવાસ અદ્ભુત લાગતો. આમ, વિચારતો હતો ત્યાં હું પેલી છોકરી પાસે પહોંચી ગયો.

મને નજીક આવતો જોઈ એ એકાએક કોઈ વિચારમાંથી જાગી હોય તેમ ઝડપથી ઊભી થઈ. સહેજ ઝૂકીને પૂછી બેઠી, “વોટ કેન આઈ ડુ ફોર યુ સર?” હું ગૂંચવાયો. ક્યારેક ઘટનાઓ એટલી ઝડપથી ઘટતી હોય છે કે આપણે તૈયાર જ ન હોઈએ, પણ એણે એલી સરળતાથી પૂછ્યું હતું કે મેં તરત સ્વસ્થતા મેળવીને કહ્યું, “મે આઈ રેસ્ટ અ વ્હાઈલ ઓન યોર ચેર? આઈ એમ એક્ઝોસ્ટેડ.” એ પણ વાર તો કાંઈ બોલી નહીં. પણ એના લંબગોળ સુંદર ચહેરાની કાળી ભમ્મર આંખમાં જાણે ચમકારો થયો. ફરીથી એ સહેજ ઝૂકીને બોલી, “યસ, શ્યોર, શ્યોર.” એ વાક્ય પૂરું કરે તે પહેલાં થાકનો માર્યો હું એકદમ એની ખુરશી પર બેસી ગયો. થોડુંક સારું લાગ્યું. ત્યાં મારી નજર ખુરશી પાસે પડેલા ટેબલ પરના ફલાવર પોટ ઉપર પડી. તેમાંથી એક મોટું ફૂલ ઝૂકીને જાણે મારું અભિવાદન કરતું હોય તેવો ભાસ થયો.

ફૂલ જોઈ એટલે અવશ્યપણે અમારી કામવાળીની નાની દીકરી રમીલા યાદ આવે, આવે ને આવે જ. કારણ કે રોજ મારા દિવસની શરૂઆત જ રમીલા અને તેના ફૂલથી થતી. દરરોજ સવારે ઓફિસ જવા બહાર નીકળીને જેવી ગાડી ચાલુ કરતો, ત્યાં નાનકડી રમીલા જે કામ કરતી હોય તે પડતું મૂકી બૂમો પાડતી દોડતી. “ભઈ, ઊભા રો, ભઈ, ઊભા રો.” હાથમાં જે આવ્યું તે ફૂલ તોડી તે દોડતી ગાડી તરફ ધસતી અને હું સહેજ ચાલુ કરેલી ગાડીમાંથી હાથ બહાર કાઢી ફૂલ લઈ લેતો. ઝડપથી સૂંઘતો અને સહેજ હોર્ન વગાડતો, એટલે રમીલા રાજીના રેડ થઈ જતી. તેની પાછળ આવજો કહેવા ઊભેલી પત્ની રીમા પણ ખુશખુશાલ થઈ જતી. અમારો આ દરરોજનો ક્રમ. જે દિવસે રમીલાના હાથનું ફૂલ ન લીધું હોય તે દિવસ લગભગ બેચેનીમાં પસાર થતો. રમીલા પણ ઘણીવાર

કહેતી, “ભઈ, તમને ફૂલ આપું છું, તો આખો દિવસ હારો જાયશ.” કોણ જાણે ત્યારથી જ્યારે-જ્યારે કોઈ ફૂલ જોઉં, તો રમીલા મનમાં અવશ્ય ફરકી જ જાય. એની મા ક્યારેક કહેતી, “સાહેબ, રમલી પરણીને સાસરે જશે, ત્યારે શું કરશો?” આ વાક્ય સાંભળી રમીલાનો ચહેરો ઊતરી જતો. કામ કરતાં એ થંભી જતી ને ઘડીક ત્યાં જ બેસી પડતી અને ક્યાંક ખોવાઈ જતી. ત્યારે રમીલાની હાજરી મારી અંદર ઊંડી ઉદાસીનતામાં પલટાઈ જતી પણ જેવી બીજે દિવસે ફૂલ આપતી કે તરત જ અમે ઉલ્લાસમાં આવી જતાં, ત્યારે તેનો ચહેરો અને ફૂલ બંને એક બની મારી આંખમાં પ્રવેશી જતાં અને રગરગમાં હળવાશ ફરી વળતી. તેવી જ હળવાશ અત્યારે અનુભવી શકાતી હતી.

ઝડપથી પેલી યુવતીએ મને પાણી આપ્યું. એ સફેદ જિન્સ અને સફેદ શર્ટમાં અદ્ભુત લાગતી હતી. કદાચ એનાં સફેદ કપડાં કરતાંય તે વધુ ઊજળી હતી. મેં જોયું, એ સતત મારી સામે જોઈ રહી હતી. જાણે મારામાં કશુંક ખોળતી હતી. એકાએક એને કશુંક યાદ આવ્યું. ઝડપથી એક બોક્સ ખોલી, અંદરથી બે પેડ કાઢ્યાં. લઈને પાસે આવી અને બોલી, “વિલ યુ પ્લીઝ પુટ યોર લેગ્સ ઓન ધીઝ પેડ?” મેં બૂટ કાઢ્યાં. મોજાં કાઢવા નીચે નમ્યો, ત્યાં એ ગોઠણભેર બેસી ગઈ અને મોજાં કાઢવા માટે મદદ કરવા લાગી. એના ટૂંકા કાળાભમ્મર વાળ પછવાડે આરસ જેવો ચહેરો એટલો બધો એલૌકિક લાગતો હતો, જાણે ઘડીમાં હું ભૂલી ગયો કે મારા શહેરથી દૂર-દૂર પરદેશમાં એક ‘હાઈલેન્ડ’ ના ભૂગર્ભમાં ઝાકમઝોળ દુનિયા વચ્ચે બેઠો હતો. આ ક્ષણે, ચારે તરફનાં નાયગાન અને ઘોંઘાટ જરાય સ્પર્શતાં ન હતાં. ત્યાં એણે રિમોટમાં એક બટન દબાવ્યું. મારા પગમાં ઝણઝણાટી શરૂ થઈ. હું સહેજ ગભરાયો. એ મને એકીનજરે જોઈ રહી. હું ગભરાયો, કારણ કે સહેજ-સહેજ વારે પગમાં કરંટ આવતો હતો. પણ થોડાક સમયમાં પગમાં રાહત થવા લાગી. મારા ચહેરા ઉપરનો ફેરફાર એ જોઈ રહી. મને જોઈને એ ખુશ થઈ ઊઠી બોલી, “ઓ.કે. સર?” મેં કહ્યું, “વેરી મય ઓ.કે.” અમે બંને સાથે હસી પડ્યાં. હું આંખ મિચી આ નવો અનુભવ વાગોળી રહ્યો. બંધ આંખમાં લાગતું, જાણે એ મને જોઈ રહી હતી. મેં આંખ ખોલી અને હસીને પૂછ્યું, “તારું નામ શું છે?” એ બોલી, ટિંગલિંગ. એનો ઉચ્ચાર મનમાં ઘૂંટાતાં એ સ્ટેલા જેવો લાગ્યો.

સ્ટેલા ક્રિશ્ચિયન હતી અને તેથી એનું અને મારું કુટુંબ અમારી જામતી મિત્રતાથી ચિંતિત થઈ ઊઠ્યું હતું. એના પપ્પાએ તાત્કાલિક દૂરના શહેરમાં બદલી કરાવી દીધી. છેલ્લે એ ચર્ચ પાસેના વડ નીચે મળી હતી. લબડતી વડવાઈને ટેકે ક્યાંય સુધી એને હું એ વડવાઈઓમાં શોધતો રહ્યો. ધીરે-ધીરે બધું ભુલાતું ગયું પણ તેની તે સમયની હાજરીનો ઉજાસ ક્યારેય ઝાંખો થયો નહીં. ત્યાં બજર વાગ્યું. મેં આંખ ખોલી, સામે ટિંગલિંગનો ચહેરો મલકી રહ્યો હતો. મેં પગ ઊંચાનીચા કર્યા. એકદમ

હળવાફૂલ જેવા થઈ ગયા હતા. હું એનો આભાર માનું એ પહેલાં એણે મારો હાથ પકડ્યો અને પાસેની એક મોટી આલીશાન આરામપુરશીમાં બેસાડી દીધો. એ જાણે રમતે ચડી હતી. હું સમજી શકતો ન હતો, એ આટલા બધા રાજપાથી મારી સરભરા કેમ કરી રહી હતી! એણે પુરશીની બંને બાજુથી પટ્ટા ખેંચ્યા અને મને બાંધ્યા. પાસે પડેલા કમ્પ્યુટરમાં કોઈ પ્રોગ્રામ સેટ કર્યો. એ રમતિયાળ નજરે મને જોઈ રહી. થોડીવારમાં માથાથી પાની સુધી શરીરના જુદા-જુદા ભાગ પર વારેઘડીએ હવાનું દબાણ થવા લાગ્યું. એ બોલી : “સર, પ્લીઝ સ્ટે હિયર ફોર ફિફ્ટીન મિનિટ્સ, યુ વિલ બી કમ્પ્લીટલી રિલેક્સ.” એનો રણકતો અવાજ મમળાવતાં-મમળાવતાં એક્યુપ્રેશરની પુરશીમાં પડી રહ્યો.

ચોતરફ રોશની હતી. આસપાસ યુવાન છોકરી છોકરાઓ ઠહામશકરી કરતાં હતાં અને આવતાં-જતાં લોકો હતાં. ક્યાંક પોપમ્યુઝિક તો ક્યાંક ડાન્સ-શોમાં લોકો જૂમી રહ્યાં હતાં. છત ઉપર માછલી આકારમાં ઝગારા મારતી ટ્રેન સરકતી હતી. આ માયાવી વાતાવરણમાં ચોતરફ સહેલાણીઓ સૌ-સૌનામાં મસ્ત બની ઘૂમી રહ્યાં હતાં. ટિંગલિંગ મને નીરખી રહી હતી. આ સમય દરમિયાન જાણે અમે એકબીજાનાં સાવ પરીચિત હોઈએ તેમ ચૂપચાપ વાતો કરતાં હતાં. ત્યાં બજર વાગ્યું. મશીન અટક્યું. એ હળવા સ્મિત સાથે કામે વળગી; પટ્ટા ખોલ્યા. હાથ લંબાવી ટેકો આપી મને પુરશીમાંથી ઊભા થવામાં મદદ કરી. એનો સ્પર્શ ઘણો જ સહજ હતો. શરીર હળવુંફૂલ જેવું થઈ ગયું. એના ચહેરા પાછળ હવે ન કળી શકાય તેવી વેદના ડોકાવા લાગી.

મેં આભારવશ હાથ લંબાવ્યો અને બોલ્યો, “થેંક્યુ, થેંક્યુ વેરી મય.” એની આંખના ખૂણામાં ભીનાશ દેખાઈ. એ ભીના અવાજે બોલી, “વેરી કાઈન્ડ ઓફ યુ સર” એ મને જાણે પી રહી હતી. લંબાવેલા હાથને છોડતાં એ ક્ષણ વધુ લંબાવી એ ફરીથી બોલી, “વેરી કાઈન્ડ ઓફ યુ સર.” મારાથી ન-છૂટકે જવાની પરવાનગી મંગાઈ ગઈ. એ મારી સાથે સાથે સ્કવેરના છેડા સુધી નીચી નજર રાખી ચાલતી આવી. દૂર ચોકમાં તે દેશનો પરંપરાગત ડાન્સ ચાલી રહ્યો હતો. વચ્ચે સહેજ અંધારું હતું, તેથી એના ચહેરાને જોઈ શકતો ન હતો. છૂટાં પડતાં મેં પૂછ્યું, “બટ વાય ડીડ યુ સર્વ મી સો નાઈસલી?” એ સહેજ હસી. એ કંઈ બોલે તે પહેલાં હું બે ડગલાં આગળ વધી ગયો હતો. ત્યાં એનો અવાજ સંભળાયો. “બીકોઝ ટુડે ઈઝ ફાધર્સ ડે.” ડૂસકામાં એનો અવાજ દબાઈ ગયો અને હું પાછો વળી તેના તરફ જોઉં ત્યાં સુધીમાં એ સ્કવેર તરફ દોડી ગઈ હતી.

હું અંધારામાં સહેજ ઊભો રહ્યો. વર્ષો પહેલાં ગામના વડની વડવાઈને પકડીને મહાપરાણે ચાલ્યો હતો તેવો જ અનુભવ ફરી થયો. પગ જાણે ખસતા જ ન હતા. એકીસાથે બધું ફરીફરીને ઘૂમરાતું હતું. એ સ્થળનું વૈભવી વાતાવરણ છોડતાં ગમ્યું નહીં.

પોષની રાતનો છેલ્લો પહોર હતો. ધરતી પર જાણે હિમ પથરાતું હતું. નમી ગયેલી ભીંતની તિરાડમાંથી આવતો ટાઢો પવન સમયને બે ડગલાં આગળ લાવતો હતો! સૂતાં સૂતાં બે વાર ડોક ઊંચી કરી રેવાએ બારણા સામે જોયું. સવાર હજી પડી નહોતી. શ્વાસ નીચો બેસાડવા તેણે ખાટલાની નીચે મૂકી રાખેલા કળશિયામાંથી પાણી પીધું પણ ગળામાં બાજેલી ઘઘરી છૂટી ન પડી. તેણે જોરથી ખોંખારો ખાધો. અચાનક સામેના ઘરમાં દીવો સળગ્યો.

“બાને જોતો આવું?” લખમણે કહ્યું.

“કોઈ જમ નૈ લઈ જાય એમને! નિરાંતે ઊંઘો!” પડખું ફેરવતાં ફેરવતાં કમળાએ જવાબ વાળ્યો. પાછા વળી લખમણે કમળા સામે જોયું : “તું આવું કેમ બોલે છે? એમનું આપણા સિવાય અહીં બીજું છે જ કોણ? ઉપરવાળાએ તો દયા ના કરી અને આપણેય!”

“તે...હું ક્યાં ના પાડું છું? પણ બીજાને તો હખ લેવા ઘો! દહ દનથી ઘરમાં આલળું ઘાલ્યું છે એ ઘાલ્યું છે...લોક માટે!”

“એ લોક નથી...કમુ...હમજી લે! અતાર લગી આપણે જ એમને હાયવ્યા છે અને હવે ના હાયવીએ તો?” લખમણે જરા આકરા થઈ કહ્યું.

“તે...હાયવો ને! હાયવવાની કોણ ના પાડે છે! પણ એક ડગળું હતું એમની પાહે; એય બારમા વખતે વેચી માર્યું! ને હવે” કમળાની વાત લખમણે ન ગણકારી. તે પરોણો લઈ બહાર નીકળ્યો!

શેરીના નાકે શીમળાના ઝાડ પર આવીને બોલતી ચીબરી સૂનમૂન ચાલે જતાં લખમણના મનમાં ઉચાટ જગવતી હતી. રસ્તો ઓળંગી તે સીધો રેવાના આંગણામાં પહોંચ્યો.

છાપરાનાં ફૂટી ગયેલાં નળિયાંમાંથી ડોકાતું અજવાળું અભરાઈ પર વેરવિખેર પડેલાં જૂનાં પિત્તળનાં વાસણો પર થઈને રેવાના ખાટલા પર પડતું હતું. પછીતની એકબાજુ થાંભલી પર ભરાવેલી ફાનસનું તેજ વધારી જતાંવેંત તેને પૂછ્યું :

“કેમ છે હવે, બા...?”

રેવાને અવાજ ન ઓળખાયો. તેણે અવાજ તરફ મોં ફેરવી ફાટેલી ગોદડી ડિલ પર ઓઢાડવા ઈશારો કર્યો. આમતેમ ફરતા પડછાયા સામે થોડીવાર ટગર ટગર જોઈ તેણે પોમયાના છેડે વાળેલી ગાંઠ એક હાથે ફંફોસી જોઈ.

“કાલે હવારમાં હું કામે જવાનો છું, બા! ઘરે ને ઘરે આજ દહ દન થઈ ગયા!” નીચા નમીને ગોદડી ઓઢાડતાં લખમણે કહ્યું. રેવાએ હોઠ ફફડાવ્યાં. અસ્પષ્ટ અવાજ મોઢામાંથી કાઢ્યો પણ લખમણને કશું ન સમજાયું. તે રેવાના માથે હાથ ફેરવી પાંગથ પર બેઠો. કશાક ઊંડા વિચારમાં હોય એમ થોડીવાર શાંત રહ્યા પછી રેવાએ પડખું ફેરવી એક હાથે પીઠ પાછળ દબાયેલો પોમયો ખેંચ્યો.

“શું કરવું છે, બા?” લખમણે અધીરાઈપૂર્વક પૂછ્યું.

સહેજ ડોક ઊંચી કરી તેણે બોલવા મોઢું ખોલ્યું.

“કાંઈ નૈ થાય બા તમને!” કહેતાંક લખમણે રેવાનું માથું ખોળામાં લઈ પીયા વળી ગયેલી આંખો કેડિયેથી લૂછી નાખી. થોડીવાર પાસે બેસી, “હું સાંજે ઝટ ઘરે આવી જઈશ, બા!” કહી તે પાછો ઘરે જવા ઊભો થયો.

વહેલી સવારે આંગણામાં આવી રડતાં કૂતરાંના લીધે રેવાએ આંખોનાં પોપચાં ઊંચાં કર્યાં. ખાટલાની આજુબાજુ ટોળે વળીને બેઠેલી સ્ત્રીઓનો તેને અણસારો આવ્યો.

“પંડચના દીકરા વગર કંઈ નહી!” બાજુમાં બેઠેલી એક સ્ત્રીએ કહ્યું.

“પોતાનો હોય તો મૂકીને જતો રહે?” બીજાએ ઉમેર્યું.

“પહેલા ખોળાનો હતો જ રેવાને! પણ બિચારીને આ દા’ડા જોવાના લખ્ય હશે તે દહ વરહનો થ્યો ને ભગવાને લઈ લીધો! ઘણીમાંય કશો ભલીવાર નહોતો! એક ડગળું હતું તે એય તેની પાછળ વેચી માર્યું! આખી જિંદગી લોકોની વેઠો કરી કરીને કાઢી. જતા દા’ડેય હખ ના ભાર્યું, ડોશીએ!” વચમાં બેઠેલી એક ઘરડી સ્ત્રી બોલ્યે જતી હતી ત્યાં રેવાએ હાથ હલાવ્યો. લખી ઊભી થઈ. તેણે નજીક જઈ પૂછ્યું :

“હું કરવું છે, મા?”

ચોંટી ગયેલા હોઠ ફફડાવી તેણે ઊભા થવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેનાથી બેઠું ન થવાયું. ઘડીક મથામણ કર્યા પછી તેણે ચારેકોર નજર ફેરવી. પડખે ઊભેલી એક સ્ત્રીએ ખાટલાની નજીક જઈ થોડા ઊંચા અવાજે કહ્યું :

“હું થોડી ઘેંશ અને છાશ લાવી છું મા. પાશેર પી લ્યો! થોડો ટેકો રહેશે!” રેવાના કાનમાં જાણે અવાજ પેસતો જ ના હોય એમ તે ઉપર બાવાં વળી ગયેલાં નળિયાં તરફ તાકવા લાગી.

“ગોદડી ઓઢાડું, મા?” લખીએ ફરી કહ્યું. પણ તે વળી

પાછી પોમયાનો છેડો ગોતવા લાગી!

“હું થાય છે મા? બોલો તો કાંઈ ખબર પડે!” માથે હાથ ફેરવી લખી બાજુમાં બેઠી. રેવાની આંખોના છેડામાંથી પાણી ટપકવા લાગ્યું.

“હું કામ રડો છો મા? તમને કાંઈ નૈ થાય! નિરાંતે રામ રામ કરો! તમારી પાછળ સૌ સારાં વાનાં કરીશું! તમને તણાતાં નૈ કાઢીએ! આ આપણો લખમણ નથી બેઠો?” કહેતાંક લખીએ પોતાના સાડલાના છેડેથી રેવાની આંખો લૂછી નાખી. તેને જાણે નિરાંત થઈ હોય એમ તેણે લખીનો હાથ ઝાલી પોતાના પોમયા પર ફેરવ્યો. લખીને અજુગતું લાગ્યું. એક-બે વાર હાથ ઉપર-નીચે કરતાં ઓચિંતો રેવાના હાથમાંથી તેનો હાથ સરી ગયો. એક ઊંડા શ્વાસ સાથે તેનું આખું શરીર ઊંચું થઈ ખાટલામાં ધરબાઈ ગયું. લખીએ પોક મૂકી : “ઓ...મા...મૂકીને જતાં રહ્યાં!” તેને રડતી જોઈ બધી સ્ત્રીઓ એકસાથે પોક મૂકી રડવા લાગી. તેમનો રડવાનો અવાજ સાંભળી સામેના ઘરમાંથી કમળા દોડી આવી. આવતાંવેંત તે ધૂરકતી હોય એમ બોલી :

“ડોશી તો ખાઈપી ઊતર્યા છે. એમની પાછળ રોવાકૂટવાનું ના હોય! કો'ક જઈને આદમીઓને બોલાવી લાવો. હવે આમનુંય ઠેકાણું તો અમારે જ પાડવું પડશે!” કમળાના ભાલા જેવા વેણથી બૈરાંઓમાં સોપો પડી ગયો. લખી કંઈક બોલાવવા જતી હતી પણ ત્યાં શામળ દસબાર જણાને લઈ આંગણામાં આવી પહોંચ્યો. તેણે કમળા પાસે જઈને કહ્યું :

“ભાભી! લખમણભાઈને બોલાવ્યા કે નહીં?”

“એમને કાંઈ બોલાવવા નથી. જે થવાનું હતું તે થઈ ગયું! ખૂટતું હોય એ બધું હું પહોંચાડું છું! તમ તમારે તૈયારી કરો! ઊગતા દહાડે દેહ પડ્યો છે તે સારું કહેવાય!” અભરાઈ ઉપર ગોઠવેલાં પિત્તળનાં વાસણો અને ફાનસ ભરાવેલી થાંભળી સામે નજર દોડાવતાં કમળાએ કહ્યું.

ભાભીની ઈંધણાંફાડ બોલી સાંભળી શામળ સમસમી ઊઠ્યો પણ ભાઈના મોઢાને લઈને તે એક પણ શબ્દ બોલ્યા વગર બીજા આદમીઓની સાથે અર્થી તૈયાર કરવા લાગી ગયો!

ચારપાંચ જણ અંદર જઈને રેવાનો દેહ આંગણામાં લેતા આવ્યા. એક ચકોર જણે હળવેકથી કહ્યું :

“ડોશી પાસે થોડીઘણી જણસ તો હોવી જોઈએ! નહીં?”

“એવું કશુંય હોત તો ડોશીનો આ દહાડો ના આવત, ભૈ!” બીજાએ સહેજ નમીને કહ્યું.

“કાનની વાળીઓ?”

“આ બેઉ કાન તો ઉઘાડા પડ્યા છે! દેખાતા નથી?” બીજાએ તેની વાત કાપતાં હળવેકથી કહ્યું. આંગણામાં ચણભણાટ વધતો જતો હતો ત્યાં આધેડ વયના બેચાર જણ ઊભા થઈ રેવાના શરીરને અર્થીમાં ગોઠવવા લાગ્યા. એક ભલો આદમી ખાંપણ લેતો આવ્યો હતો એ તેના પોમયાની સાથે શરીર પર લપેટી દીધું. બધી ગોઠવણ કરી શામળ દોણી ઉપાડવા જતો હતો

એટલામાં લખમણને સમાચાર મળતાં તે આવી પહોંચ્યો. આવતાંવેત તેણે પડતું મૂક્યું : “મને છેતરી ગયાં, બાપ! આટઆટલા દન તમારી હારે રહ્યો...છેલ્લા દહાડે મોં-ભેટો ના કર્યો!” શામળ તેની પીઠ પસવારવા બાજુમાં બેઠો : “બાનાં અંજળ અહીં સુધી જ લખ્યા હશે ભાઈ! એની આગળ કોનું ચાલ્યું છે? તે આપણું ચાલે! એક રીતે જોવા જઈએ તો”

શામળની વાત જાણે ઘટમાં ઉતારતો હોય એમ લખમણ ઘડીક શાંત બેસી માથે ખેસ નાખી ઊભો થયો. એક હાથે ખેસનો છેડો અને એક હાથે દોણી પકડી તે આગળ વધ્યો. તેની પાછળ પાછળ બીજા બધા રેવાને લઈ ડગમગ ચાલવા લાગ્યા. અચાનક અર્થીમાંથી ગાંઠ લટકી! પણ કોરા શ્રીફળની આડમાં તેને નીરખીને જોવાવાળું કમળા સિવાય બીજું કોઈ નહોતું!

★

“પેલું શું બાંધ્યું લખા?” સ્મશાનમાં લાકડાં ગોઠવતાં ગોઠવતાં શામળે પૂછ્યું.

“ક્યાં? મને ખબર નથી.” ખેસથી આંખોના છેડા લૂછતાં અર્થીની બાજુમાં બેઠેલા લખમણે જવાબ આપ્યો. શામળે આંગળી ચીંધી અર્થી નીચે લટકતી ગાંઠ બતાવી. લખમણ કંઈ સમજે એ પહેલાં બાજુમાં ઊભેલો એક જણ નજીક આવી લાલ પોમયાના છેડે વાળેલી ગાંઠ તેના હાથમાં ધરતાં બોલ્યો :

“આને છોડી તો જુઓ!”

પેલા અપરિચિત આદમી સામે જોતાં જોતાં લખમણે ગાંઠ છોડી. “આ તો બજરની દાબડી છે!”

“દાબડી નૈ...એની નીચે પેલો કાગળ છે એ જુઓ!” બાજુમાં ઊભેલા પેલા જણે આંગળી ચીંધી કશુંક લખેલો કાગળ બતાવ્યો. લખમણે કાગળ હાથમાં લઈ બધા ઉપર નજર દોડાવી પણ તેને વાંચે એવો કોઈ જણ ત્યાં દેખાતો નહોતો. પેલા માણસે તેની આંખો સામે જોઈ કહ્યું

“હું વાંચી સંભળાવું?”

લખમણે હકારમાં માથું હલાવી તેના હાથમાં કાગળ ધર્યો. તેણે વાંચવાનું શરૂ કર્યું :

“લખમણ! પેટના જણ્યાનો તેં આજ લગી ઓરતો આવવા દીધો નથી. તેં આખી જિંદગી અમારી સેવા-ચાકરી કરી. તારી પાસે જે કાંઈ હતું એ બધું અમારી પાછળ ખર્ચી નાખ્યું! હવે મારા પાછળ તું ક્યાંથી ખર્ચ કરીશ? મારા ઘરમાં ફાનસ ભરાવેલી થાંભલી નીચે!”

કાગળ પૂરો સાંભળે એ પહેલાં લખમણના ગળામાં ડૂમો ભરાઈ ગયો. તે ફરી પોક મૂકી રડવા લાગ્યો. તેને દિલાસો આપવા સૌ કોઈ તેની ફરતે ટોળે વળ્યા. થોડી શાતા વળતાં તેણે ‘આગળ શું લખ્યું છે?’ એમ પૂછવા માથું ઊંચું કર્યું પણ પેલો જણ ત્યાં હતો નહીં! ધીકતી દોણીમાંથી ઉપર ઊઠતા સફેદ ધુમાડાની સાથે તેના બધા સવાલો ઘુમરાવા લાગ્યા! ■

સંવેદનશીલતા વગર તો જીવન જ ન કહેવાય. પણ શિક્ષણની તો વાત જ ક્યાં કરવી.

● પ્રાસ્તાવિક :

બાળક જ્યારે જન્મે છે ત્યારે તે વિચારક્ષમ હોય છે. સમાજ તેને સંસ્કૃતિ, ઇતિહાસ, નૈતિકતા અને સભ્યતાના વિવિધ વિચારો આપીને તેને જીવવા માટેની માર્ગરેખા પૂરી પાડે છે. કેળવણી શાસ્ત્રીય રીતે એની પરિપૂર્તિ કરે છે. શિક્ષણ એ દ્વિધ્રુવી પ્રક્રિયા છે, જેમાં એક બાજુ શિક્ષક (માણસ) છે. બંને ધ્રુવો ચિંતનક્ષમ અને જીવંત છે અને આવી પરિસ્થિતિમાં આદાન-પ્રદાન પ્રક્રિયા સંકુલ બની જાય. શિક્ષક જે બોલશે તે વિદ્યાર્થી સીધેસીધું નહીં સ્વીકારી લે. કારણ કે વિદ્યાર્થીની પાસે તેની સ્વતંત્ર વિચારશક્તિ છે. ઉપરાંત વ્યક્તિગત ગમા અણગમા, વલણો, પૂર્વગ્રહો, માન્યતાઓ સ્વતંત્ર કલ્પનાઓ છે. જ્યારે પરિસ્થિતિ આટલી સંકુલ હોય ત્યારે ઉકેલ શો? ઉકેલ એ જ કે શિક્ષણ અને વિદ્યાર્થીના સંબંધમાં સંવેદનશીલતાને સ્થાન હોય. વિદ્યાર્થીની લાક્ષણિકતા અને મર્યાદાઓ જોઈને સભાન શિક્ષકોમાં સંવેદનાનો આવિર્ભાવ થશે. જેના પરિણામે વિદ્યાર્થીની ક્ષમતાનો વિકાસ થશે. આ સંવેદનાને વશ વર્તીને શિક્ષક વ્યક્તિગત રસ લે અને તેની મૂંઝવણને સમજવા પ્રયત્ન કરે, મથે ત્યારે શિક્ષકના વિદ્યાર્થી સાથેના વ્યવહારમાં જીવંતતા આવશે. વિદ્યાર્થીના ગુણ, લક્ષણોની વિશેષતાને કારણે શિક્ષકને સાંવેગિક આઘાત લાગવો જોઈએ. સાચી કેળવણીની આ પૂર્વશરત છે.

સંવેદનશીલ શિક્ષકથી થતું કાર્ય અલબત્ત વધારે કૃતિલક્ષી હોય કારણકે સંવેદનશીલતા એ લાગણીસભર બૌદ્ધિક પ્રતિભાવ છે. બૌદ્ધિકતા એ અપેક્ષિત પરિણામ લાવવામાં ઉપયોગી બની રહે અને બંનેની વચ્ચે થતી શિક્ષણના આદાન પ્રદાનની પ્રક્રિયા એ લાગણીને લીધે ઉત્સાહભરી બની રહે અને કાર્યબોજ ન બને તેથી વિદ્યાર્થી વધારે સ્વયંસ્ફૂર્ત બનશે.

આજની કેળવણીમાં સંવેદનશીલતા ઘટી છે. શિક્ષક એ વિદ્યાર્થીને વસ્તુ-જણસ (object) તરીકે જુએ છે. આથી શિક્ષણના કોઈ પણ હેતુઓ (Objectives) પર્યાપ્ત માત્રામાં સંતોષાતા નથી અને કેળવણી એ માત્ર પ્રશ્નોત્તર અને માહિતીના આદાન પ્રદાનની શુષ્ક પ્રક્રિયા બની ગઈ છે. જેમાં અનુભવ કે અનુભૂતિને અવકાશ નથી.

સંવેદનાનું જ્યારે બહિર્કરણ થાય છે ત્યારે તે શીલનો એક ભાગ બની જાય છે, અને આજે આવા શીલવાન સંવેદનશીલ

શિક્ષકોની કેળવણીમાં અત્યંત આવશ્યકતા છે.

કોઈપણ દેશની ક્ષમતા તેના શિક્ષકની ક્ષમતાથી વધારે હોઈ શકે નહિ. સોક્રેટિસે કહ્યું છે કે, શિક્ષણના ખભા મજબૂત હોવા જોઈએ. કારણ કે એને આખા સમાજનો ભાર ઉઠાવવાનો છે.

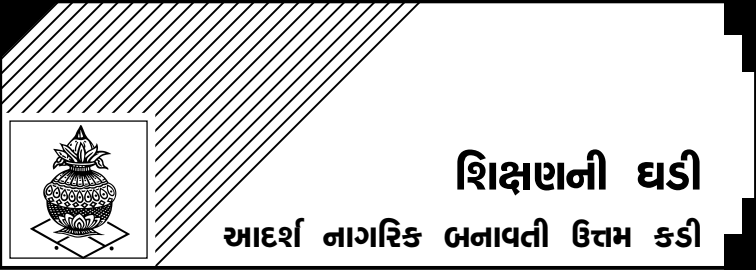
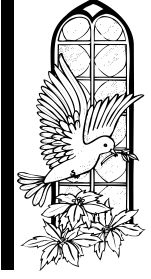
સમાજમાં વ્યાપી રહેલી અરાજકતા અને સામાજિક માનસિક પ્રદૂષણોના મૂળમાં શિક્ષણની જ જવાબદારી છે અને શિક્ષણનું કેન્દ્રબિંદુ એટલે શિક્ષક.

શિક્ષણ એ જીવંતની જીવંત સાથેની પ્રક્રિયા છે. તેમાંય હજુ ઊંડાણથી જોવામાં આવે તો મનની મન સાથેની પ્રક્રિયા છે. એક વ્યક્તિ (શિક્ષક) ના મનમાં રહેલા વિચારોનું બીજી વ્યક્તિ (વિદ્યાર્થી) ના મનમાં કે જે વિશેષ માનવીય ચેતના છે તેનો વિચાર કરવો અનિવાર્ય બની જાય છે. આ માટે શિક્ષકે વિદ્યાર્થીની સાથે પોતાના જ્ઞાનનો જ નહિ, પરંતુ સાથે લાગણીનો તંતુ બાંધવો પડશે. આમ, “Cognitive Domain + affective domain = Expected education” એવા સમીકરણને શિક્ષકે અપનાવવું પડશે. એવો શિક્ષક એ સંવેદનશીલ શિક્ષક ગણી શકાય. માત્ર વર્તનવાદ કે વિચારવાદને આધારે રચાયેલી પ્રવર્તમાન કેળવણી જ્યારે નિષ્ફળ ગઈ છે ત્યારે આજે, આવા સંવેદનશીલ શિક્ષકની અને શિક્ષણની આવશ્યકતા વધી જાય છે.

● સંવેદનશીલ શિક્ષકનું ઉત્તરદાયિત્વ :

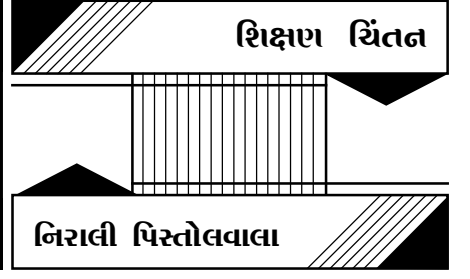
વિદ્યાર્થીની લાક્ષણિકતા અને મર્યાદાઓ જોઈને સભાન શિક્ષકમાં સંવેદનાનો આવિર્ભાવ થવાની શક્યતા છે. જેના પરિણામે વિદ્યાર્થીની ક્ષમતાનો વિકાસ સાધી શકાય. શિક્ષકે વિદ્યાર્થીની સંવેદના સુધી પહોંચવું પડશે. અન્યની સંવેદનાને પોતાની સંવેદના સમજવા સુધીની સમજ, ભાવના કેળવાય તો તે હૃદયની સંવેદના ગણાય. સર્જન એ સંવેદનશીલતાનું ગત્યાત્મક (dynamic) પાસું છે. સંવેદનામાં ક્રિયાનું સ્થાન છે. આથી આજની કેળવણીને સાર્થક બનાવવા માટે સંવેદનશીલ શિક્ષક જ ઉત્તરદાયિત્વ લઈ શકે. કારણ કે શિક્ષણ અને સંવેદનશીલતા એ બંને એકબીજા સાથે અભિન્ન રીતે સંકળાયેલા છે અથવા એક સિક્કાની બે બાજુઓ છે.

(અનુસંધાન : જુઓ પાના નં.-૬૮ ઉપર)

શિક્ષણની ઘડી

આદર્શ નાગરિક બનાવતી ઉત્તમ કડી

નિરાલી પિસ્તોલવાલા

બાળકના સંસ્કાર-ઘડતર માટેનું સહચિંતન કરવા પ્રેરતો લેખ

બાળક એ કુદરત તરફથી માનવ સર્જનને મળેલી અમૂલ્ય ભેટ છે. કુદરતનો માનવ પરનો એ વિશ્વાસ કે આ કુમળો છોડ જીવનના તડકા-છાંયડામાં અડીખમ વટવૃક્ષ બને, સાચા અર્થમાં માનવ બને અને કુદરતને ફરી રીટર્ન ગિફ્ટ આપે કે હે પ્રભુ! તારા આપેલા જીવનને મેં ખૂબ સુંદર રીતે પૂર્ણ કર્યું.

પણ આમ ક્યારે શક્ય બને? જ્યારે એને એ માટે યોગ્ય વાતાવરણ મળે. દરેક વ્યક્તિના આજના વ્યક્તિત્વનાં મૂળ, તેનાં બાળપણનાં ઉછેર, કેળવણી અને આજુબાજુનાં સામાજિક વાતાવરણ અને બાળપણમાં તેની સાથે બનેલી ઘટનાઓમાં ખૂબ ઊંડા સમાયેલાં હોય છે.

જ્યારથી માતાના ગર્ભમાં બાળકનું બીજ પાંગરતું હોય, ત્યારથી જ માતાપિતા બાળકનાં ભવિષ્યનાં સપનાં સેવવાં માંડતા હોય છે. આજનાં શિક્ષિત માતા પિતા તો બાળકને દુનિયામાં લાવતાં પહેલાં પોતે એ માટે તૈયાર છે કે કેમ તેનો વિચાર કરે છે. જાણે કે કોઈ વસ્તુ ઘરમાં લાવતાં પહેલાં એના ફાયદા-ગેરફાયદા વિચારતાં હોય, તેમ બાળકને જન્મ આપતાં પહેલાં આર્થિક, માનસિક પ્લાનિંગ કરતાં જોયાં છે. અને કદાચ! કુદરત તરફથી મળેલી ભેટને ઉછેરવા સક્ષમ ન હોય તો એ ભેટનો તિરસ્કાર કરે છે. ત્યારે વિચાર આવે કે આજકાલ માતા-પિતા ‘બાળકને જન્મ આપે છે કે માતા-પિતાની ઈચ્છાઓને પરિપૂર્ણ કરવા માટેનું રમકડું.’

આજના 4G ના યુગમાં બાળકનો ઉછેર પણ નૈસર્ગિકની જગ્યાએ રોબોટિક બની ગયો છે. બાળકને સમાજમાં શ્રેષ્ઠ માનવમૂલ્યો શીખવવા કરતાં તો ટાઈબેઝ નામના મળે તે માટેની પદવી મેળવવાની તાલીમ જાણે કે આજુબાજુનું વાતાવરણ પૂરું પાડતું ના હોય! બાળક હજી તો માંડ બે વર્ષનું થઈ દુનિયા સાથે કદમ ભરવાની પા-પા પગલી માંડતુ હોય ત્યાં તો બાળકને A-B-C-D નો મારો શરૂ થવા લાગે. કેમ??? શાળામાં ઈન્ટરવ્યૂ આપવાનું હોય, અને જો ત્યાં પાસ ના થાય તો સારી શાળામાં એડમિશન ન મળવાનો ભય અથવા વધુ ડોનેશન આપવાનો ભય માતા-પિતાને સતાવે. તેથી હજી તો માંડ બાળક મમ્મી બોલતાં શીખ્યું હોય ત્યાં ‘A for apple’ શરૂ! અને જો બાળક રમતિયાળ હોય કે યાદ ના રાખે તો માતા-પિતાની ચિંતા વધી જાય અને સાંભળવા મળે -

‘છ છ કલાક સ્કૂલ, ત્રણ ત્રણ કલાક ટ્યૂશન, તોય આ નોટ કોરી??’

ઘસી ઘસી પીવડાવી અઢળક બદામ, વળી માથે તો ચોપડ્યું ઘી, યાદદાસ્ત માટે તે

શંખપુષ્પીની કઈ બાટલીઓ પેટમાં ભરી. કેમે કરી તને યાદ ન રહેતું લેસન. સે સોરી, માય સન! સે સોરી.’

આજકાલ બાળકો ભણે છે કે માતા-પિતા, એ સમજાતું નથી. બાળકોને હોમવર્કમાં મદદ, પ્રોજેક્ટમાં મદદ કરવી, સતત નાની નાની શિખામણો આપવી, ત્યારે શું તમને લાગે છે કે આવું બાળક જ્યારે જિંદગીનાં મૂલ્યો સમજવા નીકળશે ત્યારે આ દુનિયાનો તાપ સહન કરી શકશે? આવા બાળકમાં સંપૂર્ણ નિર્ણયશક્તિ, સમજશક્તિ, સહનશક્તિ અને મુશ્કેલીઓમાંથી બહાર આવવાની આવડત હશે ખરી?

આજે ભણેલા-ગણેલા શિક્ષિત લોકો ડિપ્રેશનમાં જીવે છે, આપઘાત કરે છે, દુઃખી છે. શું આ સાચું શિક્ષણ છે? એક વખતે શાળામાં ફી દર મહિને બાળકો પાસે મંગાવવામાં આવતી હતી, જેથી બાળકોને ખ્યાલ આવતો હતો કે માતા-પિતા શાળામાં ફી ભરવા કેટલી તનતોડ મહેનત કરે છે પરિણામ સ્વરૂપ બાળક પણ માતા-પિતાની આર્થિક સ્થિતિ સમજીને ચાલતાં હતાં. જ્યારે આજે શાળામાં બાળક ભણવા જાય એ પહેલા બેંકમાં ત્રિમાસિક, છ માસિક કે આખા વર્ષની ફી ભરી દેવામાં આવે છે. પરિણામે બાળક આર્થિક સ્થિતિ સમજી શકતું નથી. બાળકને કોઈ તકલીફ ન પડે અને મોંઘવારીનો તાપ બાળકને સહન કરવો ન પડે એ માટે મા-બાપ બન્ને નોકરી કરતાં થયાં છે પરિણામે બાળકને અપૂરતો સમય, તો વળી કુટુંબો પણ ‘હમ દો હમારા એક’માં પરિવર્તન થયા હોવાથી પરિણામ સ્વરૂપ સંબંધોથી અપરિચિત - એકલતા, શાળામાં ફક્ત પુસ્તક, સેમેસ્ટર અને કોર્સ પૂરો કરવાની ભાગદોડ પરિણામ સ્વરૂપ-હરીફાઈ. ત્યારે આવા સમયે બાળકને જીવનનાં સાચાં મૂલ્યો ક્યાંથી મળશે? તેની જવાબદારી કોણ ઉપાડશે?

‘જિંદગી એવી શાળા છે જ્યાં તમે કયા વર્ગમાં છો અને

કઈ પરીક્ષા આપવાની થશે તેની જાણ હોતી નથી.’ ત્યારે આવી પરીક્ષાઓ સામે ટકવા ધીરજશક્તિ અને સમજશક્તિની વધુ જરૂર પડે છે, જેનો આજના બાળકોમાં અભાવ જોવા મળે છે. બાળકો એટલા તો સંવેદનશીલ જોવા મળે છે કે પરીક્ષામાં ઓછા માર્ક આવ્યા તો આપઘાત, મા-બાપ સાથે કંઈક ઊંચ-નીચ થઈ તો અમાન્ય પગલું - આવા ઘણાં કારણો આપણે છાપામાં રોજબરોજ વાંચતા હોઈએ છીએ. ત્યારે વિચાર આવે કે શું આજની યુવાપેઢી જિંદગીને આટલી સસ્તી માને છે? નાનાં કારણોસર ભગવાને આપેલી આટલી સરસ ભેટને ટુંકાવી દે છે. શું ખૂટે છે? શાનો અભાવ છે? ટેકનોલોજીની સાથે ચાલવામાં આપણે આટલાં બધાં યંત્રવત બની રહ્યાં છીએ? માનવે બનાવેલા રોબોટ કુદરતે બનોલા માનવમગજ પર હાવી થાય અને માનવ તેની સામે હારી જાય તો કેમ ચાલે? સોશિયલ મીડિયા પર વ્યસ્ત બાળક શારીરિક માનસિક રીતે પાંગળો બનતો જાય છે. એક ખૂબ સરસ ઈમેજ માં વાક્ય કંડારવામાં આવ્યું હતું - ‘હવે ઝાડ પરથી બોર પોતાની જાતે ખરી પડશે, કેમ કે એમને ખબર છે કે હવે બોર તોડવાવાળું બાળપણ મોબાઈલમાં વ્યસ્ત છે.’ ત્યારે વિચાર આવે કે ટેકનોલોજી જેણે બનાવી છે એવા માણસો ક્યાંક તેની સામે જ હારી ન જાય!

આ માટે કોઈ એક પરિબળ જવાબદાર નથી. આજની ફાસ્ટ જિંદગીમાં બધું એક સાથે મેળવવાની લાલસા અને સામાજિક બધાં જ પરિબળો જવાબદાર હોઈ આ પ્રશ્નનો જવાબ એક મા-બાપ તરીકે, એક શિક્ષક તરીકે, સમાજના નાગરિક તરીકે આપણે સૌએ સહિયારો પ્રયાસ કરવો જ રહ્યો. આપણા ઋષિમુનિઓએ ભાવિ અંગેનો વિચાર કરીને જ આપણી સંસ્કૃતિને ઘડી છે, ભારતીય સંસ્કૃતિનાં મૂળ વિશ્વ માનતું થયું છે ત્યારે આપણું યુવાધન આ મૂલ્યોને ભૂલી પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિને અપનાવતું થયું છે એ અભાવ આપણે સૌએ મળીને દૂર કરવો જ રહ્યો.

આપણી સંસ્કૃતિ કહે છે કે બાળક ૯ મહિના માતાના ગર્ભમાં રહે ત્યારે જ ઘણા સંસ્કારનું સિંચન થાય છે. અભિમન્યુ ગર્ભમાં જ માતા કુંતી પાસેથી ૭ કોઠાનું યુદ્ધ શીખી ગયો હતો તો માતા જજાબાઈ શિવાજીને હાલરડાં ગાઈને સંસ્કારનું સિંચન કરતાં હતાં અને આ વાતનું સમર્થન હવે વિજ્ઞાન પણ આપે છે કે બાળકમાં ઘણા સંસ્કારો તેની સુષુપ્ત અવસ્થામાં કેળવાતા હોય છે. સંયુક્ત કુટુંબમાં વડીલોને માન અપાતું, એકબીજા પ્રત્યે આદર, દયા, લાગણીનાં ઉચ્ચ સ્થાનો જોવાં મળતાં વડીલો બાળકોને આધ્યાત્મિક વાતો કહેતાં, સંસ્કાર કેન્દ્રમાં લઈ જતાં- આ નિરીક્ષણ જ બાળકને નૈતિક મૂલ્યોનાં પાઠ શીખવતું.

આજે બાળક ટ્યૂશન શાળામાં જ પોતાનો સમય પસાર કરે છે. પહેલાં શાળાઓ તપોવન કહેવાતી, જીવન મૂલ્યોનાં પાઠ નૈસર્ગિક સાંનિધ્યમાં કેળવાતાં, બાળક પોતાની જાતે સમસ્યાનું નિરાકરણ કરતું. જ્યારે આજે બાળક સુધી સમસ્યા પહોંચતા પહેલાં જ આપણે સોલ્યુશન શોધી આપીએ છે. ત્યારે શિક્ષણક્ષેત્રે ઘણોખરો પ્રયત્ન કરવો જ રહ્યો. શિક્ષણની સાથે નૈતિક મૂલ્યના

શિક્ષણ પર પણ ભાર આપવો જ રહ્યો. આજે શૈક્ષણિક ક્ષેત્ર વ્યવસાયલક્ષી જોવા મળે છે, ભણતરનો ભાર બાળકને ભારરૂપ બનાવે છે. ત્યારે બાળકની વ્યથા કંઈક આવી હોય :

‘પંખી તો બચ્ચાંને ઊડતાં શીખવે?
અને માણસ બચ્ચાંને આપે પિંજરું
તારે હો ઊંઘવું ત્યારે જગાડું હું,
જાગવું હો ત્યારે સુવડાવું.
પરીઓના દેશમાંથી ઊડતો ઝાલીને
તને રિક્ષામાં ખીચોખીચ ઠાંસુ
જેવો દફતરનો ભાર, એવો ભણતરનો ભાર
જાણે ઊંચકે મજૂર કોઈ બોરી.
ટીચર ટોકે, મમ્મી ઠોકે, બોલે નહીં પપ્પા બે ઠોકે.
કોઈ પૂછે કે ચાલે છે કેમ?
ત્યારે અમથું બોલાઈ જાય ઓ.કે.
કોણ આપણે અમને અમારું બાળપણ?
કોણ શીખવશે જિંદગીનું સાચું તાપણ.’

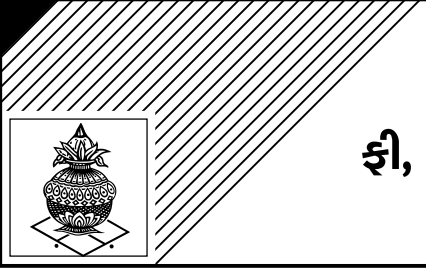
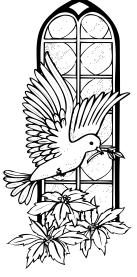
ઉપરોક્ત પંક્તિનો જવાબ તો આપણે સૌએ આ બાળકોને આપવો જ રહ્યો. આપણે સૌએ ભેગાં મળીને એવો બાળક તૈયાર કરવાનો છે કે જે બાળકને ડોક્ટર, એન્જિનિયર, વકીલ તો બને પણ સાથે સાથે ‘હું માનવી માનવ થાઉં તો ઘણું’ ની ઉક્તિ સાર્થક કરી બતાવે. જો દરેક બાળકને આ ભાવના શીખવવામાં આવે તો ચોક્કસ નાબૂદ થશે આતંકવાદ, ભ્રષ્ટાચાર અને શ્રેષ્ઠ ભારતનું નિર્માણ થશે.

બાળક એ કંઈ માટીનું ઢેકું નથી કે ફાવે તે રીતે તેને આકાર આપી શકાય. એ કાંઈ પથ્થરનું પૂતળું નથી કે તેને ફાવે તે રીતે આભૂષણો પહેરાવી શકાય. એ કંઈ યંત્ર નથી કે તેને ફાવે તે રીતે ચાવી આપીને ચલાવી શકાય. એ તો છે એક જીવંત, અત્યંત સૂક્ષ્મ, મૃદુ અને સંવેદનશીલ પંખીડું જેને જરૂર છે ખૂબ સમજની, ખૂબ કોમળતાની, ખૂબ કાળજીની. પુષ્પની પાંખડીઓ ખૂલતાં પૂર્ણ વિકસિત કમળ બને તેમ તેને ખીલવવાની. આ માટે આપણી જે પ્રાચીન વિદ્યા અને સંસ્કાર આપણને વારસામાં મળ્યાં છે તેની કેળવણી બાળકને આપી જીવનની પરીક્ષામાં સફળ થતાં શીખવવાની.

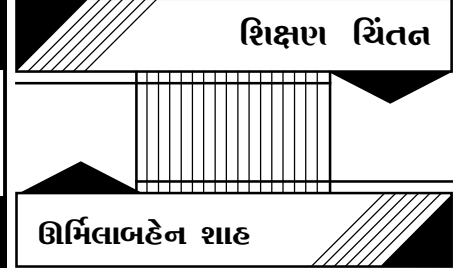
કુટુંબ, શાળા અને સમાજ દ્વારા બાળકોને પ્રેમ, સંસ્કાર, સહાનુભૂતિ, હુંફ આપવાની જરૂર છે. સ્પર્ધાની હોડમાં ઊતરવાને બદલે બાળકોને નૈસર્ગિક સાંનિધ્યમાં કુમળો છોડ વિકસતો હોય તેમ નાની-મોટી મુશ્કેલીઓનો જાતે સામનો કરે તે માટે સક્ષમ બનાવવા જોઈએ. તેમનું માનસિક પાસું મજબૂત બનાવીને જીવનની સાચી હાર ચીંધવાનો સહિયારો સાથ જો બાળકોને મળે તો સાચા અર્થમાં બાળકો રાષ્ટ્રની તાકાત બનશે અને શ્રેષ્ઠ જિંદગીરૂપી સુંદર રીટર્ન ગિફ્ટ પ્રભુને અર્પણ કરશે.

આ. શિક્ષક, પ્રાર્થના વિદ્યાલય, ભરૂચ
મો. : ૮૦૦૦૨ ૬૨૮૫૨

ફી, સારા શિક્ષણની પારાશીશી છે?

ગુજરાતના શિક્ષણક્ષેત્રે ફી અંગે ચાલતા આંદોલન સમયે વાલીઓ સાથે સહચિંતન કરવા પ્રેરક બનતો લેખ

‘અરે નંદિતા! તેં સાંભળ્યું? તેં તારા કર્ણનું નામ કઈ સ્કૂલમાં લખાવ્યું? હવે તો સારી સ્કૂલમાં એડમિશન લેવું એ પણ કેટલું મુશ્કેલ કામ છે? મેં તો પાર્થ જન્મ્યો ત્યારથી જ એને કઈ સ્કૂલમાં મૂકવો એની તપાસ શરૂ કરી હતી. ચારે બાજુથી કેટકેટલી માહિતી ભેગી કરી ત્યારે માંડ સ્કૂલ પસંદ કરી શકી. હવે તો રોજરોજ કંઈક નવું ને નવું જ ખૂલે છે. આપણું મગજ કામ ન કરે તેવું છે. એક સ્કૂલ ખૂબ દૂર હાઈ વે ઉપર છે. અહીંથી લગભગ પંદરેક કિલોમીટર જેટલું થાય તોપણ મને થયું કે છોકરાઓનું ભવિષ્ય બનતું હોય તો ભલે ને એક ગાડીને ડ્રાઈવર એને માટે રાખી લઈશું. કંઈ છોકરાં કરતાં પૈસા વધારે છે? આપણે ક્યાં બે-પાંચ છોકરાં છે! જે છે તે આ એક જ છે ને! પાંચ-છ આંકડા જેવી ફી હોય તો પણ શો ફેર પડે છે! પણ સ્કૂલ પણ એવી જ છે હોં! કેટલી વિશાળ જગ્યા! આખું મકાન એર કંડિશન્ડ, ચારે બાજુ લીલાંછમ બગીચા અને છોકરાંઓને રમવા માટેનાં લેટેસ્ટ સાધનો, આપણે ક્યારેય એને બગીચામાં કે ક્યાંય રમાડવા લઈ જવો ન પડે...માને જો ટાઈમ હોય તો એને માત્ર સ્કૂલના ટાઈમ જ મોકલવાનો ને લઈ આવવાનો. પણ આજે તો મમ્મીઓ પણ વ્યવસાયી અને વધુ પડતી વ્યસ્ત થઈ ગઈ છે એટલે એવાંનાં બાળકો માટે Day-School ની પણ સગવડ કરી છે. નાસ્તો ત્યાં પણ આપે અને તમારે ત્યાંનો નાસ્તો ન આપવો હોય તો ઘરનો પણ લઈ જવા દે...

‘પણ તો પછી ફીનું શું?’

ફી નું તો તું પૂછીશ જ નહીં...સાંભળીને તમ્મર આવી જાય એવી ફી છે... પાર્થના પપ્પા તો ના જ કહેતા હતા કે ‘આટલી ફી આપણાથી ન ભરાય...’ પણ હું અકળાઈ ગઈ...શું તમારે માટે છોકરા કરતાં પૈસા વધારે અગત્ય છે? દુનિયા કેટલી ઝડપથી આગળ વધી રહી છે! હવે ઈન્ટરનેશનલ લેવલ વિનાની સ્કૂલમાં તો છોકરાને મુકાય જ નહીં, મોટો થઈને આપણને દોષ દેશે...ને ગગા જેવો રહે તે તો જુદું.

‘પણ આટલી બધી ફી?..’

‘તું વિચાર તો કર, તમારે છોકરાને હાઈ-ફાઈ વાતાવરણમાં જ મોટો કરવો હોય તો એવા પૈસા ધરવા પડે જ ને! એનો એને ભવિષ્યમાં કેવો ફાયદો થશે એનો તેં વિચાર કર્યો છે ખરો?...નાનપણથી જ એનું સર્કલ પણ એવા હાઈ-ફાઈ લોકો

સાથે જ થવાનું ને! એરિસ્ટોક્રેટ ક્લાસમાં છોકરાંઓને રાખવાં જ હોય તો પૈસાનો હિસાબ કંઈ ઓછો જ રખાય? અને બીજો ફાયદો એ પણ ખરો ને કે એક વખત આવી સ્કૂલમાં છોકરાને મૂકો એટલે આપણે માથે બીજી કંઈ ચિંતા જ નહીં. આપણે ઘેર એને હોમવર્ક કરાવવાનું ટેન્શન નહીં, આર્ટ્સ કાફ્ટ કે ઈતર પ્રવૃત્તિની કશી જ માથાકૂટ આપણે માથે નહીં, બધા પ્રોજેક્ટો સ્કૂલ જ કરાવે. આપણે તો તદ્દન નિશ્ચિત, બાકી ખબર છે? બીજી સ્કૂલોમાં તો પ્રોજેક્ટ કરવા આપે એટલે મા-બાપને એ બધું પાર પાડવા કેટલી દોડધામ કરવી પડે છે! અને એટલે જ હું તો કાલે જ પાર્થનું એડમિશન નક્કી કરી આવી. બહુ જ ઓછી સીટ રહી છે, તારે તારા કર્ણનું કરવું હોય તો વહેલી જઈ આવજે...પછી પસ્તાવું ન પડે’ અને આ સાંભળી કર્ણનાં મમ્મી-પપ્પા પણ દોડ્યાં...રખેને રહી જવાય તો! અને બલિનો બકરો એ પણ બન્યાં...આને કહેવાય ધોળે દહાડે ધોળી લૂટ, દુનિયા જૂકતી હૈ જુકાને વાલા ચાહિયે...’

એક બાજુ ‘ત્રણ સાંધતાં તેર તૂટે’ એવો વર્ગ છે જેને બાળકો માટે સ્કૂલની ફી તો શું પણ પેટનો ખાડો ભરવાય ફાંફાં મારવાં પડે છે ત્યારે બીજી બાજુ એવોય વર્ગ છે જેને એવા Easy Money મળે છે કે તેમને આ બધું પોસાય છે, કદાચ ઓછું-વધતું પોસાતું હોય તો પણ ‘તમારો મારી તેઓ ગાલ લાલ રાખી’ સમાજમાં ઊંચું માથું રાખી ફરે છે...ભવિષ્યમાં કેવી ને કઈ સ્કૂલના છોકરાઓ ડોક્ટર, એન્જિનિયર, સી.એ., આર્કિટેક્ટ બનશે એ કંઈ જ કહી શકાય નહીં...

વર્ષો પહેલાં મારાં બાળકો અમદાવાદની સી.એન. સ્કૂલમાં ભણતાં હતાં. મુંબઈથી એક વડીલ આવ્યા મને પૂછ્યું. ‘તારાં છોકરાંઓની સ્કૂલની ફી કેટલી છે?’ મેં એમને રકમ કહી...એટલે તરત જ એમનું નાકનું ટેરવું ચઢી ગયું...આટલી ફીમાં ત્યાં શું ભણાવતાં હશે? ને મનેય પણ આઘાત લાગ્યો ને થોડી ચિંતા પણ થઈ. પણ દીકરી ડોક્ટર બની અને દીકરો એન્જિનિયર થયો...ને મને એ વડીલ યાદ આવ્યા. આવી તો કેટલી સ્કૂલ છે કે જ્યાં ફી નું ધોરણ હાઈ-ફાઈ સ્કૂલો કરતાં ઓછું હોવા છતાં ત્યાંના વિદ્યાર્થીઓ સારામાં સારી કારકિર્દી બનાવી શકે છે.

સારા શિક્ષણનો અને સારી કારકિર્દીનો આધાર શાળાની

તગડી ફી, ભૌતિક સુવિધાઓ, આપણને આજી નાખે તેવું વાતાવરણ એ કશા પર નથી, પણ વિદ્યાર્થીમાં જિજ્ઞાસા જાગ્રત કરે અને વિદ્યાર્થીમાં ભણતર સાથે ઘડતર કરે, એનાં ચારિત્ર્યનું ઘડતર કરે. એનાં ચારિત્ર્યનું ઘડતર થાય તેવા શિક્ષકો મળે તો જ એ સારી સ્કૂલ, એ આજની કહેવાતી શિક્ષિત માતાઓને કોણ સમજાવે! એમની તો એક જ વાત છે, ‘મારી પાસે સમય નથી, પણ મારે મારા સંતાનને ટોપર બનાવવું છે. એને સર્વગુણસંપન્ન બનાવવું છે. કોઈ એ બધી જ જવાબદારી લે એવું મળતું હોય તો હું ધાર્યા દામ ચૂકવવા તૈયાર છું... સંતાન આગળ કંઈ પૈસો મહત્વનો છે? અને એટલે જ લખલૂટ ફી લેતી સ્કૂલો આજે ધમધોકાર ચાલી રહી છે. સરકાર, શિક્ષણબોર્ડ ગમે તેટલા પ્રયત્નો કરે કે ફીનું નિયંત્રણ રહેવું જ જોઈએ...પણ ‘લોભિયા હોય ત્યાં ધુતારા ભૂખે ન મરે’ ની આજની કહેવાતી શિક્ષિત માતાઓને તેમની લાઈફ બનાવવાની ધૂન મગજમાં સવાર થઈ ગઈ છે અને એટલે ઈશ્વરે તેમનામાં વિશ્વાસ મૂકી બાળક જેવી મહામૂલી ભેટ આપી છે તેનું જતન અને જવાબદારીમાંથી તેઓ છૂટવા માંગે છે ને ભાડૂતી માણસોને આખોય દોર સોંપી દઈને બનતું બધું જ કર્યાની આત્મવંચનામાં રાચે છે. આનાથી મોટી કમનસીબી બીજી કંઈ હોઈ શકે! અને એટલે જ બિલાડીના ટોપની જેમ આવી કેટકેટલી સ્કૂલ આજે ફાલી-ફૂલી રહી છે ને ધમધોકાર ચાલે છે.

હજી બાળક દોઢ વર્ષનું માંડ થાય ત્યાં તો સારી પ્લે-હટ શોધવાની દોડધામ ચાલે...હું ઘરેથી નીકળું ત્યારે પાંચ-સાત કિલોમીટર જેટલા અંતરમાં જ આવી પાંચ સાત પ્લે-હટ ધમધોકાર ચાલતી હોય છે. પાછી વળતી હોઈ ત્યારે નાનકડા નાજુક ફૂલ જેવાં કોમળ બાળકો બંદીખાનામાંથી છૂટ્યાં હોય એમ દોડતાં જઈને માને વળગતા હોય...! કહેવાતી એ શિક્ષિત મમ્મીઓને ખબર નહીં હોય કે માની મમતા એ બાળક માટે કેવી અણમોલી સંવેદના છે! બાળક ન હોય તો પથ્થર એટલા દેવ કરે પણ ઈશ્વર બાળક આપે પછી માંડ દોઢ વર્ષમાં એનાથી થાકી જાય! કે પછી એને રાતોરાત પંડિત બનાવી દેવાની ઘેલછા! ત્યાંય માત્ર ત્રણ-ચાર કલાકની ફી પાંચ આંકડામાં જ હોય. પૈસાની આજે કિંમત જ ક્યાં છે! પૈસો કમાવો સહેલો છે પણ જીવવો ખૂબ જ અઘરો છે, ‘અવર ચાઈલ્ડ...અવર ચેલેન્જ’ આપણું બાળક, એનો ઉછેર, એનું ભણતર એનું ઘડતર એ બધું જ આપણે ગૌરવપૂર્વક કરીએ. એનો આનંદ, આત્મ સંતોષ કેવાં છે અને સંતાનને પણ ભવિષ્યમાં આપણી સાધનાની કેવી કદર થશે એનો ખ્યાલ સુધ્યાં આ માતાઓને છે ખરો? યેનકેન પ્રકારેણ માત્ર કામ થવું જોઈએ, પૈસાની કોઈ ફિક્કર નહીં, એવું માનતાં મા-બાપો જ જો હોય તો સ્કૂલ પણ શું કામ વધારે ફી ન લે! એનાથીય વધુ વિષમતા તો એ છે કે આજનાં મોડર્ન મા-બાપ તો ફીનું ધોરણ જેમ ઊંચું એમ તે સ્કૂલ સારી અને અને પોતાની પ્રતિષ્ઠાનું પ્રતીક માને છે. કોને શું કહેવું? શું સમજાવવું?

બીજાં એક બહેને આવી જ સ્કૂલ ખોલી છે, સરકાર ભલે

નિયમ કરે કે અઢી કે ત્રણ વર્ષ પહેલાં બાળકને સ્કૂલમાં દાખલ ન કરાય પણ આવી પ્લેહટ ધમધોકાર ચાલે છે, મોં માંગ્યા દામ સાથે, એ બહેને નામ પરદેશ જેવું આપ્યું છે. બહુ ઓછી સંખ્યામાં લેવાની એટલે એના આકર્ષણનું એક નવું તૂત...એમાં વળી, ‘Mother and child’ એવું કંઈક શરૂ કર્યું છે જેમાં માએ તેના એવાં નાનકડાં બાળકને લઈને કલાકેક ત્યાં રમકડાં રમાડવા લઈ જવાનું અઠવાડિયાના બે કે ત્રણ દિવસ હોય, એનીય ફી પાંચ આંકડામાં...અને તોય તેમાં વેઈટિંગ લિસ્ટ ચાલતું હોય. મને થાય છે આ મમ્મીઓને શી ઘેલછાં લાગુ પડી છે! મુંબઈમાં પેલો આદિત્ય માત્ર બે વર્ષનો, રવિવારે સવારે આઠ વાગ્યે તૈયાર થઈ ‘સ્ટોરી ટેલિંગ’ ના વર્ગમાં જતો હતો. એક સિટિંગના રૂપિયા આઠસો...અથવા! વાર્તા શું મમ્મી કે ઘરમાં દાદા-દાદી ન કહી શકે? પણ આજના એ બિચારા બાળક સાથે વાત કરવાનોય કોઈને અવકાશ, સમય કે રસ જ ક્યાં છે. ગમે તેટલી ફી ખર્ચાને પણ બાળકનાં સંતોષ અને આનંદ માટે આજની મમ્મીઓ ચારે બાજુ ફાંફાં મારે છે પણ ‘મારું બાળક, મારું સર્જન, સર્વશ્રેષ્ઠ થવું જોઈએ’ સર્વગુણસંપન્ન દુનિયાભરમાં નામ રોશન કરે તેવું ઉછેરવું છે, એવી હૃદયની તીવ્ર ઈચ્છા આ માતાઓમાં નહીં જાગે ત્યાં સુધી ફીનાં ધોરણોનો ફુગાવો તો ચાલુ જ રહેવાનો, કહેવાય છે ને કે ‘છેતરાવા બીજે જશો નહીં...!!!’

૨૫, પાર્થ બંગ્લોઝ, કર્ણાવતી કલબ સામે,
સરખેજ-ગાંધીનગર હાઈવે, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫.
ફોન : ૨૬૯૨૯૭૦૦

સ્વજનોનો સંગાથ

(અનુસંધાન : પાના નં.-૪૦ ઉપરથી ચાલુ)

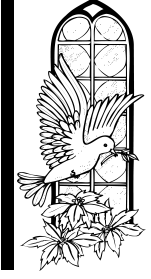
સરસ મજાનો બૂકે પણ લીધો. શંકર ચૂપચાપ જોઈ રહ્યો. થોડું આગળ વધ્યા પછી ખુશબૂએ કહ્યું ‘શંકર, પહેલાં ગાડી તારા ઘરે લઈ લે. પછી મને મૂકી જજે.’

એ બાઘો બનીને મિરરમાંથી મેડમને જોઈ રહ્યો. એના મોઢામાંથી માંડ માંડ શબ્દો નીકળ્યા, ‘મેડમ, મારા ઘેર... મારા ઘેર... કેમ?’

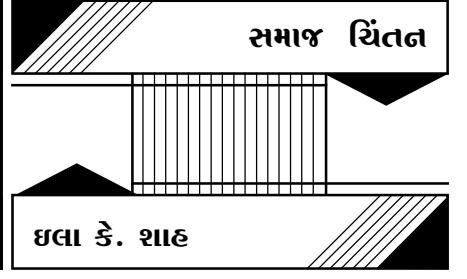
‘હું તને કહું એમ કર.’ ખુશબૂએ હુકમ કર્યો. શંકરની પત્ની અને એનાં બાળકો જાણે કોઈ સ્વપ્ન જોતાં હોય એમ મેડમને જોઈ રહ્યાં. પોતાની લઘરવઘર સાડી અને છોકરાંઓનાં ફાટેલાં કપડાં બદલ શંકરની પત્ની સંકોચ અનુભવી રહી. ખુશબૂએ એના હાથમાં નાસ્તાનાં પેકેટ મૂકીને કહ્યું, ‘આ છોકરાઓ માટે.’

નજીક પડેલી ટીપાય પર ‘હેપ્પી બર્થ ડે ટુ ખુશબુ’ લખેલી કેક મૂકી અને બાળકોને બુકે આપતાં કહ્યું, ‘હું કેક કાપું ત્યારે તમારા તરફથી આ ભેટમાં આપજો.’

‘હેપ્પી બર્થ ડે ટુ મેડમ’ બોલતાં છોકરાઓને રોકીને એણે ‘હેપ્પી બર્થ ડે બુઆ’ બોલવા કહ્યું. કેક કાપતી વખતે આંસુનાં બે ટીપાં કેક પર ભલે પડ્યાં હોય પણ ખુશબૂના હોઠો પર સંતોષનું સ્મિત હતું કે, એણે પોતાના લોકો સાથે જન્મદિવસ ઊજવ્યો હતો. ■

ગેરસમજનો ગોટાળો

ઈશાબહેનને તેમના ફર્નિચરના દીકરા સુદીપને ત્યાં જવાનું હતું. તેમના ફ્લેટમાં પગરણ માંડવામાં તેમને વિલંબ થયો હતો. તેઓ તેમના ઘરથી દૂર રહેતા હતા અને ફોનની સગવડ નહોતી. આથી સંદેશો કેવી રીતે મોકલે? જો કહ્યા વગર જાય તો કદાચ ધક્કો પડે.

ઈશાબહેનની પડોશમાં રહેતા સંજયભાઈ સુદીપભાઈની સાથે જ સર્વિસ કરતા હતા. તેથી ઈશાબહેને એક ચિઠ્ઠી લખીને મોકલી. મંગળવારે તેઓને તથા ભાભીને અનુકૂળ છે કે કેમ? અને ઈશાબહેન મળવાનું ગોઠવે કે નહિ તેમ પૂછાવેલું.

સાંજે ચિઠ્ઠીમાં વળતો જવાબ આવ્યો : કે “આવજો મંગળવારે!” આવો પ્રત્યુત્તર વાંચી ઈશાબહેનને આશ્ચર્ય થયું. કોઈ પણ જાતનો આગ્રહ કે આમંત્રણ માટેનાં કોઈ શબ્દ નહોતા. એક મિનિટ તો થયું કે જવાનું માંડી વાળીએ. તેમનું મન જ નહીં હોય, બાકી આમ વારંવાર જમવા ને રહેવા માટે આગ્રહ કરે છે.”

ઈશાબહેનના પતિ સૌરભભાઈએ કહ્યું : “મને પણ એમ જ થાય છે કે ન જઈએ, ફોન વગર વાત પણ કેવી રીતે કરીએ? ચિઠ્ઠી વારંવાર ન મોકલાય.”

“હા, પણ એમણે ટૂંકમાં જવાબ આપી ના તો નથી જ પાડીને! કદાચ કોઈ સંજોગો એવા હશે, બાકી સુદીપનો મને ગાઢ પરિચય છે, તે આવું ન કરે. ચાલો, જઈ જ આવીશું.” ઈશાબહેને દીર્ઘદષ્ટિ વિચારીને નિર્ણય લીધો.

બંને જણ આપેલા સમય પ્રમાણે ત્યાં પહોંચી ગયા. ભાભી તો પ્રતીક્ષા માટે ઝરુખા (બારી) પાસે જ બેઠેલા હતા. સુદીપભાઈ ઓફિસે ગયેલા હતા. ભાભીએ ખૂબ પ્રેમથી આવકાર્યા, હેત અને આગ્રહપૂર્વક જમાડ્યા. અલક મલકની કેટલીયે વાતો કરી. બપોર પછી સુદીપભાઈ પરત આવી ગયાં. તેમની બે દિવસથી તબિયત બરોબર નહોતી. છતાં બંને જણ સાથે ભાવવિભોર થઈ વર્ત્યા. ઈશાબહેનને નવાઈ લાગી. સૌરભભાઈને પણ અજુગતું વિચારવા બદલ ક્ષોભ સાથે આશ્ચર્ય થયું. ધાર્યું હતું શું ને જોયું શું?

આખરે ઈશાબહેને વાતનો ઘટસ્ફોટ કરવા મૂળ વાતનાં તંતુને સંકેલ્યો. સુદીપભાઈ હસવા લાગ્યા. “આટલા એજ્યુકેટેડ વ્યક્તિ હોવા છતાં આવી ગેરસમજમાં ફસાયા? જુઓ મારી મૂળ હકીકત સાંભળો.” એમ કહીને સાચી વિગત જણાવવા તત્પર બન્યા.

“બપોરે બે વાગ્યાનો સમય હતો. હું પણ ઊંઘમાં હતો. મને તાવ હતો. મારી સાથે મારો બાબો અપૂર્વ સૂતો હતો. તમારા ભાભી બહાર ગયેલાં હતા. આ પરિસ્થિતિમાં હતો ને ડોરબેલ રણકી. અર્ધનિદ્રાવસ્થામાં એકદમ ઝબક્યો, બારણું ખોલ્યું તો આ સંજયભાઈ ઊભેલા હતા. આવા ટાઈમે કોઈ આવે તે ગમે ખરું? મેં ચિઠ્ઠી વાંચી, તાવ પણ હતો ને મૂડ પણ નહોતો. વળી પાછી ઊંઘ હતી. જલ્દી જલ્દી બે શબ્દો લખી કાઢ્યા તમે તો ઘરની બેન કહેવાઓ. ને બનેવી પણ ક્યાં પારકાં છે? તેથી ખોટું ન જ લાગે ને?”

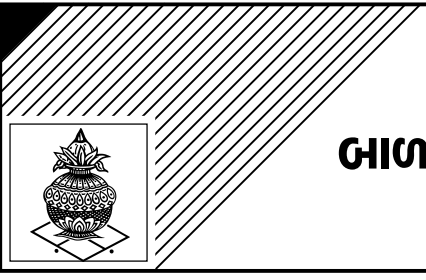
ઈશાબહેન બોલ્યા : “ખોટું તો શું? તમારા માટે અમે ખોટા ખ્યાલો જ બાંધી દીધા હતા, જો કે મને થયેલું કે જરૂર કંઈક કારણ હશે નહિ તો આવી રીતનો પ્રત્યુત્તર ન પાઠવે.”

બસ, પછી આ રીતે નાની ગેરસમજનું સમાધાન થયું. ભાઈ-ભાભીએ એક દિવસ નહિ, પણ ત્રણ દિવસ આગ્રહપૂર્વક રોકી દીધાં. જ્યારે વિદાય લીધી ત્યારે ભાઈ-ભાભીનાં મધુર સ્મરણો હૃદયમાં જડાઈ ગયાં. તે પછી ઈશાબહેન તથા સૌરભભાઈને ખૂબ પસ્તાવો થયો. ત્યારબાદ બંને જણે નક્કી કર્યું કે હંમેશાં પહેલાં સામેવાળી વ્યક્તિની પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ કરવો.

કોઈ વ્યક્તિ એવી નહિ હોય કે તે ગેરસમજનાં ગૂંચવાડામાં ગુંલાટ નહિ ખાતી હોય. માનવીનો સ્વભાવ જ એવો હોય છે કે નાની બાબતોનો ઉલટો અર્થ સમજી ગેરસમજનો ગોટાળો ખડો કરી દે. ભાગ્યે જ કોઈ દીર્ઘદષ્ટિ ધરાવે કે સામેની વ્યક્તિના સ્વભાવ, સંજોગ, પરિસ્થિતિને ઓળખે. પરસ્પર સંબંધોમાં ગાબડું પડે તેનું કારણ આ જ છે. નાનીશી વાતમાં થતી ગેરસમજ મૈત્રીભર્યા સંબંધના તારને તોડી નાંખે છે. ઊલટ વિચારણાથી આપસના મીઠાં સંબંધોને આંચ આવે છે.

કોઈવાર એવું બને કે તમે તમારા એક સંબંધીને ત્યાં જાઓ છો, તમને આવકારે છે, તમે ઘણા દિવસે આવ્યા છો તેવું જાણે છે છતાં એ આવકારમાં આનંદ કે આત્મીયતા નથી. થોડીવારમાં વહેવાર ખાતર કરવો પડે માટે ચા નાસ્તો કરાવે છે. હાસ્યનું મહોરું પહેરીને, ચહેરો હસતો રાખીને તમારી સાથે વાતો કરે છે. તમે આ બનાવટથી વાકેફ થઈ જાઓ છો. કંટાળીને અડધા કલાકમાં તમે રજા લો છો. બેસવાનો આગ્રહ નથી. તમે ચાલ્યા જાઓ છો. તમારું મન કલ્પનાની સફરે ઊપડી જાય છે. તમે

(અનુસંધાન : જુઓ પાના નં.-૭૪ ઉપર)

બાળ ગુનાખોરી - એક સમસ્યા

સમાજ ચિંતન

દિનેશચંદ્ર જગજીવન શાહ (ભુજ)

શુક્રવાર, તારીખ ૨૪મી જૂનના રોજે ગુજરાતમાં એવી બે ઘટનાઓ બની ગઈ તે સંદર્ભે સમાજને વિચારતાં કરી મૂક્યાં છે. વડોદરાની ભારતીય વિદ્યાલય શાળામાં દસમાં ધોરણમાં ભણતા છાત્રે ધોરણ ૯ માં અભ્યાસ કરતા છાત્રને કશા પણ વેરભાવ વિના છરીના ઉપરાઉપરી ત્રીસેક ઘા મારી તેનું ખૂન કરી નાંખ્યું. કારણ : તે વિદ્યાર્થીએ હોમવર્ક ન કરતાં શિક્ષકે સજા કરતાં તે છાત્રના મનમાં ભરાયેલ ખુન્નસનો પોતાના સહપાઠી છાત્રને બાથરૂમમાં છરીના ઘા મારી ઊભરો ઠાલવ્યો. તેમજ તે દિવસે અંજાર નગરની શાળામાં ભણતા છાત્રે અન્ય એક તરુણીની મદદથી કિશોરીને બોલાવી ઈન્જેક્શનથી બેભાન કરીને દુષ્કર્મ આચર્યું. આ બંને ઘટના ક્ષણિક આવેશ કે ઉશ્કેરાટમાં નથી બની, પરંતુ પૂર્વયોજિત અને રીઠા અપરાધિક માનસિકતા સાથે તેને અંજામ આપવામાં આવ્યો હોવાનું સમજાય છે.

વડોદરાના હતાના આરોપી છાત્રનો સ્વભાવ કોષી હતો તે ખુદ તેના માતા-પિતા કહી ચૂક્યા છે. આ તો જાહેર થયેલી હકીકત છે. બાકી તો સમાજના ઘણાં ઘરોમાં આવું માનસ ધરાવનારા બાળકો હશે. જે આજના મોબાઈલ ઈન્ટરનેટ યુગમાં ગુનાખોરીને ઉત્તેજન આપતી માહિતી દશ્યોના નિરંકુશ પ્રવાહ દ્વારા આજની ઊગતી પેઢી પર આક્રમણ થઈ રહ્યું છે. આ ઈન્ટરનેટ યુગમાં આવી ભરમારથી બાળકો તામસી પ્રકૃતિ ધરાવતા થઈ જાય છે. થોડા સમય પહેલાં ગુરુગ્રામ (દિલ્હી) માં રેયાન ઈન્ટરનેશનલ સ્કૂલમાં બીજા ધોરણના છાત્રને સિનિયર છાત્રે ગળુ કાપીને મોતને ઘાટ ઉતાર્યો હતો. આવો જ એક દાખલો સોળ વર્ષ પહેલાં કચ્છના મુંદ્રા શહેરમાં બની ગયેલ. મુંદ્રાની આર.ડી. ઉચ્ચ માધ્યમિક શાળામાં અભ્યાસ કરતી એક તેજસ્વીની વિદ્યાર્થીની તેની જ સાથે અભ્યાસ કરતા છાત્રે ગુમ્પીના ઘા મારી હત્યા કરી નાંખી હતી.

રાજ્ય તેમજ દેશમાં વધતી જતી બાળ ગુનાખોરી

માનસશાસ્ત્રીઓ માટે એક ચિંતાનો વિષય છે. આ ‘કરલે દુનિયા મુઢી મેં’ ના યુગમાં બાળકો સગીર વયમાં પરિપક્વતા મેળવી લે છે. એના બાળ માનસમાં હિંસા, બદલો, ખૂનખરાબી વગેરેની વિકૃતિ ટી.વી., મોબાઈલ, ઈન્ટરનેટ દ્વારા માહિતી દશ્યોના નિરંકુશ પ્રવાહનું આક્રમણ થઈ રહ્યું છે. આજના બાળકો જીવ લેતા અને દેતા પણ અચકાતા નથી. સંયુક્ત કુટુંબભાવનાની હૂંફ, દાદા-દાદીની વાર્તા, શેરીની રમતો બધું જ ભૂતકાળમાં દફનાઈ ગયું છે.

‘કચ્છમિત્ર’ સમાચારપત્રમાં ભાઈ શ્રી દીપક માંકડના જણાવ્યા અનુસાર રાષ્ટ્રીય અપરાધ રેકોર્ડ બ્યુરોના અહેવાલ મુજબ ૧૪ વર્ષની વયના ૮ બાળકો સરેરાશ રોજ આત્મહત્યા કરે છે. બાળ અપરાધ દરમાં ૫૦ ટકા વધારો થયો છે. આવું બનવા પાછળ અન્ય કારણો સાથે મા-બાપની સંતાનો પ્રત્યે બેજવાબદારી કે સમય ન ફાળવવા બાબત પણ કારણભૂત છે. નોકરી કરતાં મા-બાપ દ્વારા સંતાનો પ્રત્યે ઉછેરની ખામી પણ સમસ્યા સર્જે છે.

સંસ્કાર અને ભવ્ય સંસ્કૃતિના આ દેશમાં પશ્ચિમના દેશોની સ્વચ્છંદી સંસ્કૃતિ ઘર કરવાથી આવા બનાવો બને છે. બાળકોને યોગ્ય સમયે સંસ્કારો સાથેનું શિક્ષણ આપવામાં ન આવે તો બાળકનું જીવન ગમે તે દિશામાં ફંટાઈ જાય છે. અધ:પતનની ગતિમાં ધકેલાઈ, ન કરવાના કૃત્યો કરી બેસે છે. કોરી પાટી જેવા બાળકોના મનમાં યોગ્ય સંસ્કાર સિંચવામાં આવે અને યોગ્ય વાતાવરણમાં ઉછેર કરવામાં આવે તો સમાજ અને દેશનો સાંસ્કૃતિક વારસો પણ સચવાય અને બાળ ગુનાખોરી ઉપર અંકુશ પણ મેળવાય. જરૂર છે બાળકો પ્રત્યે સહાનુભૂતિની સાથે સંવાદ સાધવાની અને સમજણ કેળવવાની ભાવના.

(આધાર : સમાચાર પત્રો)

૨૦૧ સુંદર ગોપાલ કોમ્પેલેક્ષ,
આંબાવાડી સર્કલ પાસે, આંબાવાડી, અમદાવાદ.

Corporate Office :

D 6-2, Road No. 34,

Wagle Estate, Thane 400 604. India.

T (General) : +91 22 21582600 F: +91 22 21582602

T (Direct) : +91 22 21582603 M: +91 9322663991

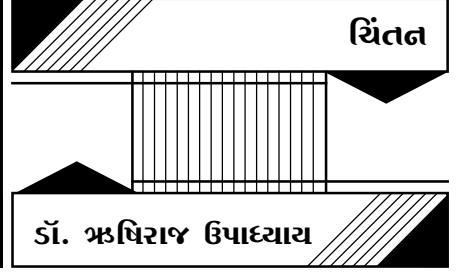
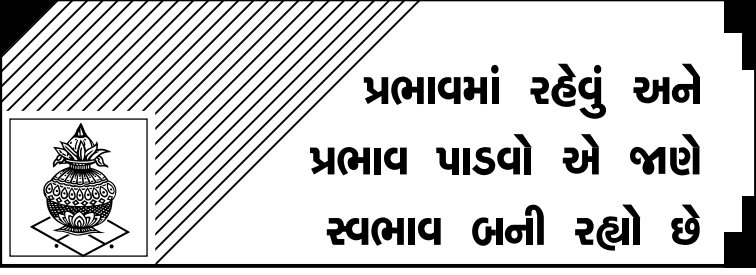
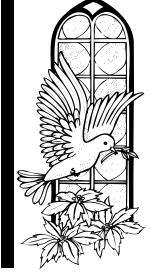
E: narendra@hdfire.com • www.hdfire.com

સ્વ. પૂ. માતૃશ્રી રતનબાઈ નરશી દેવાણાંધ ધરમશી (સુધરી)ના સ્મરણાર્થે....

HD FIRE PROTECT PVT. LTD.

Protecting What Matters Most to You

વાતવાતમાં હિન્દી કે ગુજરાતી ફિલ્મના ડાયલોગ બોલવા, શાયરી કે એવી બે-ચાર પંક્તિઓ જે વાતનું વજન વધારે, તેનો ઉપયોગ કરવો, વારંવાર મૂછો મરડવી અને બોલીવૂડ મૂવીના કોઈ કલાકારની માફક ઊંચાં કરેલા કોલર, ખુલ્લાં બટન કે ફાટેલા કપડાને સ્ટાઈલમાં ખપાવતી મવાલીછાપ સ્ટાઈલને ફેશન ગણાવીને રખડતા કેટલાક (આમ તો ઘણા) યુવાનો ભલે પોતાનો પ્રભાવ પાડવા કે આકર્ષણ ઊભું કરવાના પ્રયત્ન કરતા હોય, પરંતુ કહેવાય તો 'મવાલીપણું' જ. તેરે નામ, ધૂમ, ડોન, ગેંગસ્ટર વગેરે જેવી ફિલ્મોમાં દર્શાવેલ પાત્રોના પ્રભાવમાં આવેલ કે પ્રભાવમાં આવતી પ્રજાનો જોટો જડે તેમ નથી, પરંતુ રોજબરોજનાં વર્તનવ્યવહારમાં આજના યુવાનો ઉપર મહાત્મા ગાંધીનો પ્રભાવ કેટલો છે, તે જાણવા સંશોધન કરવું પડે. ખેર! અનેક લોકોનાં વ્યક્તિત્વનું ઘડતર અન્યના પ્રભાવમાં થતું હોય છે અથવા તો વ્યક્તિ ઉપર અન્યનો પ્રભાવ ઝળકી ઊઠતો હોય છે.

પ્રભાવમાં રહેવું અથવા તો પ્રભાવ પાડવો એ જાણે આપણો સ્વભાવ બની રહ્યો હોય એમ જણાય છે. ભારતીય નેતાઓના અનુયાયીઓનો જોટો જડે તેમ નથી. કેટલાક અનુયાયીઓ તો એટલી હદ સુધી પ્રભાવિત હોય છે કે, નેતાનું મૃત્યુ થતાં જ જાણે પોતે પણ નિરાધાર થઈ ગયા હોય તેમ આત્મહત્યા કરી લે છે. અલબત્ત, કેટલાક લોકો પોતાની સ્વાર્થસિદ્ધિ ખાતર પણ જાણી જોઈને નેતૃત્વના પ્રભાવમાં આવતા હોય છે, એટલા બુદ્ધિશાળી પણ હોય છે. કોઈ નેતાઓનાં ભાષણથી પ્રભાવિત હોય છે, તો કોઈ રાજકીય વ્યવસ્થાપનથી પ્રભાવિત હોય છે. અંતે તો રાજકારણ એ પ્રભાવિત કરવા માટેનો અને પ્રભાવિત થવાનો જ ખેલ છે. આવા ખેલમાંથી ઉદ્યોગપતિઓને પણ બહાર રાખી શકાય તેમ નથી. ઉદ્યોગપતિઓની લાઈફસ્ટાઈલમાં પણ એક પ્રભાવિતપણું હોય છે. કાલ્પનિક દુનિયામાં રાચનારા અને પૈસાને સર્વોપરી માનનારા લોકો ઉપર આ પ્રકારનું પ્રભાવીપણું વધુ હાવી થઈ જાય છે. હાઈફાઈ લાઈફ-સ્ટાઈલ અને મોજશોખથી કેટલાય દેવાદાર બન્યા છે.

મોટિવેશનલ સ્પીકરોનો પણ ઘણો મોટો વ્યવસાય છે. ખેર! તેમાં ઘણી હકારાત્મક સંભાવનાઓ રહેલી છે, પરંતુ આવા સ્પીકર્સને સાંભળ્યા પછી પરિવર્તન આવ્યું હોય એવા કેટલા? તે પ્રશ્ન છે. આવાં સ્થળોએ વ્યક્તિ પહોંચે એટલે તેનાં મન-

મસ્તિષ્ક ઉપર ત્યાંના વાતાવરણની અસર હોવી સ્વાભાવિક છે, પરંતુ તે વાતાવરણનો પ્રભાવ ક્યાં સુધી રહે છે, તે અભ્યાસનો વિષય છે.

અત્રે સામાજિક-સાંસ્કૃતિક, ધાર્મિક કે આર્થિક વાતાવરણના સંદર્ભમાં કૌટુંબિક ભૂમિકા વિશે ચર્ચા કરવી નથી. કારણકે, કૌટુંબિક સંસ્થાઓ અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓનો પ્રભાવ વ્યક્તિ ઉપર જીવનપર્યંત રહે છે, તે સ્વીકારવું જ રહ્યું, પરંતુ અન્ય બાહ્ય પરિબળોનો પ્રભાવ વ્યક્તિના જીવનમાં રોજબરોજ કોઈને કોઈ પ્રકારની અસરો નિપજાવતો હોય છે. વર્તમાન પરિસ્થિતિને જોતાં બોલીવુડ, રાજકરણ, વ્યાપાર-ઉદ્યોગજગતની નામી-અનામી હુસ્તીઓથી અને સાથે જ સંતો-મહંતો-મૌલવી-પાદરીઓએ ભારતમાં મોટા ભાગના લોકોને પ્રભાવિત કર્યા છે. આ માટે 'કરિશ્માઈ વ્યક્તિત્વ' શબ્દનો ઉપયોગ કેટલાંક સામાજિક વિજ્ઞાનોમાં થયેલ છે.

અંતિમ પ્રશ્ન એ કે, કોઈના પ્રભાવમાં રહેવું કેટલે અંશે યોગ્ય કે સારું? જવાબ છે, ત્યાં સુધી જ્યાં સુધી મન-મસ્તિષ્ક ઉપર હાવી ના થાય. વળી, કેવા વ્યક્તિત્વથી પ્રભાવિત થવું યોગ્ય? તો જેનાં વર્તનવ્યવહાર સમાજ માટે કાર્યાત્મક હોય અને વિચલિત ન હોય. પ્રશ્ન એ પણ છે કે, પ્રભાવીપણાની અસરથી કોઈ પણ વ્યક્તિ મુક્ત નથી હોતી, પરંતુ કોણ કેવા વ્યક્તિત્વથી પ્રભાવિત થાય છે, તે મહત્વનું છે અને તેનાથી વ્યક્તિના જીવનની દિશા પણ નક્કી થાય છે. અનેક રંગોથી રંગાયેલ વ્યક્તિત્વ, નેતાઓ, ઉદ્યોગપતિઓથી પ્રભાવિત થયેલાઓ ઉપર એક અમૂર્ત પ્રેરણાનું પડ પણ ચડતું હોય છે, જેને નકારી શકાય નહીં, જેનાથી ઘણી સારી કારકિર્દી પણ બનતી હોય છે. બસ જરૂર છે, વાસ્તવિકતા અને વર્તમાનમાં રહેવાની.

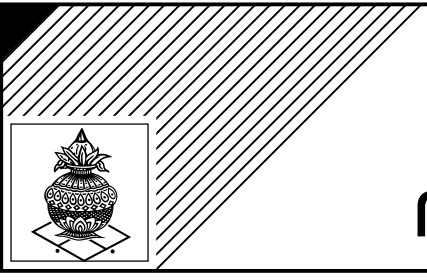
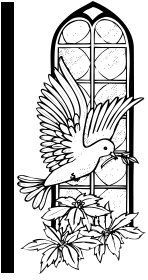
પ્રભાવીકરણનું એક સમગ્રદર્શી વિજ્ઞાન છે, જેમાં ઘણા ઊંડા અભ્યાસો થઈ શકે. મનોવિજ્ઞાન, ઇતિહાસ, સમાજશાસ્ત્ર, પુરાતત્ત્વશાસ્ત્ર કે સાહિત્યના વિષયોમાં પ્રભાવીકરણના સંદર્ભમાં ઘણું ઊંડાણપૂર્વકનું ખેડાણ થઈ શકે તેમ છે. આ જ સંદર્ભે વ્યક્તિનાં પ્રેરણાત્મક પાસાંઓનો પણ અભ્યાસ કરી શકાય તેમ છે.

● અગ્નિમંત્ર :

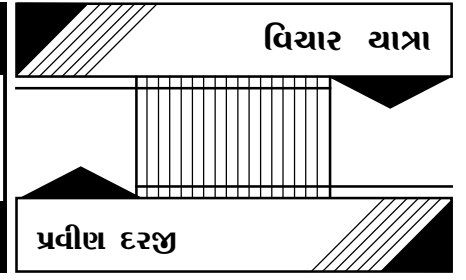
કોઈના પ્રભાવમાં આવવું ખોટું નથી, શરત એટલી જ કે પ્રભાવી વ્યક્તિત્વનો પ્રભાવ ક્યા ક્ષેત્રમાં છે અને શું છે, તે જોવું.

Email : rushi_raj21@yahoo.com

વિચારવું જોઈશે

હું એક વાત ભારપૂર્વક કહેતો આવ્યો છું કે આખીય સામાજિક વ્યવસ્થામાં મૂળરૂપે કશું પડ્યું હોય તો તે કુટુંબ છે, પરિવાર છે. કુટુંબ કે પરિવારનો વિભાવ થોડો એક બદલાયો હશે, પરિસ્થિતિઓ બદલાતાં તેમાં કેટલાંક નવાં મૂલ્યો પણ ઉમેરાયાં હશે, છતાં આખરે પરિવાર કે કુટુંબ એ પરિવાર કે કુટુંબ જ રહેવાં જોઈએ. સુખી કુટુંબ, સંસ્કારી કુટુંબ-સુખી કે સંસ્કારી રાષ્ટ્રની ઓળખ બની રહે છે. પરિવારો તૂટતા હોય છે, ત્યારે થોડાં ઘર જ તૂટતાં નથી, અમુક-તમુક માણસો જ વેરવિખેર થતા નથી, નિર્વાસિતો કે નિર્વાસિતોની નવી થોડીક છાવણીઓ ઊભી થાય છે તેવું નથી. ખરેખર તો તેટલે અંશે રાષ્ટ્ર પણ તૂટતું હોય છે. આ વાત આપણા પૂર્વજો, આપણા આર્ષદેષ્ટાઓ બરાબર સમજ્યા હતા. 'વસુધા એવ કુટુંબકમ્' એમ સહજ રીતે આપણે બોલી જઈએ છીએ, ત્યારે 'કુટુંબકમ્' શબ્દ તરફ ભાગ્યેજ આપણું ધ્યાન તેના અન્વયથી વધુ જતું હોય છે. ત્યાં 'કુટુંબ' ના બધા સંસ્કારોનો સંકેત છે. શાંતિ, સહજવન, સ્ત્રી-પુરુષ વચ્ચેનો અભેદ, આર્થિક સધ્ધરતા, સદાચાર, બંધુત્વ, અહિંસા એવું ઘણું બધું ત્યાં સમાવિષ્ટ થયેલું હોય. વસુધા-પૃથ્વીને કુટુંબ બની રહે તેવું કહેનારના મનમાં કુટુંબ વિશેનો કેટલો ઊંચો ખ્યાલ રહ્યો હશે તે તરત સમજાશે. હું એથી જ તેને સંપન્ન, સુખી રાષ્ટ્રના પાયા રૂપે સદા જોતો આવ્યો છું.

આટલું માંડીને કહેવાનું કારણ - કુટુંબ આજે તૂટતું જાય છે તે છે. તૂટેલા પરિવારનાં બાળકો પરિવાર વચ્ચે જ રહીને જે રીતે બાગી બની રહ્યાં છે, તે તરફ મારે સૌનું ધ્યાન ખેંચવું છે. પરિવારમાં નાની-નાની ઘટનાઓ તો બનતી રહેવાની. દરેક વેળા પરિવારના દરેક સભ્યની બધી જ ઈચ્છાઓ કે લાગણીઓ ન પણ સંતોષાય. ઘરના મોભીએ તેથી ક્યારેક કોઈને ન ગમે તેવા નિર્ણયો પણ લેવા પડે, કારણ કે પરિવાર પોતે જ એક પોતાની રીતનું જગત છે, પોતાની રીતની એક વ્યવસ્થા છે. તેને ટકાવી રાખવા કેટલાક સર્વસામાન્ય નિયમોને જાળવવા દરેક સભ્યને માટે અનિવાર્ય હોય છે, પણ ક્યારેક અપકવ સમજને કારણે પરિવારનો કોઈક-કોઈક સભ્ય નારાજ થઈ જતો હોય છે. પરિવાર સાથે છેડો ફાડવા પણ તૈયાર થઈ જાય છે. ક્યારેક મોટા માણસોમાં તો ક્યારેક યુવક-યુવતીઓમાં આ પ્રકારની અસહિષ્ણુતા આપણા સમયમાં ઠીક-ઠીક હવે જોવા મળે છે. પરિણામે દૈનિક સમાચારપત્રોમાં દરરોજ ક્યાંકને ક્યાંક આ કે આવા પ્રકારના સમાચાર વાંચવા મળશે : આ કે તે સ્ત્રી અથવા

પુરુષે આપઘાત કર્યો. આ અથવા તે યુવક કે યુવતીએ ઘર છોડી દીધું. આવા સમાચારોનાં કારણોમાં જરા ઊંડા ઊતરીએ તો વાત નગણ્ય જ જણાશે. તેમ કરવા માટે ભાગ્યેજ ત્યાં કોઈ મોટું કારણ મળશે. કોઈને પરીક્ષામાં નાપાસ થવાનો ડર સતાવે છે, કોઈકને પતિએ પિયર ન જવા દીધી, કોઈક યુવકને બાઈક લાવવાની ના પાડી, તો કોઈક યુવતીને એની સખીઓ સાથે પિકનિક કે ટૂર ઉપર તેના વાલીઓએ ન જવા દીધી વગેરે-વગેરે. અહીં અસહિષ્ણુતા તો છે જ, અણસમજ પણ છે. પરિવાર આમ કરતાં કેમ રોકે છે, શા માટે 'ના' પાડે છે, તે વિશે કોઈ વિચાર કરતું નથી. પોતે પરિવારનો સદસ્ય છે એ ભૂલીને તે પરિવાર સામે બંડ પોકારવાનું શરૂ કરે છે. અપવાદ રૂપે ક્યાંક પરિવારનો વાંક જોવા મળે, પણ ત્યાં ધીરજ ધરવામાં આવે, સાચી વાત ગળે ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે, તો બાજી સુધરી શકે છે, પણ આવું બનતું નથી અથવા ભાગ્યેજ બને છે. પરિણામે જે અનિષ્ટ થવાનું હોય છે તે થઈને જ રહે છે. પછી ખોટી દોડાદોડ, શોધાશોધ, પોલીસ કેસ, કોર્ટના ધક્કા, વ્યથા-પીડા જ એવાં પરિવારજનો માટે બાકી રહે છે. આપણા આજના સમાજશાસ્ત્રીઓ હજી આ કે આવા મુદ્દાઓ વિશે સમાજને, સ્વસ્થ સમાજને ઉપયોગી બને તેવો અભ્યાસ આપી શક્યા નથી. તેથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે ગામડાંઓમાં, નગરો અને શહેરોમાં ધીમે-ધીમે પરિવારો ક્ષીણ થતા જાય છે. મૂળ ભાવનાઓનો ધ્વંસ થતો જાય છે. લાગણી કરતાં આવેગો વધુ જોવા મળે છે. સમજણને બદલે ગેરસમજો વધુ ને વધુ હાવી થતી જાય છે. સુલેહશાંતિને બદલે કોર્ટકચેરીનો આશરો લોકો વધુ લેતાં થયા છે. પરિવારના સભ્યો વચ્ચે જ મારામારીના બનાવો વધુને વધુ બનતા જોવા મળે છે. ક્યારેક તો આવી બાબતો ખુનામરકી સુધી પહોંચી જાય છે. ફરી પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે આવો અસ્વસ્થ સમાજ તંદુરસ્ત રાષ્ટ્રનું નિર્માણ કરી શકે? પરિસ્થિતિ ચિંતા ભરેલી છે. આપણી સામે આજના અમેરિકન સમાજનું ક્લેશકર ચિત્ર છે જ.

હા, સંયુક્ત કુટુંબોનું ભાવિ આર્થિક આયોજનો, કારકિર્દી વગેરેને કારણે જોખમાયું છે. તેના લાભાલાભો વિશે વિચારવું જોઈએ. એક સામાજિક અનિવાર્યતા લેખે વિભક્ત કુટુંબો વધતાં જાય છે. ઘરડાં-મા-બાપથી દૂર હવે પુત્ર-પુત્રીઓ અને તેમનાં સંતાનો વસતાં થયાં છે. હજી તો 'દાદા' 'દાદી' શબ્દો બોલાય છે, બાળકો કોણ દાદા-દાદી, એવો પ્રશ્ન કરી દાદા-દાદીને

ઓળખવા પ્રયત્ન કરે છે. તેમનાં મા-બાપ પણ ક્યારેક-ક્યારેક તેમના સમયની વ્યસ્તતા વચ્ચે પોતાનાં માતા-પિતાને મળવા જાય છે. મળીને આવ્યા પછી પોતાનાં સંતાનોને તેમનાં દાદા-દાદી વિશે વાતો કરે છે. દાદીએ સુખડી બનાવી આપી હોય, મઠિયાં મોકલ્યાં હોય, તો સાથે બેસીને દાદા-દાદીને યાદ કરીને ખાય છે. પણ હવે એ દિવસો દૂર નથી કે દાદા-દાદી પણ નવી પેઢીનાં સંતાનો માટે એક અજનબી બની જશે. જે દાદા-દાદીનો પૌત્રો-પૌત્રીઓ સાથેનો સેતુ હતો, તે હવે લગભગ તૂટી રહ્યો છે. દાદા કે દાદી સંતાનોને સૂતી વેળાએ માથા ઉપર હાથ ફેરવતાં-ફેરવતાં તેઓને રસિક-રમૂજ વાતો કહીને નિદ્રાધીન કરી દેતાં હતાં - એ દશ્યો હવે લગભગ ભૂલાતાં જાય છે. કુટુંબ વિભક્ત થાય એટલે નવી-નવી સમસ્યાઓ જરૂર ઊભી થવાની, પણ આવા વિભક્ત કુટુંબનાં માતા-પિતાએ પેલી મૂળભૂત પારિવારિક ભાવના છે, તેના હાદને સમજવું પડશે અને એ રીતે આગળ વધવું પડશે. વિભક્ત થયા પછી પણ કુટુંબભાવ ટકી રહેવો અનિવાર્ય છે, નહીંતર થશે એવું કે બંને જણ નોકરી કરવા સવારથી સાંજ સુધી ઓફિસોમાં હશે અને તેમનાં દીકરા-દીકરીઓ શાળાએથી ઘેર આવીને તાળું પણ સંતાનો ખોલશે, ફીઝમાં મૂકેલું કશુંક તે આરોગી જશે અથવા બજારના જંકકુડથી ચલાવી લેશે. માતા-પિતા ઘેર આવશે, ત્યાં સુધી બાળક વાંચીને કે તેમની રાહ જોઈને થાકી ગયું હશે. પરિણામે માતા-પિતા સાથેના સંવાદનો પ્રશ્ન પણ ઉત્તરોત્તર વધતો જાય છે. સંતાનો સાથેનો ગાઠ અનુબંધ ત્યાં જોવા જ મળતાં નથી. ફી કે પુસ્તકો આપીને અથવા જરૂરી પ્રવેશવિધિ વગેરેમાં હાજર રહી માતાપિતા પોતાનું કર્તવ્ય પૂરું થયું સમજે છે. આ બાબત પણ એટલી જ ગંભીર છે. વિભક્ત કુટુંબ પણ સ્નેહ પ્રેમનું ઝુમખું બની રહેવું જોઈએ. તેના બદલે માતા-પિતા તેમના માર્ગે અને સંતાનો તેમના માર્ગે તેવી દુઃસહ પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થતું જાય છે. બાળકો તેથી જ અધીરાં, ઉતાવળિયાં, અણસમજભર્યાં જોવાય છે. વાત-વાતમાં ગુસ્સે થતાં રહે છે, પોતાનું જ ધારેલું કરાવે છે. કહો કે સંતાનો ઉપર મા-બાપનો કોઈ સંસ્કાર-પ્રભાવ ભાગ્યેજ જોવાય છે. તેમાંથી પણ નર્યા અનિષ્ટો સર્જાય છે. એટલે દાદા-દાદી તો બરાબર, પણ ખુદનાં માતા-પિતાથી પણ સંતાનો દૂર થતાં જાય છે, હતાશાનો ભોગ બનતાં જાય છે. દિશાહીન ભટકતાં રહે છે. વડીલો કે શિક્ષકો પ્રત્યેનું તેનું વલણ પણ તુમાખીભર્યું બનતું જાય છે. આ સર્વનો ઉપાય બીજા કોઈએ નહીં, સંતાનોનાં માતાપિતાએ જ ખોળવાનો રહે છે. વિભક્ત કુટુંબમાં પણ માતૃત્વ-પિતૃત્વ, સંતાનવાહિતા, તે પરત્વેનું ઉત્તરદાયિત્વ - આ સઘળું સંવેદનાત્મક ભૂમિકાએ વિચારવું પડશે. ■

વીણેલા મોતી

- ★ આપણી પાસે શક્તિ જ મર્યાદિત નથી, સમય પણ મર્યાદિત છે. શક્ય એટલો સદુપયોગ કરી લેવા જેવો છે.
- ★ સલાહ આપવાની ના નથી પણ સાથે સહાય કરવા તૈયાર ખરા?
- ★ મનના નિયંત્રણ વિનાનું જીવન એ મહાવતના અંકુશના નિયંત્રણ વિનાના જંગલી હાથી જેવું છે.
- ★ જે કર્યા પછી ડરવું પડે કે રડવું પડે એવું કશું જ કરો નહીં.
- ★ જે મા-બાપ દીકરાનું બચપણ સાચવી લે, એ મા-બાપનું ઘડપણ દીકરો ન સાચવી લે?
- ★ સમુદ્રમાં નદીઓ ખોવાઈ જાય છે, કોધમાં સદ્ગુણો.
- ★ સમયનું જો આપણે જતન કરી શકીએ છીએ તો સમય આપણું પતન કરી શકવાનો નથી.

ત્રણ વાતોને યાદ રાખો

- ત્રણ વસ્તુ કોઈની રાહ જોતી નથી : સમય, મોત, ગ્રાહક.
- ત્રણ વસ્તુથી બચવાની કોશિશ કરો : કુસંગ, સ્વાર્થ, નિંદા
- ત્રણ વસ્તુમાં મન લગાવો : ઈશ્વર, મહેનત, વિદ્યા
- ત્રણ વસ્તુ કદી ન ભૂલો : કરજ, ફરજ, ધર્મ
- ત્રણ વ્યક્તિઓનું સન્માન કરો : માતા, પિતા, ગુરુ
- ત્રણ વસ્તુઓને ધિક્કારો : કૂકર્મ, કંજુસાઈ, કુસંગત
- ત્રણ પર સદા દયા રાખો : બાળક, દીનદુઃખી, મૂર્ખ
- ત્રણ વસ્તુ જીવનમાં એક જ વાર મળે : માતા, પિતા, જુવાની
- ત્રણને હંમેશાં માન આપો : વયોવૃદ્ધ, જ્ઞાનવૃદ્ધ, શીલવંત

સંકલન : ચંદ્રકાંત દામજી શાહ (કે.ડી. શાહ) - ગમદાવાદ

ભગતસિંહના માતા-પિતાએ જ્યારે તેના લગ્ન કરાવવાની કોશિશ કરી ત્યારે ભગતસિંહે કહેલું કે મારી દુલ્હન માત્ર અને માત્ર મૃત્યુ હશે અને એમ કહીને તેઓએ ઘર છોડી દીધું હતું અને હિંદુસ્તાન સોશિયાલિસ્ટ રિપબ્લિકન પાર્ટીમાં જોઈન્ટ થઈ ગયા હતા.

"ROLEX" Brand

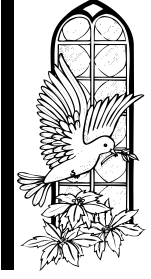
Rushabh
STEEL CENTRE

MFRG. & DEALERS IN : **Rolex** SQUARE DABBA & TIFFIN

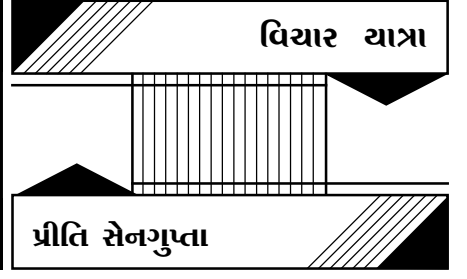
G-77, Sarvodaya Nagar,
Shri Mahendrakumar T. Shah Marg,
(1st Panjrapole Lane), Mumbai-400 004.
Tel. : 2242 2072, 3393 7310 ● Fax : (022) 3008

0072

આપવું એટલે જ મેળવવું

વિચાર યાત્રા

પ્રીતિ સેનગુપ્તા

શું દરેક માણસનો સ્વભાવ વધારે ને વધારે મેળવવાનો હશે? શું એ વાત સારી કહેવાય? પણ જોવાનું એ રહે છે કે શું મેળવવાની વાત છે. કદાચ એ મારી ભારતીય ચેતના હશે કે જેથી વધારે પડતી ભૌતિક એષણા રાખનાર અને ધનસંપત્તિ ભેગી કરનાર મને લોભી લાગે છે. સ્વાર્થી અને સ્વકેન્દ્રીય પણ, છતાં જો કોઈ જરૂરપૂરતું પણ મેળવવાની ઈચ્છા ના રાખે કે એ માટે પ્રયત્ન ના કરે, તો એ આળસુ એને ઉદાસીન લાગે છે.

આ જ વ્યક્તિઓની વિચારસરણીમાં જો હકારાત્મક સભાનતા હોય તો? તો એ બંને રીતિ સારી કહી શકાય. જેની પાસે અપૂટ સંચય છે, તે જો મોટો ભાગ અન્યોના ભલા માટે, સખાવત કરવામાં વાપરતો હોય, તો તે દાની બને છે અને ઓછો સંચય ઈચ્છનારને સંતોષી ગણી શકાય છે.

જેના મનમાં સહજ આનંદ છે, તે સાચો સુખી છે, એમ હું પહેલેથી માનતી આવી છું. આવો આનંદ આવે ક્યાંથી? એ સમજણમાંથી આવે. ને સમજણ? તો એને કેળવવી પડે. મારે માટે વિકાસ કેવળ ભૌતિક નથી, આગળ વધવાની એક પ્રક્રિયા હોય છે. અને એમાં મન તથા બુદ્ધિ, ભૌતિક તથા આધ્યાત્મિક, સક્રિય સેવા તથા નિરીહપણું વગેરે ઘણું સ્થાન પામે તે જોતાં રહેવું પડે. કેવા સતત પ્રયત્ન માગતી રહે છે આ પ્રક્રિયા. સામે માઈલોના માઈલો દેખાતા હોય તો ક્યારથી થાક લાગવા માંડે? કદાચ વિચાર માત્રથી. પણ રોજ થોડો થોડો રસ્તો કાપતાં રહીએ તો? તો ઘણે દૂર જવું શક્ય છે.

અસંખ્ય લોકો ભક્તિભાવે ઊંચા પર્વતો પરનાં મંદિરોની જાત્રા કરવા પ્રેરાય છે. કેટલાયે સાહસીઓ તો આકાશ સુધી પહોંચતા લાગે તેવાં શિખરોને સર કરવા નીકળી પડતા હોય છે. કેટલું કઠિન હોય છે ઊંડી ખીણોથી વીંટળાયેલી ને પથ્થરોથી ખડકાયેલી કેડીઓ પર ચઢવું. પગ થાકી જાય ને શ્વાસ હાંફી જાય, પણ યાત્રાળુઓ અને સાહસિકો આગળ વધતા રહે છે - ઊર્ધ્વ ધ્યેય પ્રતિ. કંઈક આવાં જ ગતિ, મતિ અને પ્રયત્ન આવશ્યક છે, જીવનમાં દરેક દિવસમાં. આપણી પાસે એક બહુ સરસ શબ્દ છે - વૈષ્ણવજન. આપણે એનો જ અર્થ પામવા મથતાં રહીએ તો?

બાહ્ય સ્થાન-સાધનોની જગ્યા જો મનન-ચિંતન અને સારાપણાનું નિરીક્ષણ લે, તો વ્યક્તિ પોતે જ પોતાનું માપ લેતાં

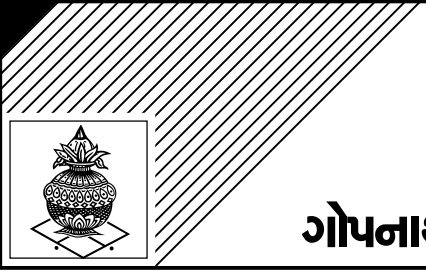
શીખી જાય. હું નાનપણથી સારું સારું વાંચતી આવેલી - ગાંધીજી, વિવેકાનંદ, ગીતા, ઉત્તમ સાહિત્ય, ને તે છતાં મને લાગે છે કે સારા વર્તન વિષેનું શિક્ષણ મને પરદેશમાંથી મળ્યું. કોઈને પણ માટે સહજ સ્મિત હોવું, સામા આવતા માણસને 'કેમ છો' કહીને કે માથું હલાવીને બોલાવવું, સાધારણ કહી શકાય તેવું કામ કરનારા સાથે પણ વિવેકપૂર્વક વર્તવું - જેવી સાવ સામાન્ય બાબતો હું શીખી પરદેશમાં આવીને.

ભારતમાં આવો વર્તાવ જલદી જોવા નથી મળતો. અજાણ્યા સામે કોઈ હસે છે? સામે આવનારને આવકારે છે? ઘરમાં કામ કરનારને સારી રીતે બોલાવે છે? આના કારણમાં હું ભીડ, ધમાલ, ઘોંઘાટ, ધૂળ, તાપ, તડકો પણ જોઉં છું. બાહ્ય અગવડો એવી ને એટલી હોય કે મન હંમેશાં શાંત કે સાનંદ ના પણ હોઈ શકે. તેથી જ તો આ પર્વત ચઢવા જેવી વાત છે. જો જીવનને યાત્રા માની શકાય અને ધ્યેય તે સારી વ્યક્તિ થવાનું હોય, તો તકલીફ લેતાં લેતાં પણ, ધીરજ રાખી ના શકાય? સારું વાંચનારા અને સારું સાંભળવા જનારાની સંખ્યા આપણે ત્યાં ઘણી મોટી છે. પણ આચરણમાં ઉતારનારા ઓછા જોવા મળે છે. દા.ત. સુમતિ અને કુમતિ જેવા વિષય પર કથા સાંભળવા જઈ આવેલા લોકોમાંથી કેટલા પોતાના મનમાંથી નકારાત્મક ભાવ કાઢવા સમય ને માનસિક શ્રમ ફાળવશે? ટેલિવિઝન પર રામાયણની સિરિયલ જોવા દેશ આખો બેસી જતો દેખાયો છે, પણ કોઈ જો રામની જેમ વચન પાળવાનો આગ્રહ રાખે, તો એ પ્રશંસા પામશે કે હાંસી? આ જમાનામાં તે કાંઈ રામ જેવા થવાનું હશે? આવો મનોભાવ વધારે જણમાં જોવા મળવાનો.

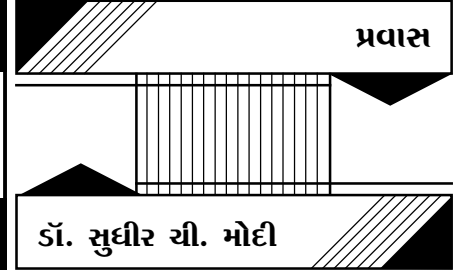
આ જમાનો ખરેખર તો ચંત્રપ્રેરિત અને ચંત્રપ્રેમી બની ગયો છે. બધું ગ્લોબલ ગણાવા માંડ્યું છે. ગ્લોબલ એટલે હાથવગું ખરું, પણ નિકટનું કે નજીકનું નહીં. પ્રગતિની વ્યાખ્યા કદાચ બદલાઈ ગઈ છે. દેશને આગળ પડતો ગણાવવા માટે સરકાર એટલી ઉદ્યત થયેલી છે કે બહુસંખ્ય પ્રજાની અનેકવિધ જરૂરિયાતોનો ખ્યાલ કરવાનું એ ચૂકી જાય છે. ચંત્ર તથા કમ્પ્યુટર વિષયક ક્ષેત્રોમાં ઈન્ડિયા ઘણું આગળ ગણાય છે, પણ બીજી ઘણી બાબતોમાં-ગરીબી, નિરક્ષરતા, પછાતપણું, ભીડ, ઘોંઘાટ, દૂષિત પર્યાવરણ ઇત્યાદિ-દુનિયાની દૃષ્ટિમાં એ ઊંચું પડતું સ્પષ્ટ દેખાય છે.

(અનુસંધાન : જુઓ પાના નં.-૭૬ ઉપર)

ગોપનાથ અને દરિયો

ગોપનાથ એટલે ભાવનગર જિલ્લામાં દરિયાકાંઠે આવેલું ગોપનાથ મહાદેવ. મારા ભાવવિશ્વનું એક ગમતું સુંદર સ્થળ.

ગોપનાથ મહાદેવનું મંદિર, નરસિંહ મહેતા, દીવાદાંડી, દરિયાકિનારો અને ગોપનાથ બંગલો. આ એ જ મહાદેવ મંદિર જ્યાં નરસિંહ મહેતાએ કૃષ્ણની રાસલીલા જોઈ હતી. આ એ જ સ્થળ જ્યાં વર્ષો પહેલાં કવિ 'કાન્ત' મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટે પૂનમની રાતે તેમની ખૂબ જાણીતી કવિતા 'સાગર અને શશી' રચી હતી. રાત્રે ફર્યા કરતી દીવાદાંડીની લાઈટ, સરસ દરિયા કિનારો અને કિનારે મળતા નારિયેળ તેમજ ભાવનગરના મહારાજનો બંગલો.

અહિયાં રહેવા માટે અમે ચાહીને ચૈત્રી પૂનમનો દિવસ પસંદ કર્યો છે. અમારું ઉતરવાનું ગોપનાથ બંગલાની હોટલમાં.

મહુવાથી નીકળી બપોરે ૧ વાગે ગોપનાથ આવી ગયા. મહાદેવના મંદિરથી બંગલો ૧ કિ.મી. દૂર છે. સામે જ સાગરના જળ અને નજર ના પહોંચે ત્યાં સુધીનો દરિયો દેખાઈ રહ્યો છે. સાંજે મહાદેવ પાસેની દરિયા કિનારાની પાળી પર જઈને બેઠા. પાળીની દરિયા તરફની દીવાલ નીચે મોટા મોટા કાળા રંગના પથ્થરોથી ધોવાણ થતું અટકાવ્યું છે. પથ્થરોની આગળ તરફ કાળાશ પડતી માટીનો કિનારો. તેની આગળ ધીમા ધીમા વારાફરતી આવી રહેલા દરિયાના મોજા. તેનાથી આગળ ઘેરા રંગના તરંગોથી રમતા દરિયાના પાણી. દૂર દૂર ક્ષિતિજે દરિયા અને આકાશનું મિલન.

અરે! દૂર દૂર ઝાંખો ઝાંખો પૂર્ણ ચંદ્ર દરિયાના જળની ઉપર દેખાવા લાગ્યો. થોડીવારમાં તો શ્વેતરંગી ગોળ ચંદ્ર ઉપર આકાશ પર ચડવા લાગ્યો. સાંજ આવજો કહીને વિદાય લઈ રહી હતી. રાત્રિનો અંધકાર કહે, હવે મારો વારો. પરંતુ ના, આજે તો પૂનમ છે. ચંદ્ર અને ચાંદની કહે, આજ તો અમે જ પથરાઈ જઈશું.

ચંદ્રના પ્રતિબિંબનો ચળકતો શ્વેત પટ્ટો દરિયાના પાણીમાં

તરવા લાગ્યો. થોડા સમય બાદ ચંદ્રનું ગોળાકાર પ્રતિબિંબ દરિયામાં ઝીલાવા લાગ્યું, જાણે બીજો ચંદ્ર. આકાશનો ચંદ્ર સ્થિર અને દરિયાનો ચંદ્ર તરંગોને કારણે ઝિલમિલ થતો. ચંદ્રની ચાંદની પથરાવા લાગી. રાત્રિએ અંધકાર વધારતા દરિયાના પાણી ચમકતી ચાંદી જેવા તરંગોથી હલતા રહ્યા.

ચંદ્ર, ચાંદની, દરિયો અને અમે. કુદરતને જોયા કરો, દરિયાના મોજાનો સતત બજતો અવાજ ઝીલ્યા કરો. આંખ, કાન અને મનને એકતારે જોવાનો આનંદ. આ છે સાચો આનંદ.

ચાલો, હવે ગોપનાથ મંદિરના કિનારે જઈએ. લાલ નારિયેલનું પાણી અને કંઠની તૃષ્ણાને પણ ઠંડક આપીએ.

નારિયેળ વેચતા છાપતા નીચે ખાટલા પર બેઠા. નારિયેળ વેચતી ૧૫ વર્ષની મીના નામની કન્યા. હસતું મુખ, ચમકતી આંખો અને મીઠો અવાજ. તેની આશરે પોણા પાંચ ફૂટની ઊંચાઈ, પાતળો બાંધો, ઘઉંવર્ણી કાયા, કાળા ભૂખરા વાળનો સામાન્ય ઝૂલતો એક ચોટલો, પંજાબી ડ્રેસ અને ચપળ ચાલ. નારિયેળ છરાથી કાપીને આપતી જાય અને મીઠું મલકતી જાય. અમને પણ આવી નિર્દોષ હસતી કન્યા જોઈ આનંદ થયો. વાતો માંડી. ૧૦મા ધોરણની પરીક્ષા આપી છે. મોટી બે બહેનો ભાવનગરની કોલેજમાં ભણે છે. સાંજે બાપુજીને મદદ કરવા અહીં આવું છું. થોડો આગ્રહ કરતા એક ગુજરાતી કવિતા બોલી ગઈ. ભજન ગાવાનું કહેતા બોલી, ભજન તો આવડે છે પરંતુ અહિયાં નહીં ગાઉં. શરમાતી જાય, ના ના કહેતી જાય, ગાઉં કે ના ગાઉંની દ્વિધામાં હા - ના કરતી જાય. બધા મારી મશ્કરી કરે તેમ કહેતી જાય. છેવટે બે કડી તો સંભળાવી. અમને પણ થયું કે નારિયેળ તો પીધા, સાથે સાથે નિર્દોષ સામાન્ય દીકરીના હાવભાવ, લાગણી અને સાહજિક આનંદ પણ જોયો. ત્યાં તો ગોપનાથ મંદિરમાં આરતીની શરૂઆત થઈ. બહાર નરસિંહ મહેતાનું હાથમાં કરતાલ સાથેનું પૂતળું જોઈ ભાવભક્તિ મનમાં ભરી દર્શન કરવા ગયા.

Office No.-7, Lokhandwala Building,
3/5, Garibdas Street, Vadgadi,
Masjid Bunder (W), Mumbai-400 003.
Tel. : (022) 23468106, (RIM) 32422541,
9324308802 Fax : 23468109
Customer Care : 9324945601
E-mail : nishant.vltc@gmail.com ■ www.vltc.in

NAVIN ORIENT

VIJAY LAXMI TRANSPORT CARRIERS

NAVIN ORIENT CARRIER

THE TRANSPORT FOR RAJASTHAN ■ THE TRANSPORT FOR MADHYA PRADESH

FLEET OWNERS ■ TRANSPORT CONTRACTORS ■ CARGO MOVERS

બીજા દિવસે સવારના છ વાગે અમે ચારેય બંગલાના કમ્પાઉન્ડને છેડે દરિયા તરફ ગયા. તેના કમ્પાઉન્ડની દીવાલ પાસે ઊભા રહીને પરોઢનો ઘેરા રંગનો દરિયો નજરમાં ભરતા હતા. અહિંયા પણ એક સરસ જગ્યા પર બેસી ગયા.

દૂર દૂર દરિયાની ક્ષિતિજે પૂર્વ બાજુ ઝાંખો ઉજાસ શરૂ થતો લાગ્યો. થોડીવારમાં સૂરજનો ઝાંખા નારંગી રંગનો ગોળો ક્ષિતિજ પર દરિયા પર નીકળવા લાગ્યો. હવે તો એકદમ નારંગી રંગનો થઈને પૂરેપૂરો સૂરજનો ગોળો આવી ગયો. ઝિલમિલ થતા દરિયાના તરંગો પર સોનેરી પ્રકાશ પથરાવા લાગ્યો. થોડી મિનિટોમાં તો સૂરજ ઉતાવળો થઈને તેજમય બની ગયો. દરિયા જળ તરંગો સોનેરી થઈને ચમકવા લાગ્યા. અમારી ડાબી બાજુ, પાછળ વૃક્ષોમાં પક્ષીઓના જાતજાતના અવાજો કર્ણપટલને જાગૃત કરવા લાગ્યા. ઉપર સ્વચ્છ આકાશ ઉડી રહેલા બે ચાર પક્ષીઓથી ઉઘડી રહ્યું છે. સાથેસાથે સામે અવાજ સાથે ધીમા ધીમા આવતા નાના મોજાઓ, કિનારે આવીને વિરમી જાય છે. તેઓને પણ દોડાદોડી કરવી નથી. બસ! ધીરેથી કિનારે આવીને વિલીન થઈ જવું છે. અમારી પાછળની ભૂમિ અને નાના વૃક્ષો પણ કહી રહ્યા છે અમે પણ સૂરજ, આકાશ, દરિયો, મોજાની સાથે જ રહીએ છીએ.

ઉપર સ્વચ્છ આકાશ, પૂર્વાકાશમાં નીકળતો સુંબડો સૂર્ય, સામે અફાટ સાગરના જળતરંગો, ડાબી બાજુ પક્ષીઓનો અવાજ, પાછળ વૃક્ષો અને આ બધાની વચ્ચે હું એક માનવી. કદાચ ભગવાન મને ભાન કરાવતા હશે : હે માનવી! મારી કૃપાને સમજ. મેં તને કેટકેટલું આપ્યું છે. કુદરતની લીલા અને જીવનચક્ર જોઈ તારા અસ્તિત્વને સમજ.

રામનારાયણ પાઠકની પંક્તિઓ છે :

“સમુંદર ઘૂઘવે છે દૂર,
વાયુ સૂસવે ગાંડોતુર...
હજીયે ન જાણે મારો આતમરામ!”

સાથે સાથે અનિરુદ્ધ બ્રહ્મભટ્ટની પંક્તિઓ યાદ આવે છે:

“સૂરજ રમતો ભમતો ઊગ્યો,
ઊગ્યો એવો દરિયો થઈને તેજલ રંગે છલક્યો.”

૩, સમૃદ્ધ કેપીટલ, આર્યવૃંદ ફ્લેટ પાસે,
પાણીની ટાંકીવાળો રોડ, સાયન્સ સિટી રોડ,
સોલા, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૬૦.
મો. ૯૮૯૮૬ ૧૨૬૮૫

યુરોપમાં બરફના પંખી

(અનુસંધાન : પાના નં.-૫૮ ઉપરથી ચાલુ)

એક દુકાનેથી અમે સોવેનિયર તરીકે ગાયને ગળે શોભે તેવી એક ચળકતી ઘંટડી ખરીદી લીધી. આજે પણ દીકરા વિવેકના ઘરમાં એ જળવાયેલી છે. થોડાક દિવસ પર આદરણીય મોરારિબાપુનો ફોન આવ્યો. તેઓ (૨૦૧૭) માં સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં રામકથા માટે જઈ રહ્યા હતા. મારાથી ફોન પર જ કહેવાઈ ગયું : ‘બાપુ! સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં ગાયની જાળવણી થાય છે એવી જાળવણી ગોપૂજક એવા આપણા દેશમાં પણ નથી થતી.’

ઝુરિક એક શહેર તરીકે કેવું લાગ્યું? એ શહેરનો મુખ્ય માર્ગ પણ એવો સાંકડો કે તમને સુરતના ગોપીપુરાની સાંકડી ગલીઓ યાદ આવી જાય. એવા માર્ગો પર પણ તમારું વાહન પ્રમાણમાં સડસડાટ ચાલતું જણાય, કારણ કે એ દેશમાં પાર્કિંગની શિસ્ત ત્યાં યુસ્તપણે પાળવામાં આવે છે. નક્કી થયેલી રેખાની બહાર એક ઈંચ પણ વાહન ગોઠવાયું ન હોય. હોટેલ ઓબેરોય તરફથી એક સુવિધા ગ્રાહકોને આપવામાં આવે છે. દર અડધા કલાકે એક સ્ટેશન વેગન ત્યાંથી ઊપડે અને ઝુરિકના રેલવે સ્ટેશને જાય છે. તમારે વચ્ચે ઊતરવું હોય તો તેની છૂટ હોય છે. એ જ રીતે દર અડધા કલાકે ઝુરિકના રેલવે સ્ટેશનેથી કોઈ સ્ટેશન વેગન તમને હોટેલ પર લઈ જાય છે. આ સેવા વિના મૂલ્યે મળે છે. પરિણામે ઝુરિક શહેરથી થોડેક દૂર આવેલી હોટેલના રહેવાસી ગ્રાહકોને અવરજવરની કોઈ જ તકલીફ પડતી નથી.

પૂરા ત્રણ દિવસ પછી ઝુરિક છોડ્યું ત્યારે મનમાં એક જ લાગણી રમતી હતી. સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ દેશ સ્વર્ગ જેવો સુંદર છે અને ગાયમાતા ત્યાં પુજાતી નથી, પરંતુ આદરપૂર્વક જળવાય છે. અમે સ્મૃતિચિહ્ન તરીકે ગાય સાથે સદાય રણકતી એક ઘંટડી લઈને દેશ પાછાં ફર્યા ત્યારે રઘુવંશના રાજા દિલીપ અને ઋષિ વશિષ્ઠની ગાય નંદિનીની પાવક સ્મૃતિ પણ સાથે લેતાં આવ્યાં! ગાયને મહાત્મા ગાંધીએ ‘કરુણાની કવિતા’ (Poem of pity) તરીકે ગણાવી હતી. સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં ગાયમાતાનાં માનપાન જોયાં ત્યારે આપણા દેશમાં કચરાપેટીમાં પડેલા પ્લાસ્ટિકના કૂચા ચાવીને મરવા વાંકે જીવતી નબળી ગાયો આંખ સામે તરવા લાગી!

જો તમે પ્રવાસ નહીં કરો,
જો તમે પુસ્તકો નહીં વાંચો,
જો તમે જીવનનો સ્વર નહીં સાંભળો,
જો તમે તમારી પીઠ નહીં થપથપાવો,
તો તમે ધીરે ધીરે મૃત્યુ તરફ ધકેલાશો.

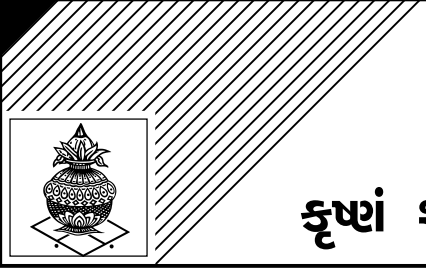
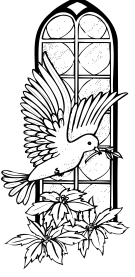
— પાબ્લો નેરુદા

॥ ક્ષમા વીરસ્ય ભૂષાગમ ॥

રાયચંદ કાનજી ઘુલ્લા પરિવાર - સુથરી

“ધુલ્લા વિલા”, બંગલા નં.-૨૦, ડ્રીમલેન્ડ સોસાયટી, જયશાસ્ત્રી નગર, એન.આર. હાઈલેન્ડ પાર્ક, મુલુંડ (વેસ્ટ), મુંબઈ-૪૦૦ ૦૮૨.

ફોન : ૨૫૯૨૪૪૪૬, ૨૫૬૨૪૫૪૪, ૨૫૯૧૪૫૪૪, ૬૬૩૪૩૫૭૭

કૃષ્ણં શરણં ગચ્છામિ

દર્મ

ગુણવંત શાહ

સંપાદક : ડૉ. મનીષા મનીષ

SMS એટલે શ્યામ મોરી સુનો!

અર્જુનભાવથી કૃષ્ણને ભજનારો હું એક સામાન્ય માણસ છું. અર્જુન મારો રોલ-મોડલ છે કારણ કે તેણે મને બે બાબત શીખવી છે :

૧. ગળે ન ઊતરે ત્યાં સુધી ભલભલા ચમરબંધીની વાત પણ સ્વીકારવી નહીં, અને
૨. વાત ગળે ઊતરે પછી એ વાત પર અમલ કરવા મંડી પડવું.

આવી અર્જુનવૃત્તિ આજની નવી પેઢીને ગમી જાય તેવી છે, કારણ કે એમાં લોકતંત્ર અને વિચાર-સ્વાતંત્ર્યનું મધુર બેકગ્રાઉન્ડ મ્યુઝિક સંભળાય છે. એ મ્યુઝિકને આપણે કૃષ્ણનું જીવનસંગીત કહી શકીએ.

ચાલતી ટ્રેનમાં એક ટિકિટચેકરને ડબ્બામાં પડેલી જૂની અને ઘસાઈ ગયેલી બેગ મળી. એણે આજુબાજુ પૂછીને બેગના માલિકની શોધ કરી પણ માલિકની ભાળ ન મળી. એ બેગમાં કૃષ્ણની એક છબી હતી. છેવટે એણે બેગ ઉંચેથી બતાવીને પૂછ્યું : ‘ભાઈ, આ બેગ કોની છે?’ એક વૃદ્ધ માણસ બોલ્યો : ‘એ બેગ મારી છે.’ ટિકિટચેકરે કહ્યું : ‘તમારે સાબિતી આપવી પડશે.’ પેલા વૃદ્ધે બોખા સ્મિત સાથે કહ્યું : ‘સાહેબ, એમાં કૃષ્ણની છબી છે.’ ટિકિટચેકરે કહ્યું : ‘એમ ન ચાલે. કૃષ્ણની છબી તો કોઈ પણ રાખી શકે. તમે તમારી પોતાની છબી કેમ ન રાખી? ઘણા લોકો એવું કરતા હોય છે.’

વૃદ્ધે લાંબો નિસાસો નાખ્યો અને માંડીને વાત કરી. એણે બોલવાનું ચાલુ કર્યું : ‘સાહેબ, મારી વાત ધ્યાનથી સાંભળો. મારા પિતાએ આ બેગ મને આપી હતી, ત્યારે હું નિશાળમાં ભણતો હતો. તે દિવસોમાં મને થોડીક રકમ પોકેટ મની તરીકે મળતી હતી. એ વખતે મેં મારાં માતાપિતાની છબી આ બેગમાં રાખવાની શરૂઆત કરી હતી. હું જ્યારે કુમાર અવસ્થામાં હતો ત્યારે મારા સારા દેખાવ પર ખૂબ ખુશ હતો. તે અવસ્થામાં મેં મારાં માતાપિતાની જગ્યાએ મારી છબી મૂકવાનું શરૂ કર્યું. વારંવાર હું કાળા વાળથી શોભતા મારા ચહેરાને નીરખ્યા કરતો. વર્ષો બાદ મારાં લગ્ન થયાં. મારી પત્ની ખૂબ સુંદર હતી. મેં મારી છબીની જગ્યાએ મારી પત્નીની છબી મૂકી દીધી અને વારંવાર એ છબીને નિહાળતો રહ્યો. મારે ત્યાં પ્રથમ બાળકનો

જન્મ થયો ત્યારે મારા જીવનમાં એક નવા પ્રકરણની શરૂઆત થઈ. હું નોકરી પર મોડો જતો અને સમય કરતાં વહેલો ઘરે આવી જતો. મારી બેગમાં મારા વહાલા બાળકની છબી જોતો રહેતો.’

વાત કરતી વખતે એ વૃદ્ધ માણસની આંખમાં આંસુ છલકાયાં. એણે ફરીથી વાત આગળ ચલાવી અને કહ્યું : ‘મારાં માતાપિતા મૃત્યુ પામ્યાં. ગયે વર્ષે મારી પત્ની પણ આ દુનિયા છોડીને ચાલી નીકળી. મારો એકનો એક પુત્ર ખૂબ જ કામમાં રહે છે. તેને તો મારી સામે જોવાની પણ કુરસદ નથી મળતી. જીવનમાં જે જે બાબતો મારા હૃદયની સમીપે હતી તે બધી દૂર દૂર ચાલી ગઈ. હું હવે બેગમાં કેવળ કૃષ્ણની જ છબી રાખું છું. હવે મને મોડે મોડે સમજાયું છે કે કૃષ્ણ જ માણસનો સનાતન સખા છે. જો આ વાત મારી સમજમાં વર્ષો પહેલાં આવી ગઈ હોત તો! મેં મારાં સ્વજનોને જેટલો પ્રેમ કર્યો, તેટલો જ પ્રેમ મેં કૃષ્ણને કર્યો હોત તો આજે હું આટલો એકલો ન હોત.’

ટિકિટચેકર વૃદ્ધ માણસની આવી વાત સાંભળીને મૌનમાં સરકી પડ્યો. એણે એ વૃદ્ધને પેલી બેગ આપી દીધી. જ્યારે ટ્રેન પછીના સ્ટેશને ઊભી રહી ત્યારે ટિકિટચેકર પ્લેટફોર્મ પર આવેલી પુસ્તકની દુકાને ગયો અને બોલ્યો : ‘તમારી પાસે કૃષ્ણની છબી છે? મારે તે મારી બેગમાં મૂકવી છે.’

બાબુજી દત્તાએ નોંધેલો આ પ્રસંગ જીવનમાં અજવાળું પાથરે તેવો છે. કૃષ્ણને SMS થઈ શકે? હા, એવી છૂટ કેવળ ભક્તને મળે છે, જ્ઞાની કે યોગીને પણ કદાચ નથી મળતી. SMS એટલે શું? ‘શ્યામ મોરી સુનો’ - એ જ ભક્તનો એસ.એમ.એસ.! નરસિંહ, મીરાં, સુરદાસ અને દયારામે પોતાની પંક્તિઓ દ્વારા કૃષ્ણને વારંવાર SMS કર્યાં હતા. જો આપણું હૃદય નિર્મળ હોય તો કદાચ આપણો SMS પણ તેને પહોંચે એમ બને. મારા ગામથી નાનપણનો દોસ્ત રમણ પટેલ વડોદરાના ઘરે રહેવા આવ્યો. ત્યારે એક ગમ્મત થયેલી. અમારી વાત ચાલતી હતી ત્યાં એ એકાએક ઊઠીને બાથરૂમમાં ગયો. તરત પાછો આવ્યો ત્યારે મેં એને પૂછ્યું : ‘અલ્યા રમણ! તને બાથરૂમમાંથી પાછા આવતાં પાંચ કલાક કેમ લાગ્યા?’ મારા પ્રશ્નથી તે આશ્ચર્યમાં પડી ગયો અને બોલ્યો : ‘અરે! હું તો એક જ મિનિટમાં પાછો આવ્યો છું. તું આવું કેમ પૂછે છે?’

મેં એને કહ્યું : ‘સાંભળ : તું પેશાબ કરવા ગયો અને એક જ મિનિટમાં એક લિટર પેશાબ બહાર કાઢીને પાછો આવી ગયો. જો તારી કિડની કામ કરતી ન હોત તો એક લિટર પેશાબનો નિકાલ કરવા માટે તારે પાંચેક કલાક ડાયાલિસીસના મશીન જોડે બેસવું પડત!’ કંઈક આવા ઉપકારભાવને કારણે ભક્ત સતત પ્રભુનો આભાર માનતો રહે છે. નાની નાની અનુકૂળ ઘટનાઓમાં પણ એ કૃષ્ણકૃપા નિહાળતો રહે છે. ‘વિષ્ણુસહસ્રનામ’ માં વિષ્ણુનું નામ છે : ‘અનુકૂલ: શતાવર્ત:’ આમ આપણે સતત સેંકડો અનુકૂળતાઓને આધારે જીવી રહ્યાં છીએ. કૃષ્ણને ‘થેન્ક યૂ’ નો SMS મોકલવાની હુરસદ આપણી પાસે છે ખરી?

ગીતાના ઊંડા અભ્યાસી કવિ ટી. એસ. એલિયટ પોતાના વિખ્યાત કાવ્યમાં ત્રણ પ્રશ્નો માનવજાત સામે ધર્યાં હતા અને જવાબો પણ પોતે જ આપ્યા હતા. એ પંક્તિઓનો અનુવાદ સાંભળો :

- જીવન ક્યાં છે?
- આપણે તે જીવનમાં ખોઈ નાખ્યું છે.
- જ્ઞાન ક્યાં છે?
- આપણે તે માહિતીમાં ખોઈ નાખ્યું છે.
- શાણપણ ક્યાં છે?
- આપણે તે જ્ઞાનમાં ખોઈ નાખ્યું છે.

ભગવદ્ગીતામાં કૃષ્ણ જ્ઞાન, કર્મ અને ભક્તિનો સમન્વિત મહિમા કરે છે. અન્ય કોઈ જગ્યાએ વેદ, ઉપનિષદ, શ્રીમદ્ભાગવત કે પુરાણોમાં જ્ઞાન, કર્મ અને ભક્તિનું આવું સંગમતીર્થ જોવા મળતું નથી. કવિ ટી.એસ. એલિયટની ક્ષમાયાચના સાથે મને ગીતાના પરિપ્રેક્ષ્યમાં ત્રણ પ્રશ્નો પૂછવાનું મન થાય છે :

- જ્ઞાન ક્યાં છે?
- આપણે તેને પાંડિત્યમાં ખોઈ નાખ્યું છે.
- કર્મ ક્યાં છે?
- આપણે તેને વૈતરામાં ખોઈ નાખ્યું છે.
- ભક્તિ ક્યાં છે?
- આપણે તેને અંધશ્રદ્ધામાં ખોઈ નાખી છે.

આ ગ્રંથમાં કૃષ્ણનું ગુણસંકીર્તન કરવાનો પ્રયત્ન થયો છે. વર્ષો જૂની ફાઈલોમાંથી શબ્દો વીણી વીણીને એકઠા કરવાનું કામ સહેલું ન હતું. લાડકી દીકરી મનીષાએ જો આ કામ માથે ન

લીધું હોત, તો મારે માટે એ બોજ ઉપાડવાનું અશક્ય હતું. મેનેજમેન્ટની પ્રાધ્યાપિકા તરીકે એણે પોતાનું સઘળું કૌશલ કામે લગાડીને આ ગ્રંથ તૈયાર કર્યો તે માટે એને જોરથી ધબ્બો મારવા સિવાય બીજી કઈ રીતે શાબાશી આપવી? છેલ્લા કેટલાય સમયથી આ જ કામને એણે કેન્દ્રમાં રાખ્યું હતું અને એ માટે વડોદરાના ઘરે આવવાનું પણ વધી ગયું હતું. આ ગ્રંથના બીજા વિભાગમાં રજૂ થયેલી પિતા-પુત્રી વચ્ચેની લાંબી પ્રશ્નોત્તરી તો આ ગ્રંથની અનેરી શોભા બની રહેશે એવી મને શ્રદ્ધા છે.

યશોદામાતા કૃષ્ણનાં બાયોલોજિકલ માતા ન હતાં અને નંદબાબા પણ બાયોલોજિકલ પિતા ન હતા. આમ છતાં ‘માતા’ શબ્દ કાને પડે ત્યારે યશોદામાતાનું જ સ્મરણ થાય છે. આપણે આજે મધુવનવિરોધી સમાજ રચી બેઠા છીએ, તેથી બાળવિવાહ, બાળમજૂરી, મરજી વિરુદ્ધનાં લગ્નો અને દહેજપ્રથા ચાલુ છે. ગાયમાતા સાથેનો આપણે વ્યવહાર કૃષિવિરોધી રહ્યો છે. આપણે ક્યારે સુધરીશું?

સ્વીડનના પ્રવાસ દરમિયાન સ્ટોકહોમના રાજમાર્ગ પર ‘હરે રામ હરે કૃષ્ણ’ આંદોલનના કૃષ્ણભક્તો તરફથી ચાલતા સંપૂર્ણ શાકાહારી રેસ્ટોરામાં જમવાનું બનેલું. તમે પ્રવેશો ત્યારે ગોરી સ્વેડિશ સ્ત્રીઓ જયશ્રીકૃષ્ણ કહીને ત્યાં તમારું અભિવાદન કરે છે. ઘરનું ખાવાનું ભૂલી જાઓ તેવું એ સ્વાદિષ્ટ ભોજન હોય છે અને રોજ એકાદ હજાર શ્વેત નાગરિકો ત્યાં સવાર-સાંજ જમવા માટે જાય છે. રાધાકૃષ્ણનું મંદિર પણ રેસ્ટોરાં સાથે જ જોવા મળે છે. મગની દાળનો શીરો અતિ મધુર હતો કારણ કે એમાં પરદેશી કૃષ્ણભક્તોની ભક્તિનો સ્વાદ પણ ભળેલો હતો. ત્યાંથી લગભગ ૭૦ માઈલ છેટે આવેલી વ્રજભૂમિ પર ગાયની સેવા થાય છે. એ જગ્યાએ એક કૃષ્ણભક્ત રહે છે, જેમણે સ્વીડનમાં ‘હરે રામ હરે કૃષ્ણ’ મૂવમેન્ટનો પાયો નાખ્યો હતો. એ ગૌરવણાં કૃષ્ણભક્તનું નામ સ્મિતકિષ્ના છે. મને એ નામ ખૂબ જ ગમી ગયું છે. એકવીસમી સદીમાં આપણે સૌએ વિશ્વમાં ગોકુળનું પર્યાવરણ રચવાનું છે અને નાના ‘સ્મિતકિષ્ના’ બનવાનું છે. આજની બધી સમસ્યાઓના મૂળમાં સ્મિતનો દુકાળ રહેલો છે. કૃષ્ણ જેવા જગદ્ગુરુ જ સર્વત્ર સ્મિત પ્રસરાવી શકે. ■

દુનિયાના ૧૦૦ સૌથી વધુ પૈસાપાત્ર લોકો એક વર્ષમાં એટલું કમાય છે કે તેનાથી દુનિયાની ગરીબી ૪ વખત નાબૂદ થઈ શકે છે.

43 YEARS OF CIVIL ENGINEERING EXCELLENCE
We undertake Civil Works in Gujarat, Maharashtra & All Over India

M/s. NARENDRA SHAH & ASSOCIATES & M/s. D.N.D. Enterprises

Admn. Office : 16, Shanti Bhuvan, 3rd Floor, Above Mcdonald's, Opp. Railway Station, Mulund (West), Mumbai-400 080. Tel. : 25647572 E-mail : narendra_shah2006@yahoo.co.in

**શું આત્મહત્યાના
વિચારો / પ્રયાસ
બીમારી છે? : ભાગ-૩**

આરોગ્ય

**ડૉ. મણિલાલ ગડા
ડૉ. દિપ્તી શાહ (ગડા)**

ગુરુવાર, તા. ૧૨ જુલાઈ, ૨૦૧૮ના રોજ મુંબઈથી પ્રસિધ્ધ થતા પ્રતિષ્ઠિત વર્તમાનપત્રોમાં મથાળાના સમાચાર પ્રસિધ્ધ થયા કે “મહિલા બાઈક કોચ જે ફિલ્મી જગતના કલાકારોને બાઈક ચલાવતા શીખવાડતી હતી, એણે ગળે ફાંસો ખાઈને પોતાનું જીવન ટૂંકાવ્યું.” સમાચાર પત્રોએ વધુમાં માહિતી આપી કે છેલ્લા થોડાક સમયથી આ મહિલા માનસિક રીતે અપસેટ હતી.

આગળના લેખોમાં આપણે જાણ્યું કે આત્મહત્યા / મરવાના વિચારોનું મનોવૈજ્ઞાનિક પૃથક્કરણ (Psychiatric evaluation of suicidal thoughts) કેવી રીતે કરવામાં આવે છે તથા મનોવૈજ્ઞાનિક નિદાન માટે અન્ય અગત્યના મુદ્દાઓની જાણકારી મેળવી. યોગ્ય સારવાર કરવાથી આત્મહત્યાના કિસ્સાઓ અટકાવી શકાય છે.

આત્મહત્યા / મરવાના વિચારો વિશે લોકોમાં ખૂબ જ ગેરસમજ છે જેને લીધે યોગ્ય પ્રતિબંધક પગલા લેવાતા નથી.

ગેરસમજ-૧

આત્મહત્યા / મરવાના વિચારો વ્યક્ત કરનાર વ્યક્તિ આત્મહત્યા નહીં જ કરે. “જે લોકો બોલે છે એ લોકો કરતા નથી.”

● મનોવૈજ્ઞાનિક સત્ય :

મનોવૈજ્ઞાનિક સંશોધનો દ્વારા સાબિત થયેલ છે કે આત્મહત્યાનો પ્રયાસ કરનારી વ્યક્તિઓ પ્રયાસ કરવાના થોડા દિવસો પહેલા આત્મહત્યાના કે મરવાના વિચારો વ્યક્ત કરતા હોય છે. પરિવારજનો કે નજીકના મિત્રો આ વિચારો કે ચિહ્નો પ્રત્યે ધ્યાન આપતા નથી, દુર્લક્ષ કરે છે. તેઓ એમ સમજે છે કે “મારો સ્વજન મનથી મજબૂત છે. હમણાં ફક્ત વાતો કરે છે. આ વિચારો અમલમાં નહીં મૂકે.”

નીચે વર્ણવેલ કેસ પરથી આ બાબત સમજાશે.

● કેસ સ્ટડી :

મારા મિત્રે એના નજીકના કુટુંબમાં બનેલ કેસ વિશે માહિતી આપી.

૩૭ વર્ષનો નિખિલ થોડા સમયથી ઉદાસ રહેતો હતો. કામમાં મન લાગતું ન હતું. વાતચીતનું પ્રમાણ ખૂબ જ ઓછું

થઈ ગયું હતું. રાત્રે વ્યવસ્થિત ઊંઘ આવતી ન હતી. ભૂખ ઓછી થઈ ગઈ હતી. મિત્ર નિખિલને મળવા ગયો ત્યારે કુટુંબીઓની હાજરીમાં નિખિલે જણાવ્યું કે, ‘મને જીવવાની ઈચ્છા નથી. આના કરતાં મોત આવે તો સારું.’ ‘ધંધામાં મેં ખોટો નિર્ણય કર્યો એટલે હવે નુકસાની થયેલ છે. જેને માટે હું જ જવાબદાર છું.’ (અપરાધભાવ). બધાએ ઘણું સમજાવ્યું કે ખોટ કાંઈ વધારે નથી. ધંધામાં તો આ નોર્મલ છે. પરંતુ લાગણીશીલ નિખિલ કાંઈ સમજવા તૈયાર ન હતો. મિત્રે પરિવારજનોને મનોચિકિત્સકનો અભિપ્રાય લઈ સારવાર કરાવવાની સલાહ આપી.

પરિવારજનોને લાગ્યું કે આ કાંઈ બીમારી નથી. એના માટે મનોચિકિત્સકને બતાડવું જરૂરી નથી. સમય નીકળશે એમ નિખિલ પાછો હતો એવો થઈ જશે.

થોડા સમય બાદ એક દિવસ બધા પરિવારજનો બહાર ગયા હતા. નિખિલે એમની સાથે જવાની ના પાડી. ઘરમાં એકલો રહ્યો. એ વખતે ગળે ફાંસો ખાઈને આત્મહત્યા કરી જીવન ટૂંકાવ્યું.

● મનોવૈજ્ઞાનિક સમજણ :

નિખિલના કેસમાં હતાશાની બીમારીના લક્ષણો હતા. અન્ય લક્ષણો સાથે અપરાધભાવ તથા આત્મહત્યાના વિચારો હતા. આ માટે યોગ્ય સાઈકિયાટ્રીક સારવારની જરૂર હતી, ફક્ત સમજાવવાની નહીં. હતાશા પ્રતિરોધક દવાઓ દ્વારા હતાશાની બીમારીના લક્ષણો કાબૂમાં આવ્યા બાદ જરૂરત પ્રમાણે કાઉન્સેલિંગ કરી શકાય. હતાશાની બીમારીમાં જીવન જીવવાની ઈચ્છા લુપ્ત થાય છે જે સમજાવવાથી પાછી આવતી નથી, પરંતુ હતાશા પ્રતિરોધક દવાઓથી થઈ શકે છે તથા આત્મહત્યા અટકાવી શકાય છે.

ગેરસમજ-૨

લોકોમાં તથા સમાજમાં ભૂલભરેલી માન્યતા છે કે આત્મહત્યા કે મરવાના વિચારો વિશે વ્યક્તિને પૂછવાથી કે એ વિશે વાતચીત કરવાથી એ વ્યક્તિને આપણે આત્મહત્યા તરફ ધકેલીએ છીએ.

● મનોવૈજ્ઞાનિક સત્ય :

આત્મહત્યાના વિચારો વિશે સહાનુભૂતિપૂર્વક ચર્ચા કરવાથી

એ વ્યક્તિનું મન હળવું થાય છે. આત્મહત્યાના વિચારો તટસ્થપૂર્વક (કોઈપણ જાતના નકારાત્મક પ્રતિભાવ આપ્યા વગર) ધ્યાનથી સાંભળવા જરૂરી છે. આથી એ વ્યક્તિમાં અપરાધભાવ ઓછો થાય છે. એ વ્યક્તિને લાગે છે કે મને કોઈ સમજી શકે છે. વ્યક્તિ ખુલ્લા મને નિખાલસપણે પોતાના વિચારો રજૂ કરે છે. આથી વિચારો વિશેની મનોવૈજ્ઞાનિક માહિતી મળે છે, જે નિદાન માટે અત્યંત જરૂરી છે.

મનોચિકિત્સક સહાનુભૂતિપૂર્વક સાંભળે છે. જેથી હકારાત્મક ડોક્ટર - પેશન્ટ સંબંધ બંધાય છે. વ્યક્તિ મનોચિકિત્સકની સલાહ સમજવાનો પોઝીટીવ પ્રયત્ન કરે છે, જે વિચારો પર કાબૂ લાવવામાં મદદ કરે છે.

● કેસ સ્ટડી :

૨૯ વર્ષની નંદનામાં હતાશાની બીમારીના લક્ષણો હતા. એને પરિવારજનો સારવાર માટે લઈ આવ્યા હતા. સહાનુભૂતિપૂર્વક ઊંડાણમાં વિચારો વિશે જાણકારી મેળવી. નંદનાને મરવાના વિચારો આવતા હતા. જીવન જીવવામાં રસ રહ્યો ન હતો. આત્મહત્યા કેવી રીતે કરવી એનું આયોજન કરવાનું વિચારી રહી હતી. કોમ્પ્યુટર પરથી માહિતી મેળવી લીધી હતી. પરિવારજનોને આ વાત સાંભળી શોક લાગ્યો. મમ્મીએ જણાવ્યું કે બીમારી આટલી હદે હશે એવી અમને કલ્પના પણ ન હતી. 'ડોક્ટર, સારું કર્યું કે તમે આ બધું પૂછ્યું નહીં તો આપણે અજાણ રહેત અને એકનું બીજું થાત.'

સારવાર બાદ નંદના નોર્મલ થઈ. વ્યવસ્થિત જીવન જીવે છે. લગ્ન થયા બાદ સાસરે સુખી છે.

● આત્મહત્યાના વિચારો આવનાર વ્યક્તિની સારવાર :

૧. આત્મહત્યાની ઈચ્છા તથા વિચારો જો સબળ હોય તો હોસ્પિટલમાં દાખલ કરી સારવાર કરવી જરૂરી છે. (આગળના લેખમાં આપેલ કેસમાં મેડિકલ સારવાર બાદ પણ મનોચિકિત્સા માટે જ હોસ્પિટલમાં રાખેલ.)
૨. નિદાન પ્રમાણે યોગ્ય દવાઓ આપવી જરૂરી છે. જેથી મનના અવયવોમાં થયેલ કેમિકલ ફેરફારો ફરીથી નોર્મલ થાય.
૩. કાઉન્સેલિંગ, બિયેવિયર થેરાપી જરૂરત પ્રમાણે અપાય છે.
૪. પરિવારજનોનો સમજણપૂર્વકના સાથ બદલ ફેમિલી થેરાપી જરૂરી છે.

● સારાંશ :

આત્મહત્યાના વિચારો કે પ્રયાસ એક મનની બીમારી છે. આત્મહત્યાના વિચારોને ગંભીરપણે લઈ યોગ્ય નિદાન કરી યોગ્ય મનોચિકિત્સા અત્યંત આવશ્યક છે. ■

ઓટીઝમ અવેરનેસ

(અનુસંધાન : પાના નં.-૬૫ ઉપરથી ચાલુ)

આ થેરાપીમાં પેશન્ટનાં હાડકામાંથી ઈન્જેક્શન દ્વારા સ્ટેમ સેલ કાઢી તેને લેબોરેટરીમાં પ્રોસેસ કરવામાં આવે છે. પછી તેને સ્પાઈનલ કોડમાં ઈન્જેક્ટ કરવામાં આવે છે. સ્પાઈનલ કોર્ડમાં હાડકામાં પાણી હોય છે. તેમાં ભળી અને બોનમેરો સીધા મગજમાં જાય છે અને મગજના ડેમેજ ભાગને રીપેર કરે છે.

તે ઉપરાંત કેટલીક થેરેપી એવી હોય છે કે જે આપવાથી લાંબાગાળે બાળકમાં સુધાર લાવી શકાય છે જેવી કે સ્પીચ એન્ડ લેંગ્વેજ થેરાપી, ઓક્યુપેશન થેરાપી, ટચ એન્ડ થેરાપી, મોટીવેશન થેરાપી, બિહેવિયર થેરાપી, બ્રિધીંગ થેરાપી. આ થેરાપીથી બાળકનું મગજ શાંત થાય છે અને તે ટીચરને ભણવામાં સપોર્ટ કરે છે.

કેનેડા આવા બાળકોને કેવી સેવા પૂરી પાડે છે, તે ફક્ત આપણા સોની જાણ ખાતર! સ્કૂલમાં આવા બાળકો માટે અલગ ક્લાસ હોય છે. એક ક્લાસમાં પાંચથી છ બાળકો હોય, તેમના માટે એક ટીચર હોય અને દરેક બાળક માટે એક ટ્રેઈનર સપોર્ટર હોય છે. આવા બાળકોની ટ્રીટમેન્ટ માટે ત્યાંની ગવર્નમેન્ટ વાલીને પૂરતી આર્થિક સહાય કરે છે. શાળામાં એજ્યુકેશન ફ્રી હોય છે. આવા બાળકોને ટેક્ષ કેડિટ વધારે મળે છે. બાળકમાં ભણવાની ક્ષમતા વધારે હોય તો ગવર્નમેન્ટ બાળકને દરેક જાતની સહાય કરે છે.

મારી પુત્રવધૂ સૌ. શિવાની રાજીવ શાહ, ટોરેન્ટો ડિસ્ટ્રીક્ટ બોર્ડમાં ઓટેસ્ટીક બાળકોને ભણાવે છે. એ ભણાવવા માટેનું સ્પેશિયલ સર્ટિફિકેટ ધરાવે છે તેનો મને ગર્વ છે.

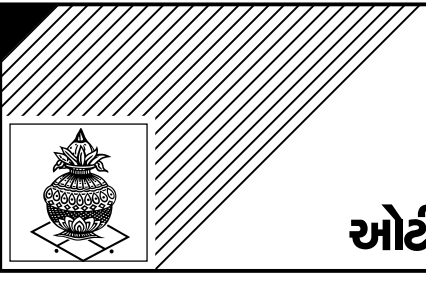
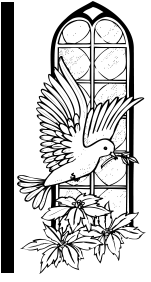
સમર કેમ્પનો લાભ પણ ઓટેસ્ટીક બાળકો લઈ શકે છે. તેની સાથે એક ટ્રેઈનર સપોર્ટર હોય છે. પ્રાઈવેટ ફર્નિંગ સંસ્થાઓ પણ આવા બાળકો માટે ઘણું યોગદાન આપે છે. મિનિસ્ટ્રી ઓફ ચિલ્ડ્રન એન્ડ યુથ એસોસિએશન આવા બાળકોને હાલુ સપોર્ટ કરે છે.

સ્કૂલમાં આવા સપોર્ટર એક બાળક દીઠ એક હોય છે. ટીચર તો હોય જ. ઓટેસ્ટીક બાળકને જે જે સપોર્ટની જરૂર હોય તે બધી જ શાળા પૂરી પાડે છે. વ્યક્તિ દીઠ એક આઈપેડ આપવામાં આવે છે. બાળકને ઓક્યુપેશનલ થેરાપી એટલે બેસવું, ઉઠવું, વોશરૂમ જવું, હાથપગ ધોવા, સ્પીચ અને લેંગ્વેજ થેરાપી બધું જ શીખવવામાં આવે છે. ઓટેસ્ટીક બાળકો માટે એક રીલેક્સ રૂમ રાખવામાં આવે છે. તેમાં કોઈ ફર્નિચર નથી હોતું. બાળક જ્યારે હાઈપર થઈ જાય ત્યારે તેને કામ ડાઉન કરવા રીલેક્સ રૂમમાં રાખવામાં આવે છે. ત્યાં તેને બ્રિધીંગ થેરાપી અપાય છે. એપ્રિલ મહિનો ઓટીઝમ અવેરનેસ તરીકે ઓળખાય છે.

૭૧, યુગાન્ડા સોસાયટી, મેમનગર, અમદાવાદ.

મો. ૭૨૨૭૯ ૭૧૫૦૦

ઓટીઝમ અવેરનેસ

આરોગ્ય

કમલબેન શાંતિલાલ શાહ

ઓટીઝમ એ કોઈ રોગ નથી પરંતુ તેના વિશે આપણામાં જાગૃતિ બહુ જ ઓછી છે. છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં તેમાં સતત વધારો થતો રહ્યો છે. ઓટીઝમનાં મુદ્દે ફેલાયેલી ગેરસમજ અથવા તો જાગૃતિના અભાવને લીધે માતા-પિતા લાંબા સમય સુધી મૂંઝવણ અનુભવે છે અથવા તો સમાજમાં પોતાનું બાળક અલગ પડી જશે એ ડરને લીધે આ વાત છુપાવે છે. કેટલાક બાળકોનાં બૌદ્ધિક, ભૌતિક અને ભાવનાત્મક વિકાસમાં વિલંબ થાય છે.

આવા બાળકોના જન્મથી ત્રણ વર્ષની અંદર તેના લક્ષણો દેખાઈ આવે છે. પ્રથમ વર્ષમાં આપણે બાળક સામે હસીએ તો તે હસે નહીં; આપણે બોલાવીએ તો તે રિસ્પોન્સ ન આપે, નજર ન મેળવે — આ બધી ઓટીસ્ટીકની નિશાની છે. બાળક જેમ જેમ મોટું થતું જાય તેમ તેમ સોશિયલ ઇન્ટરેક્શન ન કરે, હાથ હલાવ્યા કરે, બોડી હલાવે, ટો ઉપર ચાલે, ચોકલેટનાં રેપર ભેગા કરે, સ્કૂલમાં જાય તો બીજા છોકરાઓ સાથે વાત ન કરે અથવા સ્થિર બેસી ન શકે, પોતાની જ દુનિયામાં રહે, રમકડાં તોડી નાખે, મારામારી કરે, સેન્સરી વસ્તુથી મગજ ઉશ્કેરાઈ જાય, કોઈ વસ્તુ એક જગ્યાએ રહેતી હોય અને જગ્યા બદલાઈ જાય તો પણ એને ન ગમે, વાતવાતમાં મૂંઝવણ અનુભવે, શબ્દોના પ્રયોગ વિચિત્ર ઢંગથી કરે. તેમનામાં દોસ્ત બનાવવાની કાબેલિયત નથી હોતી. સેલ્ફ ડિફેન્સ નથી કરી શકતા. સ્ટ્રેસફૂલ વર્લ્ડ સાથે ડિલ કરવામાં તેઓ તદ્દન અસમર્થ હોય છે. પોતાનું કામ ન કરી શકે, પરંતુ બીજાને તેમના કામમાં ડિસ્ટર્બ કર્યા કરે. શાળામાં ખૂબ ઉશ્કેરાઈ જાય. બીજાને મારી નાખવાની ધમકી આપે અથવા પોતે આત્મહત્યા કરશે એવો ડર બતાવે. આવી અનેક હરકતો ઓટીઝમની નિશાની છે. ઓટીઝમના ત્રણ પ્રકાર છે : માઈલ્ડ, મોડરેટ, સિવિયર.

બાળક આવું કેમ જન્મે છે તે હજુ સુધી શોધી શકાયું નથી. કદાચ ન્યુરો ડેવલપમેન્ટ ડિસઓર્ડરથી આવું બની શકે છે. ક્યારેક બાળક પ્રિમેચ્યોર જન્મે અને જન્મ વખતે ઓક્સિજનની કમીથી પણ માઈલ્ડ ડેવલપ ન થાય. પ્રેગ્નન્સી વખતે માતાને ડિપ્રેશન રહેતું હોય અને કોઈ દવા ચાલુ હોય તો પણ બાળકનાં મગજનો વિકાસ અટકી જાય છે. પ્રેગ્નન્સી દરમિયાન માતાને ડાયાબિટીસ હોય અને તેની દવા ચાલુ હોય અથવા સ્ટ્રેસ રહેતો હોય તો પણ બાળક ઓટીસ્ટીક જન્મી શકે અથવા વારસાગત પણ હોઈ

શકે. આવા બાળકોને જાણી, સમજી નાનપણથી જ તેના ઈલાજ કરવાની જરૂર છે. બાળકને ક્યારે સારું થાય તે કહી ન શકાય પરંતુ તેમાં સુધાર લાવી તેને પગભર તો જરૂર કરી શકાય. આમાં માતા-પિતા, ભાઈ-બહેન, આસપાસનું વાતાવરણ અને સમાજની હૂંફની જરૂર છે.

દુનિયામાં એવી કેટલીયે મહાન હસ્તીઓ થઈ ગઈ, જે નાનપણમાં ઓટીઝમનાં સાધારણ લક્ષણો ધરાવતી હતી. દા.ત. આલ્બર્ટ આઈન્સ્ટાઈન જેવા વૈજ્ઞાનિક, બીલ ગેટ્સ જેવા માઈક્રોસોફ્ટ ફાઉન્ડર, સ્ટીવ જોબ, સર આઈઝેક ન્યુટન વગેરે વગેરે. તેમાંથી કોઈને સ્પીચનો પ્રોબ્લેમ હતો. કેટલાક નાનપણમાં લઘુતાગ્રંથિથી પીડાતા હતા. કેટલાક એવા હતા જે કોઈની સાથે ભળે નહીં. એકને એક વાક્ય વારંવાર બોલ્યા કરે. આઈ કોન્ટેક્ટ ન કરી શકે. પરફેક્શન ન હોય તો ગુંગળાઈ જતા. ઘણાને એકલા જ રહેવું ગમતું. કોઈ ફેન્ડ ન હતા. કામમાં હોય તો ખાય પણ નહીં. પરંતુ તે સમયે લોકો ઓટીઝમથી અજ્ઞાન હતા.

આવી મહાન હસ્તીઓ જો આવા પડકાર ઝીલીને દુનિયામાં મહાન થઈ ગઈ કે જ્યારે ઓટીઝમ વિશે કોઈ જાણતું પણ ન હતું. પરંતુ હવે તો એટલી બધી ટ્રીટમેન્ટ છે કે કોઈ પણ ઓટીસ્ટીક બાળક પગભર તો જરૂર થઈ શકે. પરિવાર, સમાજ અને આપણે બધાએ જાગૃત રહેવાની જરૂર છે. માતા-પિતાએ પોતાના બીજી શિષ્યુલમાંથી થોડો સમય કાઢી બાળકો માટે ફાળવવાની જરૂર છે.

ઈન્ડિયામાં ૧૭ લાખ ઓટીસ્ટીક બાળકો છે. અહીં પણ હવે ધીરે ધીરે જાગૃતિ આવતી જાય છે. આયુર્વેદિક, હોમિયોપેથિક, એલોપેથી ડોક્ટરો આવા બાળકોના ભવિષ્ય સુધારવા તનતોડ મહેનત કરી રહ્યા છે. દરેક જિલ્લામાં ઓટીઝમ સેન્ટર ખોલવામાં આવ્યા છે. આવા બાળકો માટે એલોપથીમાં વિશેષ દવાઓ નથી પરંતુ બાળક જ્યારે વધારે હાઈપર થઈ જાય ત્યારે તેનું મગજ શાંત રહે એવી દવા આપવામાં આવે છે. બોમ્બેમાં ડૉ. કૈલાસ મંત્રી, ડૉ. રાજીવ શર્મા, ડૉ. વર્ષા જોશી, ડૉ. આલોક શર્મા જેવા ડોક્ટરો મુશ્કેલીમાંથી માર્ગ કાઢવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. ડૉ. આલોક શર્મા સ્ટેમ સેલ થેરાપી અપનાવી બાળકને પગભર કરવા સહાય કરી રહ્યા છે.

(અનુસંધાન : જુઓ પાના નં.-૬૪ ઉપર)

જનકરાજ અને યાજ્ઞવલ્ક્યઋષિ વચ્ચે થયેલો સંવાદ જાણીતો છે. અદ્ભુત છે એ પ્રશ્નોત્તરી.

- જનક પૂછે છે : પ્રકાશ ક્યાંથી મળે?
- યાજ્ઞવલ્ક્ય : સૂર્યજ્યોતિમાંથી
- જનક : સૂર્ય આથમે ક્યારે?
- યાજ્ઞવલ્ક્ય : ચંદ્રમાંથી
- જનક : ચંદ્ર ના હોય ત્યારે?
- યાજ્ઞવલ્ક્ય : અગ્નિ પાસેથી.
- જનક : એ ત્રણેય ના હોય ત્યારે?
- યાજ્ઞવલ્ક્ય : વાણીના પ્રકાશની મદદથી વ્યક્તિ ઊઠે, બેસે, ક્રિયાઓ કરે, પોતાનો હાથ પણ દેખાતો નથી, એવા અંધકારમાં પણ શબ્દધ્વનિના આધારે મનુષ્ય-પ્રાણીમાત્ર દિશા નક્કી કરે છે.

(આજના રડારનો નિયમ ત્યારે પણ સમજાયો હશે!!!)

અને છેલ્લે આત્મસ્ફુરણા-આત્મજ્યોતિ-જેને આપણે 'ઇન્દુયુઠશન' કહીએ છીએ, એ જ કાર્ય કરે છે."

આ સંવાદથી એટલું તો ફલિત થાય છે કે સૂર્ય કે જે દિવ્ય તેજ્યુક્ત છે, વિશ્વયક્ષુ સમાન, સહસ્ર કિરણો થકી જગત પરના કાળમુખા અંધકારને ભગાડનાર સમર્થ અને દિવ્ય છે. સૂર્ય જગતનો પથદર્શક જ માત્ર નથી, જગતનું પાલનપોષણ કરનાર શક્તિદાતા પણ છે.

આથી જ ભારતે એના પાષાણયુગથી સૂર્યપૂજાને બાજપક્ષી જેવું પ્રતીકાત્મક નામ આપી મહત્ત્વ આંક્યું છે. બાજની તેજસ્વી અને દીર્ઘદષ્ટિભરી આંખો હોવાને કારણે જ બાજપક્ષીને સૂર્યપ્રતીક બનાવ્યું હોય! બાજનજરથી કોણ બચી શકે!

પોતાના ઉદય થકી વિશ્વ, આકાશ, અવકાશ, ગ્રહપતિ અને શિખરોને શોભાવતા સર્વજ્ઞ અને સર્વ હૃદયના સાક્ષી એવા સૂર્યથી અળગા થવું, એ તો મૃત્યુનો ઘંટારવ.

બે હજાર અને બસો યોજનનો રસ્તો એક નિમિષના અર્ધભાગ જેટલા કાળમાં ફરનાર અને નવ લાખ બે હજાર બસો યોજન જેટલો રસ્તો એક ઘડીમાં એટલે કે ૨૪ મિનિટમાં પસાર કરી શકનાર સૂર્યનું અપાર મૂલ્ય આંકનાર વિશ્વામિત્ર જેવા સમર્થ ઋષિએ ગાયત્રીમંત્ર રચ્યો અને સૂર્યને નારાયણસ્વરૂપ આપ્યું છે.

એટલું જ નહીં, આ વેદાંતના જાણતલ સૂર્યદેવની પ્રાર્થના ગાયત્રીમંત્ર રૂપે આજ સુધી પ્રત્યેક વ્યક્તિના કંઠમાં અવિરત ગુંજતી રહી છે. પૂર્વ દિશાના કેસરી તિલકરૂપ શોભતા, ઉદયાચલમાં માણિક્ય સમા દીપતા, રત્નોમય મુકુટવાળા, તેજોમય અને રૂચિકર કેશ અને ઓષ ધરાવતા સૂર્યદેવ પોતાના કરકમલ થકી જગ અજવાળતા સર્વલોકના નેત્રરૂપ છે.

અત્યંત વિશાળ આકારમાં નિરંતર ભ્રમણ કરવા જેમણે વિશ્રામનો આનંદ છોડી દીધો છે, એવા સૂર્યદેવ એટલે અવિરત કર્તવ્યધારા અને છતાં નિર્લેપતા રાખતો અવકાશનો સ્વામી; વિશ્વનિયમનો સંચાલક.

આથી જ નિષ્કામ, નિર્લેપ, સ્થિતપ્રજ્ઞ અને સાથે જનસમુદાયને અથાગ પ્રેમ પીરસતો, કર્તવ્યનિષ્ઠ શ્રીકૃષ્ણે જ સૂર્યને 'અવિનાશી વિવસ્વાનયોગ' તરીકે સંબોધ્યો છે.

જે સૂર્યથી જળ ઉત્પન્ન થાય છે, રાત્રિઓમાં અગ્નિની જવાલાઓને તેજની પ્રાપ્તિ થાય છે, પોતે પ્રકૃતિએ ઉષ્ણતાપૂર્વક હોવા છતાં રાત્રિના સમયે ચંદ્રમંડલમાં પ્રવેશી ચાંદની રૂપે શીતલતા પ્રસારાવે છે, એવા સૂર્યદેવનો રથ, જે જય, અજય, વિજય, જીતપ્રાણ, જીતાશ્રમ, મનોજીવ અને જીતકોષ જેવા સાત-સાત ઘોડાઓ થકી ભ્રમણ કરતો રથ જગત પર ઉપકાર કરવા સદા તત્પર છે. આવા પરોપકારી સૂર્યભગવાનને આપણે જેટલા નમસ્કાર કરીએ એટલા ઓછા.

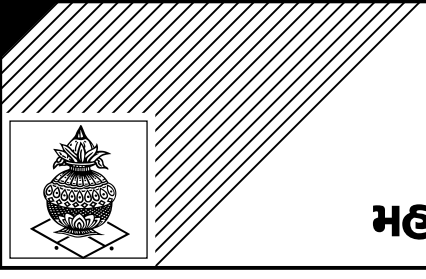
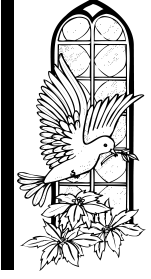
યાદ રહે, આ સાતેય અશ્વો એટલે સૂર્યનાં સપ્ત કિરણ અને એનાં નામ પણ કેટલાં અર્થસભર! જે સદા જય, વિજય અને અજય છે. પ્રાણને જીતનારા, મનોવેગને જાણનારા છે! ઉષ્ણતારૂપી ક્રોધને કારણે ઘડીક ભલે રાતોયોગ દેખાતો, પણ આખરે તો એ દારિદ્ર્ય અને વ્યસનનો નાશ કરનાર છે, અનેક પાપોનો ક્ષય કરનાર, લક્ષ્મી આપનાર છે. એના થકી તો આપણે ધનધાન્યથી સમૃદ્ધ છીએ.

પ્રભાતકાળનાં પ્રથમ કિરણો એટલાં રાતાં અને નવીન હોય છે કે જાણે ઐરાવત હાથીનાં કુંભસ્થળો પર લાગેલા સિંદૂરના ઘાટા ચૂર્ણને ધરી રહ્યો ના હોય! કમલની કાન્તિથી રાતાં થયેલાં સૂર્યનાં કિરણો એટલે પ્રાણીમાત્રનું મધમધતું ગુલાબી સ્વાસ્થ્ય.

સૂર્ય તો સર્વ રોગનો શામક છે. કોઢ, દરાજ, શરીરે પડેલાં વ્રણ કે ચાંદાની પીડાને હણનાર સૂર્ય છે. વેદકાલીન સ્ત્રીઋષિઓને

આંસુ અંગે મહત્વનું સંશોધન

વિજ્ઞાન

ડૉ. દિલીપ મોદી

‘યે આંસુ મેરે દિલકી જબાન હે’ એ ગીતની પંક્તિ આંસુઓ વિશે ઘણું કહી જાય છે. દૈન્યમાં થતી સુખ, દુઃખ અને રોષની લાગણી પણ આંસુઓ દ્વારા ઘણી વ્યક્તિઓમાં વ્યક્ત થતી દેખાય છે. આંખમાંથી નીચે સરી જતાં એ આંસુઓમાં ક્યાં તત્ત્વો રહેલાં હોય છે? રડી રડી ને આંસુ પાડવાથી શું વ્યક્તિને લાભ થાય કે ગેરલાભ? એ અંગે પણ વિજ્ઞાનમાં મહત્વનું સંશોધન થયું છે.

એ સંશોધન પહેલાં આંસુ એ કવિઓ અને માનસ ચિકિત્સકોનું માધ્યમ હતું. છેલ્લા-પચ્ચીસ વર્ષથી એના પર સારા એવા પ્રમાણમાં સંશોધન થયું છે.

આંખની અંદરનું મ્યુકોઈડ પડ આંસુ પર કાબૂ ધરાવે છે અને તેને આંખની કીકી પર સરખા પ્રમાણમાં પ્રસારે છે. વચ્ચેનું પાણીદાર પડ આંખની સપાટીને હંમેશાં ભીની અને લીસી રાખે છે. એથી આંખો સૂકાઈ જતી નથી અથવા કોરી પડતી નથી અને છેલ્લે બહારનું તૈલીય પડ આંખની ભીનાશને એવી રીતે જાળવે છે કે જેથી ભીનાશ હવામાં ઊડી જાય નહિ.

આ ત્રણે પડો આંસુ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. તેમાં મ્યુકોઈડ પડ આંખ પરના કોષોનું બનેલું છે. વચ્ચેનું પડ નાની ગ્રંથિઓ પાછળ સંતાયેલું છે. જ્યારે પાણીવાળું બાહ્ય આવરણ જ્યાંથી ઊભરાઈ આવે છે, એના ઉપરના ભાગે લેકાઈમલ ગ્રંથિ આવેલી છે.

એક મિનિટમાં આપણે ૧૬ વાર આંખો પટપટાવી છીએ. એ આંખના પલકારામાં આંખની અંદરના ખૂણાનો બધો કચરો સાફ થઈ આંસુઓ રૂપે એક નાની નલિકા મારફતે એ બહાર ફેંકાય છે. કોઈ પણ વ્યક્તિને કોઈ લાગણી થાય અથવા આંખો બળે ત્યારે લેકાઈમલ ગ્રંથિમાંથી મોટા પ્રમાણમાં આંસુઓ વહી જાય છે. એ આંસુઓ આંખમાંથી ગાલ પર અને નાકમાં પણ ઊતરી આવે છે. પ્રસંગોપાત વહેતાં આંસુ માણસની તંદુરસ્તી માટે ફાયદાકારક હોય છે એમ સંશોધનથી જણાયું છે. ૧૯૨૨ માં આંખમાંનું જીવાણુનાશક તત્ત્વ (એન્ઝાઈમ) શોધવામાં આવ્યું હતું. એ તત્ત્વ થોડી મિનિટોમાં જ ધારેલા સૂક્ષ્મ જીવાણુઓને એના દોષો સુધ્ધાં નષ્ટ કરી દે છે.

વિલિયમ ફે નામના મનોવૈજ્ઞાનિક આંસુઓને પેશાબ અને પરસેવાની જેમ નિકાલનું સાધન ગણાવે છે. છતાં લાગણીને લીધે વહેતાં આંસુ અને આંખો બળવાથી પડતાં આંસુઓમાં એ ભિન્નતા દર્શાવે છે. આ બે ભિન્ન આંસુના સંશોધન માટે વેદનાસભર ફિલ્મ દર્શાવી એમણે પ્રેક્ષકોનાં આંસુઓ એકઠાં કર્યા હતાં. એ જ પ્રમાણે ડુંગળીની ઝાળની અસર વડે સામાન્ય આંસુ લેવામાં આવ્યાં હતાં. એ આંસુઓમાં મેંગેનીઝનું તત્ત્વ જણાયું હતું. મેંગેનીઝ આપણા

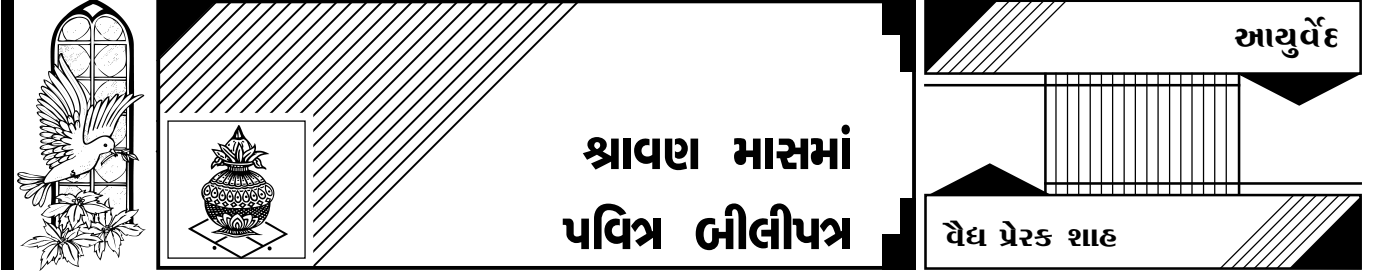
શરીરમાં તૈયાર થતું નથી. એથી લોહી કરતાં પણ ૩૦ ગણા વિશેષ પ્રમાણમાં આંસુઓમાં મેંગેનીઝ નોંધાયું હતું.

વળી બે જુદી જુદી રીતે એકઠાં કરતાં આંસુઓની ભિન્નતા તપાસતાં સંવેદના મારફતે મળેલાં આંસુઓમાં આંખો બળવાથી મળેલા આંસુઓ કરતાં પ્રોટીનની માત્રા અધિક જોવા મળી હતી. આંખોને સુષુપ્ત કરવા એનેસ્થેસિયાની અસર આપવામાં આવે તો આંખોમાં આંસુ આવતાં નથી. પરંતુ કોઈ પણ લાગણીના આવેશમાં એકાએક આંખોમાં આંસુઓ ભરાઈ જાય છે. એટલે એ મોટા કોઈ ખાસ જ્ઞાનતંતુ કામ કરતાં હશે એમ લાગે છે.

રુદન અને મનમાં થતી વેદના સમજવા ડો. ફે એ ખાસ સંશોધન હાથ ધર્યું હતું. વ્યક્તિ ક્યારે રડે? કેવી સ્થિતિમાં રડે? રુદનની માણસ પર શી અસર થાય? એ જાણવા તેમણે ૧૮ થી ૭૫ વર્ષની વયના ૩૩૧ લોકો પર ૩૦ દિવસ સુધી અખતરા કર્યા હતા. તેમાં સ્ત્રીઓના રુદનનો આંક વિશેષ એટલે ૫.૩ જણાયો હતો. જ્યારે પુરુષોનો આંક ઓછો ૧.૪ રહેલો હતો. આ અખતરા નીચે રહેલાં સ્ત્રી-પુરુષો રડ્યાં પછી હળવાશ અનુભવતાં હતાં, છતાં ૬ ટકા સ્ત્રીઓ અને ૪૫ ટકા પુરુષો રડ્યા વિનાના અડગ રહ્યા હતા!

૪૯ ટકા સ્ત્રીઓ સામાન્ય રીતે દુઃખ આવી પડતાં, ૨૧ ટકા ખુશી અનુભવતાં, ૧૦ ટકા ઉગ્ર બની જતાં આંસુ વહાવે છે. પુરુષના સંબંધમાં એવું ઓછું બને છે. માર્ગરિટ કેપાઉ નામના મનોચિકિત્સકે રોગરહિત તંદુરસ્ત સ્ત્રી-પુરુષો પર સંશોધન કરી જણાવ્યું છે કે સાહજિક આંસુઓ વહાવતાં લોકો વધુ તંદુરસ્ત હોય છે આવા વારંવાર થયેલા સંશોધનોથી એવું તારણ નીકળ્યું છે કે : (૧) આંસુ આંખમાંનો કચરો દૂર કરવામાં મદદરૂપ બને છે. અકલ્પ્ય રસાયણો હોવાનું જણાયું છે. (૨) લાગણીસભર આંસુઓમાં અને આંખ બળવાથી અથવા ઉગ્ર થવાથી વહેતાં આંસુઓમાં રાસાયણિક તફાવત જોવા મળે છે. (૩) વારંવાર આંસુ પાડતા લોકોને અલ્સર અથવા કોલાઈટીસ જેવી બીમારી સહેલાઈથી થતી નથી. મોટે ભાગે રુદન પછી વ્યક્તિ મોકળાશ અનુભવે છે. (૪) સ્ત્રીઓનું નાજુક મન અને ભિન્ન રાસાયણિક ક્રિયાને લીધે તેઓ સહેલાઈથી રડી ઊઠે છે. અથવા તેઓની સામાજિક સ્થિતિને લીધે તેઓ એવી લાગણીથી બંધાઈ ગઈ હશે.

આંસુઓ નિરર્થક પણ નથી. ઘણીવાર કોઈ કુટુંબમાં ગંભીર ઘટના બન્યા બાદ પુરુષ અથવા સ્ત્રી માનસિક રીતે ગંભીર બની જાય છે અને રડી ન શકતા હોય ત્યારે અન્ય લોકો એમને રડાવવાના પ્રયત્નો કરે છે. એટલે બેશક રડવાથી મનનો બોજ હળવો થઈ જાય છે. ■

‘અરે કમળાબહેન, મને થોડાં બીલીપત્રો આપશો? મારે લાવવાનાં રહી ગયાં છે. આજે તો સોમવાર એટલે શિવજીની પૂજા ખાસ કરવી હોય છે. આ શ્રાવણમાસમાં દરેક સોમવારે મારે શિવજીની બીલીપત્રથી ખાસ પૂજા કરવી હોય છે, પણ જુઓને કેટલા બધા લોકો પૂજા કરવા આવે છે. એમાં બીલીપત્ર વેચવાવાળા ભાઈ દેખાતા નથી. તમારી પાસે ઘણાં બીલીપત્ર છે, તો મને થોડાં આપો, તો હું પૂજા કરી શકું.’

‘ઓહો તરુબહેન એમાં શી મોટી વાત છે? મારે તો ઘરમાં જ બીલીનું વૃક્ષ છે. હું તો દરરોજ તાજાં પાન તોડીને લઈ આવું છું. તરુબહેન, હું તો તમારી જેમ બહુ ભણેલી નથી, પણ નાનપણથી જ શિવજીની પૂજા કરું છું. મને એક સવાલ વર્ષોથી થાય છે કે શિવજીને બીલીપત્રો જ કેમ ચડાવાય? આપણે ત્યાં દરેક દેવ-દેવીઓનાં માનીતા વૃક્ષ-ફળ અને ફૂલ છે. જેમકે કૃષ્ણભગવાનને તુલસી ચડાવાય, હનુમાનને આંકડો એમ શિવજીને બીલીપત્ર જ ચડાવાય છે. ખાસ કરીને શ્રાવણ મહિનામાં બીલીપત્ર ચડાવવાનું મહત્ત્વ બહુ વધી ગયું છે.’

‘કમળાબહેન, તમારી વાત સાચી છે. શિવજીને બીલીપત્ર ચડાવવાની વાત પુરાણોના સમયથી છે. મેં એક વાર બહુ મોટા વિદ્વાનને પણ આ જ સવાલ કરેલો. તેમણે મને સમજાવેલું કે આપણાં પુરાણોમાં આનો ઉલ્લેખ છે, મહાપુરાણોમાં મંત્રોચ્ચાર સાથે શિવજીની પૂજાનો ઉલ્લેખ છે. શિવપુરાણના બાવીસમાં અધ્યાયમાં બીલીને અતિ પવિત્ર વૃક્ષ કહેલું છે, જેમાં શિવજીનો વાસ છે, એમ મનાયું છે. ત્રણ પાંદડાંવાળાં બીલીપત્ર શિવજીને ચડાવાય, તો ખરાબમાં ખરાબ જાતનાં પાપકર્મોથી છુટકારો મળે છે.

કેટલાક વિદ્વાનો બીલીપત્રને શંકર ભગવાનના ત્રિનેત્ર સ્વરૂપને માને છે, કેટલાકના મતે આ બીલીપત્ર બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશનું પ્રતીક છે. કેટલાક લોકો આને શિવજીની ત્રિશક્તિનું સ્વરૂપ ગણાવે છે. આ ત્રિશક્તિઓમાં જ્ઞાન કાર્ય-ચેષ્ટા અને વિનાશનો સમાવેશ છે. પ્રસિદ્ધ બિલ્વાષ્ટકમાં બીલીને લક્ષ્મીદેવીનાં હૃદયમાંથી ઉત્પન્ન દેવીવૃક્ષ મનાયેલું છે કે જેના દર્શન માત્રથી સઘળાં પાપકર્મોનો નાશ થાય છે. કેટલાકના મતે આ ત્રણ પાંદડાં

સત્ત્વ, રજ અને તમોગુણોનું પ્રતીક છે. બીલીનાં ત્રણ પાનમાં વચ્ચેનું પાન સત્ત્વ ગુણનું પ્રતીક છે, જે બ્રહ્માંડમાંથી સત્ત્વગુણને પોતાના તરફ આકર્ષે છે અને આપણાં સત્ત્વગુણને વધારે છે. બાકીના બે રજ-તમો ગુણને વાતાવરણમાંથી તેમજ આપણા શરીરમાંથી પણ ઘટાડે છે. બીલીપત્રને જ્યારે કોઈ નેગેટિવ વિચારસરણી ધરાવતી વ્યક્તિ પાસે લઈ જવાય, તો તે વ્યક્તિ, નેગેટિવ એનર્જી તરત ઓછી થાય, તેવા રિસર્ચના પ્રયોગો થયા છે. આમ જોઈએ તો આ બધી આધ્યાત્મિક વાતો છે પણ ખરેખર બીલીનું વૃક્ષ આપણે માણસો માટે એક વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિએ પણ બહુ જ મહત્ત્વનું સાબિત થયેલું છે.

બીલીનાં પાન લીવર માટે શ્રેષ્ઠ છે. શરીરમાં વધી ગયેલા પિત્તને શરીરની બહાર કાઢનાર છે. મને લાગે છે કે શંકર ભગવાને જ્યારે હળાહળ વિષનું પાન કરેલું, ત્યારે બીલીપત્રના લીધે જ આ વિષ શરીરમાં નુકસાન કર્યા વગર બહાર નીકળી ગયું હશે. એનાં પાનનો રસ કાઢીને મરી સાથે આપવાથી કમળામાં ખૂબ ફાયદો થાય છે. ઉપરાંત સામાન્ય તાવ, યુરિન સુગર વગેરે વધે ત્યારે પણ પાનનો રસ કામ આવે છે.

બીલીપત્ર ઉપરાંત બીલીનાં ફળ કે જેણે આપણે બીલાં કહીએ છીએ, તે પણ બહુ જ ઉપયોગી છે. ભૂખ ન લાગવી, પાચન સરખું ન થાય, પાતળા ઝાડા, પેટમાં ચૂંક આવવી, આમ, વારંવાર ચીકાશવાળા ઝાડા આ બધી ચોમાસામાં થતી સામાન્ય ફરિયાદો છે. તેમાં બિલ્વાદિઅવલેહ કે બીલાંનો માવો અપાય છે. બીલીનો મુરબ્બો કે શરબત પણ બનાવાય છે અને બહુ જ ટેસ્ટી બને છે.

દાંતના પેદામાંથી બ્લીડિંગ થતું હોય તો, પેશાબમાં પસસેલ્સ જતા હોય, ડાયરિયા, જૂનો મરડો, હાઈ બ્લડપ્રેશર, ગર્ભાવસ્થામાં થતી વૉમિટ, લીવરના રોગો, ગર્ભાશયનો સોજો, એનિમિયા જેવા ઘણા રોગોમાં વૈદ્ય પોતાની રીતે બીલીનાં પાન કે ફળનો ઉપયોગ કરે છે. હું તો બીલીનાં ફળ સુકવીને તેનો પાઉડર બનાવી રાખું છું. જ્યારે મન થાય, ત્યારે તેનો ફેશ પેક બનાવીને વાપરું છું.

ચાલો ત્યારે હવે પૂજા માટે અંદર જઈશું? ■

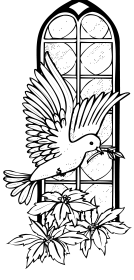

દરખરચંદ ગડા (મો. ૯૩૨૮૪ ૪૦૦૪૦) ★ નીલેશ ગડા ★ રીતેશ ગડા

લગનપદ, ઘરવપરાશ, લ્હાણી તથા હોટલ કેન્ટીન વાડી ફરાસખાના માટેના મોટા વાસણોના હોલસેલ વેપારી

એલ/૧૦૪૦/૭, વિજય ટ્રાન્સપોર્ટ પાસે, જી.આઈ.ડી.સી., અંકલેશ્વર. ફોન : ૦૨૬૪૬-૩૨૯૩૦૩, ૨૨૦૯૪૨

E-mail : kaykay_industries@yahoo.com

પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા : સાઉથ ઇન્ડિયન ડિશ

આહાર વિહાર

ડૉ. કિરીટ વૈદ્ય

સાઉથ ઇન્ડિયન ડિશ

અમદાવાદમાં સાઉથ ઇન્ડિયન ખોરાક લેવાનું સરદાર વલ્લભભાઈ કોર્ટમાં વકીલાત કરતા હતા તેટલું જૂનું છે. તેમના જમાનામાં ભદ્રવિસ્તારમાં કોર્ટની સામે જ એક ‘બામણિયા લોજ’ હતી, જે માત્ર ઇંડલી, વડાં અને ઢોંસા જેવા નાસ્તા માટે જ પ્રખ્યાત હતી. વકીલો કોર્ટમાં એકબીજાની સામે કેસ લડતા અને સામસામી દલીલો પણ કરતા, પણ રિસેસમાં કે લંચટાઈમે એકબીજાની સાથે મળીને ઢોંસા-ઇંડલીના ઓર્ડર આપી સાથે બેસીને આરોગતા પણ હતા.

આ ઉપરાંત અમદાવાદના મણિનગર પૂર્વના વિસ્તારમાં એક દક્ષિણી સોસાયટી છે અને એક મદ્રાસી મંદિર પણ છે. ત્યાં જ મોટા ભાગના દક્ષિણ ભારતીય લોકો રોજીરોટી માટે આવીને વસેલા છે. તેમની સાથે તેમની રોજબરોજની ખાવાની વાનગીઓ પણ પોપ્યુલર બની. સાઉથી અમ્માઓએ વધારાની આવક માટે ઘરાઉ ઇંડલી, વડાં અને ઢોંસાનું ખીરું વેચવાની શરૂઆત કરી. માઉથ ટુ માઉથ પબ્લિસિટીથી આવો હલકો ફુલકો અને ચટાકેદાર સાંભાર અને કોપરાની ચટણીના લીધે સાઉથ ટુ માઉથ ખોરાક બની ગયો. મદ્રાસમાં ચોખા સુશ્રી સ્વ. જયલલિતાની મહેરબાનીથી બે રૂપિયે કિલોના ભાવે મળતા હતા, એટલે ત્યાંથી ચોખા મંગાવીને તેઓ ઓછા ભાવે પણ વધુ નફો કરવા માંડ્યા. કેટલાક લોકોએ તો જથ્થાબંધ ખીરું બનાવવાનાં મોટાં-મોટાં મશીનો પણ વેચવા માંડ્યાં.

‘આઝાદ’ ના પૂરી-શાક અને ‘ચંદ્રવિલાસ’ ના ફાફડા-ચટણી અને જલેબીથી ધરાયેલા અમદાવાદીઓને આ હળવો નાસ્તો માફક આવવા માંડ્યો. ઉપમા, ઇંડલી અને ઉત્તપમ અને ઢોંસા વગેરે સવારના નાસ્તાનો પર્યાય બની ગયા. માત્ર ચોખા-દાળની વાનગીઓ હોવાથી તે લંચમાં તો પોપ્યુલર ના થઈ પણ ડિનરમાં અઠવાડિયામાં એક વાર તો દરેક ગુજરાતીના ઘરમાં અવશ્ય ખવાવા માંડી.

ગુજજુઓને તેનો ચસ્કો લાગ્યો છે, તેવું પ્રતીત થયા પછી માત્ર સાઉથ ઇન્ડિયન વાનગીઓ પીરસતી હોટેલો શરૂ થવા માંડી. ‘સંકલ્પ’ જેવી માત્ર દક્ષિણ ભારતીય વાનગીઓ પીરસતી હોટેલ પ્રખ્યાત પણ થઈ અને તેની ફ્રેન્ચાઈઝી દેશ-પરદેશમાં

પણ ઓપન થવા માંડી. તેને અનુસરીને સાઉથ ઇન્ડિયાની પ્રખ્યાત ચેઈન ‘વુડલેન્ડ’ ની પણ એક બ્રાંચ અમદાવાદમાં ખૂલી. ‘દક્ષિણાયન’ અને ‘સાઉથસ્ટેશન’ જેવા કોમ્પિટિટરો પણ મેદાનમાં આવ્યા. કેબીસીના ચાર ઓપ્શન્સની જેમ હવે સાઉથ ઇન્ડિયન ડિશ પણ લંચ-ડિનરમાં લગભગ દરેક નાની મોટી હોટેલના મેનુમાં ગુજરાતી, પંજાબી, ચાઈનીઝ સાથે ચોથા ઓપ્શન તરીકે સ્થાયી થઈ ગઈ. એક જમાનામાં ‘મદ્રાસકેફે’ અને ‘મૈસુરકેફે’ જેવા નાના-નાના અડાટાઈપના હેન્ગઆઉટ પણ બહુ પોપ્યુલર હતા. અત્યારે તો ઇંડલી-વડાંની લારીઓ, દરેક વોર્કિંગપાર્ક કે કાંકરિયા ફ્રન્ટની બહાર વોકર્સે ગુમાવેલી કેલેરી, વ્યાજ સાથે સરભર કરે છે.

જોકે અમદાવાદીઓ માટે સાઉથ ઇન્ડિયન ડિશ એટલે ઉપમા, ઉત્તપમ, ઇંડલી, મેંદુવડાં અને ઢોંસા અને સાંભાર. જોકે રિયલ દક્ષિણની વાનગીઓમાં આ ઉપરાંત નિપટ, મોર કુઈયા, મુંરખ, રાઈસ, પુલાવ, બિરિયાની, દારાઈ, પોંગલ જેવી ધાન્યની વસ્તુઓ અને અડાઈ, અફપમ, અવિયલ (ઊંધિયા જેવું), કાથરસ, પુલુસું, મોરકોડમ, સુફકે, કોટટ્ટુ, રસમ જેવા જુદાં-જુદાં પ્રાંતીય શાક અને દાળ જેવી વાનગીઓ પણ હોય છે. દક્ષિણ ભારતની મીઠાઈમાં પાયસમ મુખ્ય છે, જે રવા, ચોખા, સાબુદાણા, ઘી, દૂધ, મગ અને તુવેર જેવી કઠોળ અને કેરી અને નાળિયેર જેવા ઈન્ગ્રેડિયન્ટ્સ ઉમેરીને ડેઝર્ટ તરીકે ઉપયોગમાં લેવાય છે.

દક્ષિણ ભારતીય વાનગીઓમાં મુખ્યત્વે ધાન્ય તરીકે ચોખા, કઠોળ તરીકે મોટા ભાગની દાળ અને તેલી-પદાર્થ તરીકે કોપરેલનો જ વિશેષ ઉપયોગ થાય છે. આ ઉપરાંત કોપરાની ચટણી મેઈન ડિશનું, સાંભાર અને રસમની સાથે એક અનિવાર્ય અંગ બની રહે છે. અમદાવાદમાં તો ઢોંસામાં ચાઈનીઝ, ઈટાલિયન અને મેક્સિકન તેમજ પંજાબી ફલેવર્સ પણ રિમિક્સ થવા માંડી છે.

સાઉથી ડિસિઝ તો હવે ગુજરાતમાં ઘરે-ઘરે બનાવાતું ફૂડ થઈ ગયું છે. જોકે નાસ્તામાં ઉપમા અને ઇંડલી અને મેંદુવડાં, સંભાર, વઘારેલી ઇંડલી (જે આગલા દિવસની વધેલી ઇંડલીમાંથી રિસાયકલિંગ કરીને બનાવાય છે) પોપ્યુલર છે. લંચમાં તેનો વ્યાપ ઓછો છે. ડિનરમાં રવા કે ચોખાના મસાલા ઢોંસા, ઉત્તપમ, ઇંડલી અને વડાં-સંભાર ઘણા ગુજરાતી ઘરોમાં મેઈન અને ઓન્લી ડિનરની ડિશ બનીને રહે છે.

મોટાં અને બહોળાં કુટુંબોમાં આવી સાઉધી ડિશ ઘરે ખાવાનું એક બીજું પણ વ્યાજબી કારણ છે. તે અનલિમિટેડ રીતે ખવાય છે અને સરવાળે સસ્તી પડે છે. ચાલીસ રૂપિયે કિલોના ભાવે મળતું ખીરું અને બીજાં બટર કે ઓઈલ, સબજી અને સાંભરનો ખર્ચો ઉમેરીએ, તો છથી આઠ માણસનું કુટુંબ લગભગ ૨૦૦ થી ૩૦૦ રૂપિયામાં પેટ ભરીને જમી શકે છે. જ્યારે સારામાં સારી સાઉથ ઈન્ડિયન રેસ્ટોરામાં ક્યારેક એક મસાલા ઢોંસાની કિંમત જ દોઢસોથી બસો રૂપિયા હોય છે. છથી આઠ જણાંના કુટુંબનું સાઉધી ફૂડનું બિલ લગભગ ૧૫૦૦ થી ૨૦૦૦ રૂપિયાનું આવે છે.

નાના કે માત્ર કપલિયા સિનિયર સિટિઝનો માટે ઘરે સાઉધી ફૂડ ખાવાનો એક વિચિત્ર અનુભવ હોય છે. બે જ જણાં માટે બનાવવાનું હોય એટલે સિંગલ આઈટેમ જ નક્કી થાય. કાં ઈડલી કા વડાંસંભાર, કાં ઢોંસા, કાં ઉત્તપમ જ બને છે. સંભાર કોમન થાય અથવા સવારની વધેલી દાળને મઠારીને સંભારમાં પરિવર્તિત થાય. મોટી ઉંમરે વ્યક્તિગત જમવાની કેપેસિટી ઓછી થઈ ગઈ હોય, એટલે બધી આઈટેમો બનાવવા જાય તો વધી પડે અને બનાવવામાં રસોઈનો થોડો કૂથો પણ વધુ થાય. હવે ઈડલી તો એકસાથે બનાવીને મૂકી રખાય અને બેઉ જણાં જમવાના ટાઈમ એકસાથે ડાઈનિંગ ટેબલ ઉપર બેસીને ખાઈ પણ શકે. ઢોંસાનો કે ઉત્તપમનો પ્રોગ્રામ થાય, ત્યારે જ તકલીફ પડે. ઢોંસા તો ગરમગરમ જ બનાવીને ખવાય, એટલે પહેલા ભાઈ જમવા બેસે અને ભાભીજી તેમને પેટ ભરાય, ત્યાં સુધી બે-ચાર ઢોંસા બનાવીને આપે અને પતિદેવ એકલા-એકલા કોઈ મંદિરની બહાર મળતી ધર્માદા શાહુકારીની જેમ જમી લે. છેલ્લો ઢોંસો પત્ની પોતાના માટે બનાવીને થાળીમાં લઈને ડાઈનિંગ ટેબલ ઉપર ગોઠવાય, ત્યાં સુધીમાં તો પતિદેવે જમીને હાથ પણ ધોઈ નાખ્યા હોય છે. કેટલાક તો ઊભા થઈને ટીવીની સામે સોફામાં પણ સમાઈ ગયા હોય છે. અમારા જેવા સિનિયર સિટિઝન સોલો કપલિયાને આવું ફાવે નહીં, એટલે તેઓ અઠવાડિયે ઢોંસા ખાવા માટે કોઈ સાઉધી ફૂડી હોટેલનો જ આગ્રહ રાખે. આવી હોટેલમાં એટલિસ્ટ સાથે-સાથે કે સામસામે બેસીને પોતાની ફલેવરનો ઢોંસો ગરમા ગરમ ખાઈ શકે. ઘરવાળીને રસોઈ બનાવવાથી મુક્તિ, એટલે અંતે તો ઘરવાળાને જ ઉત્સવ.

સાઉધી ડિશ જો માપસર ખવાય, તો પચવામાં હલકી અને ન્યુટ્રિશનલ ભોજન બની રહે છે. એમાં ગુજરાતી થાળીની જેમ આઈટેમોની ભીડ હોતી નથી, પંજાબી ડિશની જેમ ફાઈવ કોર્સ ચણતર કે પાંચસ્તરીય ખાવાનાં પગથિયાં ચડવા પડતાં નથી કે રાજસ્થાની થાળીની જેમ ઘીમાં તરતી બાટી અને દાલ અને સમ પૂરતું ગઢાનું કે સુકવણીનું શાક ખાવું પડતું નથી. સાઉધી ડિશોમાં તો લિમિટેડ આઈટેમ અને કમિટેડ સ્વાદમાં અને કોપરાના મલ્ટિટેલેન્ટેડ ઉપયોગમાં (કોપરાનું તેલ અને કોપરાની ચટણી) જ બધું મેનું પૂરું થઈ જાય છે.

(e-mail : kmv5751@yahoo.co.in)

કચ્છનું અવનવું....

- ★ કચ્છમાં ચાર મોટી દીવાદાંડીઓ જખૌ, માંડવી, છછી અને નવી નાળ ટાપુ પર આવેલી છે.
- ★ જખૌની દીવા દાંડી ૧૯૬૪માં ચાલુ થઈ.
- ★ ભારતના પશ્ચિમ કિનારા પર જખૌની દીવા દાંડી મોટામાં મોટી ઊંચી દીવા દાંડી તરીકે જાણીતી છે. તેના પ્રકાશનો વિસ્તાર ૨૪ નોટીકલ માઈલ એટલે કે ૩૬ કિ.મી. છે. ૨૨,૬૦,૦૦૦ કેન્ડલ પાવર ધરાવે છે. પ્રત્યેક મિનિટે ૬ ફ્લેશ આપે છે.
- ★ કચ્છના પાટનગર ભુજની સ્થાપના સંવત ૧૬૦૫માં થઈ.
- ★ અંજાર (કચ્છ)ના તોરણ સંવત ૧૬૦૨માં બંધાયા હતા.
- ★ હિંદના દાદા નવરોજના એક માત્ર પુત્ર ડૉ. અરદેશરની કબર કચ્છ માંડવીના સલાયા વિસ્તારમાં આવેલી છે.
- ★ ભુજયા ડુંગર પરનો કિલ્લો ઈ.સ. ૧૭૨૭માં બંધાયેલ.
- ★ ભુજનું હમીરસર તળાવ જ્યારે ઓગને છે ત્યારે ભુજમાં ખાસ રજા પાડવામાં આવે છે.
- ★ ભુજનું મ્યુઝિયમ ગુજરાતનું સૌથી જૂનું મ્યુઝિયમ છે.
- ★ ભુજનું વિજયરાજજી પુસ્તકાલય ૧૧૦ વર્ષ જૂનું છે.
- ★ ભદ્રેશ્વરમાં આવેલ દુરાશની સેલાર વાવ એક હરિજને બંધાવેલ. સાત માળની આ વાવના ચાર માળ તો આજે પણ દેખાય છે.
- ★ લાખા ફુલાણીના દાદા જામ સાડે બંધાવેલ કંથકોટનો કિલ્લો કચ્છના સર્વે કિલ્લાઓમાં શ્રેષ્ઠ છે.
- ★ કંડલા ફી ટ્રેડ ઝોન ભારતનું સૌ પ્રથમ ફી ટ્રેડ ઝોન છે.
- ★ સ્થાપત્ય શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ ૮મી - ૧૦મી સદીનો ઉત્તમ નમૂનો એટલે કેરા કોટનું શિવાલય.
- ★ કચ્છમાં શિક્ષણની પહેલી શાળા રા' દેશળજીના શાસન દરમ્યાન ૧૮૫૦માં શરૂ થઈ હતી.
- ★ કચ્છમાં પ્રથમ દવાખાનાના પાયા સને ૧૮૪૮માં પડ્યા હતા.
- ★ કચ્છમાં પોલીસ વ્યવસ્થાનો આરંભ સને ૧૮૮૪માં થયો.
- ★ કચ્છની સર્વ પ્રથમ કોલેજ એટલે ભુજની આર. આર. લાલન કોલેજ.
- ★ કચ્છમાં પ્રથમ સ્પીનિંગ મિલ ઈ.સ. ૧૯૩૪માં અંજારમાં શરૂ થઈ.
- ★ ઈ.સ. ૧૯૪૪માં માંડવી પાસે દિવાસળીનું કારખાનું શરૂ થયું.
- ★ રૂપિયાનું ચલણ કચ્છમાં ઈ.સ. ૧૯૪૮માં દાખલ કરવામાં આવ્યું.
- ★ કચ્છમાં સૌ પ્રથમ વિમાન ઈ.સ. ૧૯૩૭માં ઉતર્યું હતું.
- ★ કચ્છમાં સૌ પ્રથમ રેલવેના પાટા ઈ.સ. ૧૯૦૨માં નાખવામાં આવેલ.

૨૭ વાછરડાંઓને કતલ થતાં બચાવી લીધેલ. આમ તેઓ દિવસ-રાત પોતાના સ્વાસ્થ્યની પરવા કર્યા વગર અબોલજીવોને બચાવવા પહોંચી જતા

અને છેલ્લે ૨૭મી ઓગસ્ટ, ૧૯૯૩ના રોજ આસ્ટોરિયા પોલીસ સ્ટેશન હદ વિસ્તારમાંથી વાછરડા જીવ-દને બચાવી આંબાવાડી પાંજરાપોળમાં મૂકી પરત આવતા કસાઈઓ દ્વારા કૂર હત્યા કરવામાં આવી. તેમની હત્યાથી જીવદયા પ્રેમીઓમાં ઘેરા શોકની લાગણી ફેલાઈ ગઈ.

ગૌરક્ષક ગીતાબેન રાંભિયાની શહાદતનો એવો પ્રભાવ પડ્યો કે સમગ્ર ગુજરાત રાજ્ય ત્રણ દિવસ અને અમદાવાદ શહેર સળંગ પાંચ દિવસનો સ્વૈચ્છિક બંધ પાળ્યો અને મહિના સુધી મંદિરો, દેરાસરોમાં તેમના આત્માની શાંતિ માટે પૂજા અર્ચના કરવામાં આવી.

ગૌરક્ષક ગીતાબેન રાંભિયાની શહાદત બાદ તે વખતની ગુજરાત રાજ્ય સરકારે ૨૫મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૩ ના રોજ ગુજરાત વિધાન સભામાં સર્વાનુમતે સંપૂર્ણ ગૌવંશ હત્યા પર પ્રતિબંધ લાવવાનો ખરડો પસાર કર્યો. જેનો પડઘો પાડોશી રાજ્યો રાજસ્થાન, મધ્યપ્રદેશ, મહારાષ્ટ્રમાં પડ્યો અને સંપૂર્ણ ગૌવંશ હત્યા પર પ્રતિબંધ મૂકાયો.

ગૌરક્ષક ગીતાબેન રાંભિયાએ એમના જીવનકાળ દરમિયાન ૧,૬૫,૦૦૦ થી વધુ અબોલ જીવોને ગેરકાયદેસર કતલખાને જતાં બચાવી અભયદાન અપાવેલ છે તેમજ ૨૫૦૦૦ થી વધુ બીમાર પશુ-પક્ષીઓને સારવાર અપાવેલ છે. ગૌરક્ષક ગીતાબેન રાંભિયાએ જીવદયાની સાથે-સાથે મહિલા જાગૃતિ તેમજ મહિલા વિકાસના કાર્યો પણ કરેલા જેથી તેમને “સમાજસેવિકા” પણ કહેવામાં આવતા હતાં.

૨૬મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૩ ના રોજ અમદાવાદ મ્યુ. કોર્પો દ્વારા ગૌરક્ષક ગીતાબેન રાંભિયાની શહિદી સ્થળ સી.એન. વિદ્યાલય આંબાવાડી અમદાવાદ મુકામે “શહીદ સ્મારક” બનાવવામાં આવ્યું.

૧૪મી ઓગસ્ટ, ૧૯૯૪ના રોજ મુંબઈ મુકામે શ્રીમતી મેનકા ગાંધીના વરદ્ હસ્તે અમર શહીદ ગીતાબેન રાંભિયાને “મરણોત્તર શૌર્યચંદ્રક” એનાયત કરવામાં આવ્યો.

૧૯૯૭માં મુંબઈના જૈન સમાજે ગૌરક્ષક અમર શહીદ ગીતાબેન રાંભિયાને “અહિંસા રત્ન” એનાયત કરવામાં આવ્યો.

૧૯૯૯ ની ૩૦મી ઓક્ટોબરના રોજ એનિમલ વેલફેર બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા - ચેન્નઈ (ભારત સરકાર દ્વારા) ગવર્નર સુંદરસિંહજી ભંડારીના વરદ્ હસ્તે અમર શહીદ ગીતાબેન રાંભિયાને “પ્રાણી મિત્ર એવોર્ડ” આપી રાંભિયા પરિવારનું સન્માન કરવામાં આવ્યું.

આ સિવાય પણ ઘણી સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓએ જુદા-જુદા

સમાજે પોતપોતાની રીતે એવોર્ડ તેમજ સન્માન પત્રો આપી ગૌરક્ષક ગીતાબેન રાંભિયાની શહાદતને બિરદાવી શ્રદ્ધાંજલી અર્પી હતી.

ગૌરક્ષક ગીતાબેન રાંભિયાનું સંપૂર્ણ જીવનકાળ સાદગીભર્યું હતું. તેઓની પાસે ફક્ત બે જોડ જ પહેરવા માટેના કપડા હતાં અને નજીકના કતલખાનામાં રેડ પાડવા જવાનું થાય ત્યારે ચાલતા જ જતા અને દૂર જવાનું થાય ત્યારે ભાડાની ઓટોરીક્ષા લઈને જતા. તેઓ સંપૂર્ણ મહાત્મા ગાંધીજીના વિચારોને વરેલા હતાં “અહિંસા પરમોધર્મ” અને “સાદગી એ જ જીવન” નું સૂત્ર અપનાવેલું હતું.

કચ્છી નૂતન વર્ષ (અષાઢી બીજ) ૨૦૦૭ ના રોજ શ્રી કચ્છી સમાજ - અમદાવાદ દ્વારા અમર શહીદ ગૌરક્ષક ગીતાબેન રાંભિયાને “કચ્છીરત્ન” થી સન્માનિત કરવામાં આવેલ છે. ■

ગેરસમજનો ગોટાળો

(અનુસંધાન : પાના નં.-૫૧ ઉપરથી ચાલુ)

નક્કી કરો છો કે હવે કદી તેના ઘરે જવું જ નહીં. કંટાળો આવ્યો, મન વગરનું ન જવું વગેરે વગેરે...

પણ તમે તેની સારી બાજુનો કદી વિચાર કર્યો છે ખરો? કે કદાચ કોઈક અજુગતું બન્યું હશે, ઝઘડો થયો હશે. વિના કારણ તેઓ આવું વર્તન ન કરે. આવું વિચારો તો ગેરસમજ ન થાય.

થોડા સમય બાદ કોઈ કારણસર તમારે એમના ઘેર જ જવું પડે છે. મન ન હોવા છતાં જવું પડે છે પણ એ દિવસે બધા બહુ જ મૂડમાં હોય છે. પહેલી વખત કરતાં ખૂબ હસી હસીને વાતો કરે છે. પેલા બનાવટી હાસ્યનો અંચળો ઊંચકાઈ જાય છે. એક નહિ પણ બે-ત્રણ કલાક આગ્રહપૂર્વક બેસાડે છે. તમને વાતવાતમાં જાણવા મળે છે કે તે દિવસે સાસુ-વહુ વચ્ચે ઉગ્ર તકરાર થયેલી તેથી સૌનાં મન ઊંચાં હતાં. ત્યાં જ તમારા મનમાં વીજળી ઝબકે છે. ખોટું વિચારવા બદલ પસ્તાવો થાય છે.

આ તો એકબીજાને ઘેર જવાની વાત થઈ, પણ ઘણીવાર એકબીજા સાથે બોલવામાં ઉલટ અર્થ સમજવામાં આવું બને છે. નણંદ-ભોજાઈ, સાસુ-વહુ, બાપ-દીકરો આ બધા વચ્ચેનાં સંબંધોમાં નાની-નાની બાબતોમાં ગેરસમજ ઊભી થતી હોય છે. પરંતુ એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિની ક્યાં ભૂલ થાય છે તે સમજી લે, પરસ્પર પરિસ્થિતિનો તાગ મેળવી સંજોગોને આધીન થઈ વર્તે તો સંબંધોની ઈમારત વધુ મજબૂત બને.

ચાલો, આજથી જ તમે શુભ પંથે પ્રયાણ કરો. નવા વર્ષનો નવો સંકલ્પ હોય. ગેરસમજનાં ગોટાળાને ડામી દો. શુભ કલ્પનાઓની સફરે ઊપડી જાવ. પછી તમારાં જીવનમાં આનું પ્રતિબિંબ પડ્યા વગર નહિ રહે.” ■

૨૦મી ઓગસ્ટ : અક્ષય ઊર્જા દિવસ
કચ્છમાં વૈકલ્પિક ઊર્જાના
કેટલાક પ્રયોગો

માહિતી
ભરત 'કુમાર' પ્રા. ઠાકર

કુદરત : પુનઃ પ્રાપ્ય ઊર્જાનો અખૂટ ભંડાર

દેશ દુનિયામાં વર્ષ દરમિયાન 'ઊર્જા' સંબંધી અનેક વિશેષ દિવસો મનાવાતા રહે છે. વૈશ્વિક સ્તરે ઉજા મે 'વિશ્વ સૌર ઊર્જા દિન' અને ભારતમાં ૧૪મી ડિસેમ્બર 'ઊર્જા સંરક્ષણ દિવસ' તરીકે ઉજવવામાં આવે છે. તેમ આપણે ત્યાં રાજીવ ગાંધી (૧૯૪૪-૯૧) ની વર્ષગાંઠ ૨૦મી ઓગસ્ટ 'અક્ષય ઊર્જા દિવસ' તરીકે મનાવાય છે. આ મહિને આવતા આ વિશેષ પ્રસંગે ભારતમાં પ્રાકૃતિક ઊર્જાનો વિકાસ, કચ્છમાં થયેલા તેના પ્રયોગો અને અક્ષય ઊર્જા સંબંધી ખાસ ટપાલ-ટિકિટોની વાત કરી છે.

● અક્ષય ઊર્જાનો વિકાસ :

ભારતમાં વૈકલ્પિક ઊર્જાનો વિકાસ વિશાળ સંભાવના રહેલી છે. તેનાથી ગ્રામીણ પ્રદેશોમાં વીજળી, બળતણ અને પાણીની અછત નિવારી શકાય છે. સરકાર દેશમાં વિવિધ અક્ષય ઊર્જાનો વિકાસ અને ઉપયોગ માટે વ્યાપક કાર્યક્રમો અમલમાં મૂકી રહી છે. પાછલાં ૩૫ વર્ષોમાં કરાયેલા પ્રયાસોને પરિણામે તેની અનેક યંત્રપ્રણાલીઓ અને પ્રયુક્તિઓ વિકાસ પામી છે તથા વાણિજ્યિક રૂપે ઉપલબ્ધ છે.

તેમાં ગોબરગેસ સંચયો, સુધારેલા ગેસચૂલા, સૌરઊર્જા સંચાલિત વોટર હીટર, કૂકર, ફાનસ, શેરીબત્તીઓ, પંખો, પવનવિદ્યુત-જળવિદ્યુત જનરેટરો, વનસ્પતિનાં ગેસીફાયર પાણી ખેંચતી પવનચક્કીઓ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. હાઈડ્રોજન, ફ્યુઅલ સેલ અને બાયો-ફ્યુઅલ જેવી ભવિષ્યની ઊર્જા-યંત્રીતિઓ સક્રિયપણે વિકસાવાઈ રહી છે. ભારત અક્ષય ઊર્જા ક્ષેત્રે વિશ્વના સૌથી મોટા કાર્યક્રમો પૈકી એકને કાર્યરૂપ પણ આપી રહ્યું છે.

દેશનું વિશ્વમાં બાયોગેસ વપરાશમાં બીજું અને પવનઊર્જામાં ચોથું સ્થાન છે! ૨૦૦૪ સુધી ભારતમાં ૫૦૦૦ મેગાવોટ ક્ષમતાની અક્ષય વિદ્યુત યોજનાઓ સ્થપાઈ ચૂકી હતી. ત્રણ વર્ષ પછી ૨૦૦૭ સુધીમાં પુનઃપ્રાપ્ય સ્ત્રોતોનું યોગદાન ૧૬,૫૦૦ મેગાવોટ (દેશની કુલ સ્થાપિત વીજક્ષમતાના લગભગ ૭.૫ ટકા) થયું હતું! ૨૦૧૪-૧૫ ના અંદાજપત્રમાં પણ દેશની ચાર પવનશક્તિ અને ચાર સૂર્યશક્તિની મહાકાય યોજનાઓ માટે કુલ રૂ. ૧૦૦૦ કરોડની જોગવાઈ કરાઈ છે.

● ફાયદા અને મર્યાદા :

આ કુદરતી ઊર્જાના અનેક લાભો છે. તે સદાબહાર (અર્થાત્ શાશ્વત કે અખૂટ) છે. કેમ કે તે પ્રાકૃતિક સંસાધનોમાંથી મળતી હોવાથી તેની સ્વયં અને સતત પુનઃપૂર્તિ થતી રહે છે. તે સ્થાનિકે પ્રાપ્ય છે અને તેના પરિવહન માટે કોઈ જટિલ વ્યવસ્થાની જરૂર નથી. સામાન્યતઃ તે પ્રમેય પ્રકૃતિ ધરાવે છે - એટલે કે તેનાં વધુ ઘટકો અને પ્રણાલીઓ લગભગ મોટા એકમો જેટલાં જ ફાયદાકારક હોય છે. વળી તે પર્યાવરણ અનુકૂળ (ઈકો-ફ્રેન્ડલી) પણ છે. વિકેન્દ્રિત પ્રયોગો અને દૂરના વિસ્તારોમાં ઉપયોગ માટે તે ઘણી યોગ્ય છે.

જો કે તેની કેટલીક મર્યાદાઓ પણ છે. અક્ષય ઊર્જા-પ્રાપ્તિ માટે શરૂઆતના ખર્ચની સાથે મોટું રોકાણ કરવું પડે છે. તેની માળખાગત સુવિધાઓ પણ પર્યાપ્ત હોવી જોઈએ. સૌરઊર્જા માટે મોંઘા પેનલો, પવનઊર્જા માટે વિન્ડ ટર્બાઈન અને જળવિદ્યુત ઊર્જા માટે વહેલા પાણીવાળા વિશાળ બંધોની જરૂર પડે છે. વળી, દુનિયાના મોટા ભાગના દેશો નવીકૃત ઊર્જાનો ૧૦ ટકાનો જ ઉપયોગ કરી શકે છે. હવે તો વિમાન પણ સૂર્યશક્તિથી ઉડતાં થયાં છે. માર્ચ, ૨૦૧૫ માં વિશ્વનું આવું પ્રથમ વિમાન 'સોલર ઇમ્પલ્સ-૨' વિશ્વભ્રમણે નીકળ્યું ત્યારે ભારતમાં પણ ઉતરાણ કરેલું.

ભારતમાં ગુજરાત-રાજસ્થાનને જોડતો વિસ્તાર સૌરઊર્જા માટે શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. ૨૦૦૮માં સુઝલોને અને ૨૦૧૫માં અદાણીએ પણ પોતાનાં વિશાળ સૂર્યઊર્જા પ્રકલ્પો માટે આ બે રાજ્યોની પસંદગી કરી છે. ગુજરાતમાં નેવુંના દાયકામાં વિદ્યુત બોર્ડ દ્વારા સૂર્યવીજળીનો પ્રારંભ થયો ત્યારે અઢીસો ગામોમાં નવસો જેટલી સૌરબત્તીઓ મૂકાઈ હતી. ત્યારે કલ્યાણપુરા (જિ. ખેડા) ને ખાસ 'ઊર્જા-ગ્રામ' તરીકે વિકસાવાયું હતું. ગુજરાતમાં અત્યારે ૭૧ જેટલા ઉત્પાદકો વર્ષે લગભગ ૮૫૦ મે. વો. સૂર્યઊર્જા પેદા કરે છે.

● કચ્છમાં કેટલાક પ્રયોગોની વાત :

કચ્છમાં બિનપરંપરાગત ઊર્જા-પ્રાપ્તિના ચાર નૂતન પ્રયોગો હાથ ધરાયા છે. તેમાં ત્રણ સાકારિત અને એક પ્રસ્તાવિત યોજના છે. પવનમાંથી વીજોત્પાદન કરતું માંડવીનું 'વિન્ડફાર્મ' અને અબડાસા-વાગડમાં સુઝલોનની ૮૦૦થી વધુ પવનચક્કીઓ,

સૂર્યશક્તિ આધારિત ટેકનોલોજી (તા. માંડવી) ની પાણી યોજના અને માધાપાર (તા.ભુજ) નું 'સોલર પોન્ડ,' વૃક્ષોમાંથી ઊર્જા મેળવવા અબડાસા તાલુકાનાં 'એનર્જી પ્લાન્ટેશન્સ' તથા દરિયાઈ મોજાંમાંથી વીજળી મેળવવા કચ્છના અખાતમાં 'ટાઈડલ વેવ પ્રોજેક્ટ' (સૂચિત) મુખ્ય છે.

અક્ષય ઊર્જાના એક પ્રકાર 'બાયોમાસ' માં છાણ-વનસ્પતિનો ઉપયોગ કરી ગોબરગેસ-ગેસીફાયર પદ્ધતિથી ઊર્જા મેળવવાના કચ્છમાં અગાઉ પ્રયોગો થયા છે. ભારત કૃષિપ્રધાન દેશ હોવાથી ખેતીની મુખ્ય પેદાશો સાથે બિનઉપયોગી વનસ્પતિજન્ય આડપેદાશો ફાજલ પડતી હોય છે. તેને બાળીને ગેસ પેદા કરવામાં આવે છે અને ગેસને યાંત્રિક ઊર્જામાં પરિવર્તિત કરાય છે. તેનાથી ગ્રામપ્રદેશોના ઘરગથ્થુ અને કૃષિ વપરાશ માટે ઊર્જા મળે છે.

'વનીકરણ દ્વારા ઊર્જાવિકાસ કાર્યક્રમ' શરૂ કરવા ૧૯૮૬ માં ગુજરાત ઊર્જા વિકાસ સંસ્થા (વડોદરા) દ્વારા અબડાસાનાં મોટી સિંધોડી, વરનોરા અને લઠેડી ખાતે વૃક્ષારોપણ કરી બહુલક્ષી ઊર્જાવનો ઊભાં કરાયાં હતાં, જેમાં 'ગેસીફાયર સ્ટેશન' ચલાવાતું. જો કે આ યોજના ખાસ સફળ રહી નહોતી.

છાણથી ચાલતા 'બાયોગેસ પ્લાન્ટ' દ્વારા પણ હવે ઊર્જા મેળવવામાં આવે છે. તેનાથી ગેસચૂલા-દીવાબત્તી બળે છે અને નાઈટ્રોજનયુક્ત ફળદ્રુપ ખાતર પણ મળે છે. ગુજરાત એગ્રો-ઈન્ડસ્ટ્રીઝ કોર્પોરેશનની સહાયથી વી.આર.ટી.આઈ. (માંડવી) એ કચ્છમાં એકસો ઉપરાંત આવા ગોબરગેસ પ્લાન્ટ બનાવ્યા છે. દૈનિક ૨૯૦૦ ઘનમીટર ગેસ ઉત્પાદન ક્ષમતા ધરાવતા પ્લાન્ટ લગભગ ૧૫૦૦ ઘરોમાં રાંધણગેસ પૂરો પાડે છે.

વિશાળ રણપ્રદેશ ધરાવતા કચ્છમાં પણ સૌરઊર્જા માટે પુષ્કળ અવકાશ છે. ૨૦૦૧ માં ધરતીકંપ પછી ઘણા ગ્રામપ્રદેશોમાં શેરીબત્તી માટે સૌરઊર્જા પર આધાર રખાયો છે. ૨૦૦૯માં યુરો ઉદ્યોગગૃહે ભયાઉ તાલુકાના લાકડિયા-શિવલખા પાસે સૂર્યઊર્જા પ્રકલ્પ સ્થાપ્યો છે. તો, કચ્છના ગ્રામપ્રદેશમાં પ્રથમ એવી સૂર્યઊર્જા સંચાલિત 'પાણી પુરવઠા યોજના' ટેકનોલોજી (ગઢ), તા. માંડવી ખાતે ૨૦૧૪ માં કાર્યરત થઈ છે. ૧૫ હોર્સપાવર મોટર અને ૮૦૦૦ ફૂટ પાઈપલાઈન દ્વારા ૩૫૦ ઘરોમાં પાણી પહોંચે છે.

● અક્ષય ઊર્જાને લગતી ટિકિટો :

'વિજ્ઞાન અને તંત્રજ્ઞાન' વિષય આધારિત ભારતની ૭મી ચાલુ વપરાશ ટિકિટોની શ્રેણી (ડિક્વિનિટિવ સિરીઝ) માં ત્રણ ટિકિટો બિનપરંપરાગત ઊર્જાને લગતી હતી. તેમાં ૫મી નવેમ્બર, ૧૯૮૬ ના પચાસ રૂપિયા મૂલ્યની પવનઊર્જા (વિન્ડ ટર્બાઈન), ૧લી જાન્યુઆરી, ૧૯૮૮ ના પાંચ રૂપિયા મૂલ્યની સૌરઊર્જા (સોલર પેનલ) અને ૩૦મી નવેમ્બર, ૧૯૮૮ ના વીસ રૂપિયા મૂલ્યની જૈવઊર્જા (બાયોગેસસ્ટવ) ને દર્શાવતી ટિકિટો બહાર પડી હતી.

'રાજીવ ગાંધી અક્ષય ઊર્જા દિવસ' નિમિત્તે ટપાલ વિભાગ દ્વારા ૨૦મી ઓગસ્ટ, ૨૦૦૪ ના પાંચ રૂપિયા મૂલ્યની ખાસ

બહુરંગી ટપાલ-ટિકિટ પણ બહાર પાડવામાં આવી હતી, જેના પર રાજીવ ગાંધીની તસવીર સાથે બાજુમાં કુદરતી ઊર્જાસ્રોતના એક પ્રતીક તરીકે પવનચક્કી દર્શાવવામાં આવી છે.

વૈકલ્પિક ઊર્જાના ચાર મુખ્ય સ્રોતો પર ટપાલ વિભાગ દ્વારા ૨૨મી નવેમ્બર ૨૦૦૭ ના દરેક પાંચ રૂપિયા મૂલ્યની ચાર બહુરંગી ટપાલ-ટિકિટોનો સેટ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો, જેના પર પુનઃપ્રાપ્ય ઊર્જાના ચાર સામાન્ય પ્રયોગો (સૂર્યઊર્જા, પવનઊર્જા, જળઊર્જા અને જૈવઊર્જા) નાં ચિત્રો દર્શાવવામાં આવ્યાં છે.

*'શિવમ્' ૪૦, વૃંદાવન નગર-૧,
ખડિયા તળાવ સામે, વૈશાલી સિનેમા રોડ,
અંબાર, કચ્છ-૩૭૦૧૧૦
ફોન : (૦૨૮૩૬) ૨૪૦૧૪૯ મો. ૯૪૨૭૨૨૩૧૫૦*

આપવું એટલે જ મેળવવું (અનુસંધાન : પાના નં.-૫૭ ઉપરથી ચાલુ)

સાવ આરંભમાં મેં જે કહ્યું તે વિષે બે દાખલા આપવાનું મન થાય છે. એક તો એ કે ન્યુયોર્ક રાજ્યમાં જે વ્યક્તિ સૌથી વધારે શ્રીમંત ગણાય છે, તે માઈકલ બ્લૂમબર્ગ છેલ્લાં આઠ વર્ષથી ન્યુયોર્ક શહેરના મેયર પણ છે - બહુમતિથી ચૂંટાઈ આવેલા મેયર. એ બિલિયોનેર છે, તે એમને જોઈને કે એમના વર્તનથી ખબર પણ ના પડે. એ પોતે ઓફિસે જવા શહેરની ભૂગભરિલ લેતા હોય છે, અને કેટલાયે ફોટામાં સાદા શર્ટ-પેન્ટમાં જ હોય છે. ખાસ કહેવાનું એ છે કે તાજેતરમાં અમેરિકાના ચાલીસેક આવાં અત્યંત ધનિક જણે નક્કી કર્યું છે - નૈતિક જવાબદારીપૂર્વક - કે પોતાની સંપત્તિનો અડધો કે વધારે હિસ્સો સત્કાર્ય માટે આપવો. બ્લૂમબર્ગ આમાંના એક છે અને અબજો ડોલર દાનમાં આપી દેવાના છે.

તો બીજા દાખલામાં મારા એક મિત્રનો ઉલ્લેખ કરવો છે. અમેરિકામાં રહીને પણ એ ખૂબ સાદાઈથી જીવે છે. એમની પાસે ખાસ આવક કે પૂંજ નથી, એમના નાનકડા ફ્લેટમાં ટેલિફોન સિવાય કોઈ ચંત્ર નથી અને વધારે કાંઈ એમને જોઈતું નથી. પણ એ આળસુ નથી. બલ્કે ખૂબ સારા ચિત્રકાર છે અને ઘણાં પ્રદર્શનમાં ભાગ લે છે. એ કહેતા હોય છે કે તમે જે આપો તે તમે (અકળ રીતે) મેળવો છો, ને જે (દુન્યવી રીતે) મેળવો છો તે ગુમાવો છો. અર્થ એ કે મેળવવાનો ને લેવાનો લોભ ના રાખવો.

એક દાનવીર અને એક સંતોષવીર. કેવાં ઉજ્જવળ ઉદાહરણ. આ બે વિચારસરણીની વચમાં કેટલી બધી જગ્યા છે. આ બે છેડાની વચમાં દરેક જણ પોતાને ફાવે તે પ્રમાણેની ગોઠવણ ના કરી શકે? એક ગીતમાં રવીન્દ્રનાથે કહ્યું છે કે મારું હૃદય આપવા પણ માગે છે, કેવળ લેવા નહીં. અલબત્ત, એમણે ભૌતિક કે લૌકિક વસ્તુઓ તરફ નિર્દેશ નથી કર્યો. એમને સ્નેહ, ભક્તિ, સંવેદન વગેરે અભિપ્રેત છે. આગળ એ ઈશ્વરને સંબોધીને કહે છે, મને તમારો હાથ આપો, એ હું પકડી રાખીશ અને જીવનનું એકાકીપણું એથી રમણીય બનતું રહેશે. ■

સંકલન : ગુલાબચંદ ઘારશી રાંભિયા

બચુડો

- અધા : પુત્તર બચુડા?
- બચુડો : કો અધા કુરો કમ આય?
- અધા : પાંજે નીચે જે ફ્લેટમેં ગાલુકાકા રેંતા સે હકડે બોક્ષમેં કીંક ગેને ને આવ્યા તે તેર રસ્તેમેં સામે મલ્યા સે ત્રે-ચાર જણા પૂછ્યાં, કાકા હન નંદે બોક્ષમેં આંઈ કુરો આન્યા અંઈ સે હીં સાચવેને ખણે વેનોતા? તરેં ગાલુકાકા ચ્યાં અન બોક્ષમેં બોરો બોલ બોલ કઈંધો વે અનજી અવાજ બંધ કરેજો મશીન આય.... સે તું જરા ગાલુકાકાજે ઘરે વેનેને તપાસ કરે અચ ક ગાલુકાકા કેડો મશીન આના અંઈ?
- બચુડો : (તપાસ કે ને ચેં) ગાલુકાકા આના આંઈ સે મશીન નાય પણ પાંકે તાવ અચીંધો વે તેર મોંમેં વજે ને તાવ માપીએ સે થર્મોમીટર આય. થર્મોમીટર મોંમે ધ્યોવે તેં સુધી બોલેજો બંધ થે વેને. અતરે ગાલુકાકા પંદજી ઘરવારી જુકો સજોંડી ભડભડ કઈંધી વે તેંકે બંધ કરેલા થર્મોમીટર આન્યા અંઈ.

ખિલખ મ ભલા

- કરશન : (પત્ની કાંતાને) જરા એક ગ્લાસ પાણી લાવ ને...
- કાંતા : કેમ, તરસ લાગી છે?
- કરશન : ના.. ના... આ તો થયું લાવ ઘણાં સમયથી ગળું ચેક નથી કર્યું. લીકેજ તો નથી ને... એટલે પાણી માંગ્યું.
- છબીલી : આ નવા ટ્રેસમાં હું કેવી લાગું છું?
- છગન : ખૂબ સરસ.
- છબીલી : તમને હું ગમું છું ને?
- છગન : હા... બહુ જ...
- છગન : તું એટલી સુંદર લાગે છે કે તારા જેવી એકથી હું ધરાઉં એમ નથી એટલે તાર જેવી બીજી લઈ આવું.
- શિક્ષક : કયું પક્ષી સૌથી ઝડપથી ઉડે છે?

- જહોન : સાહેબ, હાથી.
- શિક્ષક : નાલાયક, ડફોળ, મહામૂર્ખ... આટલું પણ તને નથી આવડતું? કોણ છે તારા પપ્પા? બોલાવી લાવજે એમને...
- જહોન : સાહેબ, દાઉદની ગેંગમાં શાર્પ શૂટર તરીકેનું કામ કરે છે.
- શિક્ષક : સરસ... હાથી સાચો જવાબ છે.
- શિક્ષક : એક બકરી તળાવમાં પડી ગઈ. હવે તે બહાર કેવી રીતે નીકળશે?
- નટુ : સાવ સહેલું... સાહેબ, પલળીને બહાર નીકળશે.
- જાનકી : માનસી, તું વાપરે છે એ ટુથપેસ્ટમાં શું શું છે?
- માનસી : મીઠું
- જાનકી : આ તો મારે ચટણી બનાવવી હતી. એટલે હળદર, મરચું, આંબલી, લસણ મેળવી દઈશ તો મારું કામ થઈ જશે.
- મનજી : અડધા એવરેસ્ટ પર ચડ્યો ત્યાં તેને એક માણસ સામે મળ્યો. એટલે પૂછ્યું તારું નામ શું છે?
- ધનજી : મારું નામ ધનજી છે.
- મનજી : અહીં એવરેસ્ટ પર હાથ રગડી રગડીને શું બનાવે છે?
- ધનજી : મસાલો.
- મનજી : હવે ખબર પડી, એવરેસ્ટ મસાલો આવી રીતે બને છે.
- રેલવે ઓફિસર : (ઈન્ટરવ્યુ આપનારને) રેલવેમાં અકસ્માત ઘટાડવા શું કરવું જોઈએ?
- જગજીત : સાહેબ, થોડા થોડા અંતરે પાટા પર બમ્પ મૂકાવવા જોઈએ.
- અમેરિકન : તારી ઉંમર કેટલી?
- ઈન્ડિયન : ઘરમાં ૧૪, સ્કૂલમાં ૧૨, બસમાં ૧૦, ટ્રેનમાં ૭ અને ફેસબુક પર ૧૮. કોઈ તકલીફ?
- ટીનિયો : (ફોટો સ્ટુડિયોમાં) સારો ફોટો પાડજો.
- ફોટોગ્રાફર : મારી સામે જો... કેમેરામાંથી કબુતર નીકળશે.
- ટીનિયો : એઈ લલ્લુ, ફોક્સ એડજસ્ટ કર, પોર્ટ્રેટ મોડ યુઝ કર, હાઈ રીઝોલ્યુશનમાં સારો ફોટો પાડજે. મારે ફેસબુકમાં મૂકવાનો છે. સારો નહીં આવે તો પૈસા નહીં આપું... - બોલ્યા, કબુતર નીકળશે....
- છનીયો : તમે છોકરીઓ આટલી બધી બ્યુટીફુલ કેમ હોવ છો?
- છબીલી : કારણકે ભગવાને અમને એમના પોતાના હાથોથી બનાવી છે એટલે.
- છનીયો : રહેવા દે બહુ ડંકાસ મારવાની. વાત તો એવી રીતે કરે છે કે જાણે છોકરાઓને નેટ પરથી ડાઉનલોડ કર્યા હોય.

આંજો કાગર

જૂન અંકમાં ઘણા વખતે અધ્યાત્મ અને વિજ્ઞાન ઉપર શ્રી કીર્તિચંદ્ર શાહનો મનનીય લેખ વાંચવા મળ્યો. આ બાબત નિરાંતે લખવાનો વિચાર છે. મંગલ મંદિરમાં વાર્તાઓ ઉપરાંત થોડા વખતથી વિષયોનું વૈવિધ્ય વધ્યું છે એ આવકારદાયક છે. ધર્મની બાબત ઉપર શ્રી મહમદભાઈ ત્રવાડીનો લેખ પણ ઉલ્લેખનીય છે. જો કે એમનો વિષય જૈન સમાજને લાગુ નથી પડતો. જૈન સાધુત્વના નિયમો એવા કડક છે કે કોઈ બાબા બની ન શકે કે ન કોઈ ડેરા કે આશ્રમ સ્થાપી શકે. શ્રાવકોમાં જો કે પોતાના ફિરકાના મહારાજ સાહેબો ઉપર તેઓ કહે એ જ સાચું એવી અંધશ્રદ્ધા જોવા મળતી હોય છે.

અન્ય બાબતમાં : માસ મે ના વચસ્ક કાર્યક્રમમાં ડૉ. નીતુબહેન પરીખે આપેલ સલાહ-સૂચનો ખરેખર આવકારદાયક હતા. ઘણી બાબતો ઉપલક્ષ્યે નાની લાગે, પણ એ નાની સાવચેતીઓ ખાસ કરીને ૭૫, ૮૦ કે ઉપરની વયના વડીલોને બહુ ઉપયોગી છે એવો આ લખનારનો જાત અનુભવ છે.

આમાં પણ - Prevention of Fall (પડી જવાથી બચવું)

એ વિભાગ ઉપર વડીલોએ ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ. જેથી અકસ્માતે ફેક્યરનું જોખમ ટાળી શકાય. ખાસ કરીને બાથરૂમમાં.

ઉપરાંત ખાવાપીવામાં ધ્યાન રાખવાની બાબત પણ અગત્યની છે. ઉંમર વધે તેમ પાચનશક્તિ નબળી પડતી હોય છે.

અન્ય પ્રવૃત્તિઓમાં : શિક્ષણ અને સર્વાંગી વિકાસ સમિતિને જેટલા અભિનંદન આપીએ એટલા ઓછા છે. Carry On.

મહિલા વિકાસ સમિતિ અને યુવા વિકાસ સમિતિ પણ હાલમાં સક્રિય થઈ રહી છે એ પણ આવકારદાયક છે. મહિલા સમિતિએ અત્યાર સુધી સમાજને ઓછામાં ઓછો ખર્ચ કરાવેલ છે (આ Compliment નથી!) વધારે સક્રિય થાય તો મહિલાઓના પ્રશ્નો પણ ઓછા નથી. સમાજની મહિલાઓ જ સક્રિય થઈને સમિતિને સૂચનો કરી શકે. સમિતિ પણ તેઓ પાસેથી સૂચનો માંગી શકે.

મગનલાલ સંઘવી - અમદાવાદ
ફોન : (૦૭૯) ૨૬૮૭૧૯૨૫

અન્ય સંસ્થાના સમાચાર

ભાવનગર કચ્છ સમાજ

ભાવનગર કચ્છ સમાજ દ્વારા

કચ્છી તબૂ વર્ષ અષાઢી બીજ ૨૦૧૮ની ભવ્ય ઉજવણી

આ વર્ષે ભાવનગર કચ્છ સમાજ દ્વારા તેની સ્થાપના પછીની ૩૩મી અષાઢી બીજની શાનદાર ઉજવણી તા. ૧૪-૭-૨૦૧૮, શનિવારના રોજ કરવામાં આવી. સૌપ્રથમ સવારે ૧૧ કલાકે સમાજના સભ્યોએ નવી ધજા મંદિરના શિખર ઉપર ચડાવી હતી.

ઝેંકરવાલા સંકુલમાં જગશી જેઠાભાઈ છેડા કચ્છ લાયજાવાળા સભાગૃહ, કચ્છી ભવનમાં સાંજે ૪.૩૦થી કાર્યક્રમની શરૂઆત થઈ. સૌપ્રથમ નાના બાળકો માટે ફેન્સી ડ્રેસ સ્પર્ધામાં બાળ મંદિરથી ધોરણ-૫ સુધીના વિદ્યાર્થીઓએ ભાગ લીધો અને ત્યારબાદ ધોરણ-૮ અને ૯ના વિદ્યાર્થીઓ માટે વક્તૃત્વ સ્પર્ધા યોજવામાં આવી. નિષ્ણાયક તરીકે સમાજના ઉપપ્રમુખ શ્રી ડૉ. રવિભાઈ પટેલ, જ્યોતિબેન શાહ તથા હંસાબેન છેડાએ સેવા આપી હતી. વિજેતા બાળકોને રોકડ ઈનામો આપવામાં આવ્યા હતા.

સાંજે ૫.૧૫થી સમાજની સાધારણ સભાની શરૂઆત પ્રમુખ શ્રી મહેન્દ્રભાઈ અને સમાજના આગેવાનો દ્વારા માં આશાપુરાના જયઘોષ સાથે કરવામાં આવી. મંત્રીશ્રી ઈન્દ્ર ગઢવીએ વર્ષભરની પ્રવૃત્તિઓ વિશે ટુંકમાં અહેવાલ આપ્યો. હસમુખ પટેલે શુભેચ્છા પાઠવી. કોષાધ્યક્ષ શ્રી જગદીપ વ્યાસે હિસાબો રજૂ કર્યા. ડૉ. રવિભાઈ પટેલ, પાલિતાણાથી આવેલ શ્રી દીપકભાઈ ગોહિલ તથા

શ્રી વિઠ્ઠલભાઈ પટેલે પ્રસંગોચિત ઉદ્બોધન કર્યા. ભાવનગર યુનિવર્સિટીના મરીન સાયન્સ ભવનની વિદ્યાર્થીની અને કચ્છ કોડાયની વતની કુ. પલ્લવી જોશીએ સુંદર કચ્છી ગીત રજૂ કર્યું.

અતિથિ વિશેષ તરીકે ભાવનગર મહાનગર પાલિકાના કમિશનર શ્રી ગાંધી સાહેબે પોતાના કચ્છ જિલ્લાના કલેક્ટર તરીકેનો સમય યાદ કરતાં જણાવ્યું કે કચ્છીઓની સહિષ્ણુતા અને મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવાની હિંમત અવર્ણનીય હોય છે.

સમાજના વડીલ શ્રી ઉપેન્દ્રભાઈ શાહનું તેમને નેયરોપથીના માધ્યમથી સામાજિક સેવા માટે સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું. શ્રી ઉપેન્દ્રભાઈએ અને રામદેવ ચુપના શ્રી જેઠાલાલ રામજીભાઈ પટેલે સમાજને અનુદાન આપેલ.

સમાજના તેજસ્વી બાળકોને આમંત્રિત મહેમાનો અને સમાજના આગેવાનોના હાથે ઈનામો આપવામાં આવ્યા હતા. ઈનામો ઉપરાંત દરેક બાળકોને શ્રી સ્વામિનારાયણ ગાદી સંસ્થાન - મણિનગર, અમદાવાદ તરફથી એક સ્કૂલ બેગ અને કચ્છ માંડવી સ્થિત વી.આર.ટી.આઈ. સંસ્થા દ્વારા રાહતદરથી અંગ્રેજી ગ્રામરના પુસ્તકની એક એક નકલ આપવામાં આવી હતી.

સમાજના આમંત્રણને માન આપી ભાવનગરના વિવિધ ક્ષેત્રના આગેવાનોએ ખાસ ઉપસ્થિત રહી કાર્યક્રમને શોભાવ્યો હતો. જેમાં મુખ્યત્વે મણિભાઈ ગાંધી, કિરણભાઈ ગાંધી, ભાવનગર ડિસ્ટ્રિક્ટ ચેમ્બરના શ્રી સમીરભાઈ શાહ અને ડાહ્યાભાઈ પટેલ, પૂર્વ મેયર શ્રી રીનાબેન શાહ વગેરે હાજર રહ્યા હતા.

અંતમાં સૌએ બીજના ચંદ્રનું દર્શન કરી મા આશાપુરાની ૨૧ જ્યોતની આરતી ઉતારી અને પરંપરાગત રીતે મેઘ લાડનું જમણ સાથે લઈ છૂટા પડ્યા હતા.

NanoNine® શબ્દ રમત-૧૪૩ સંકલન : રજનીકાંત પારેખ

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭
૨૮	૨૯	૩૦	૩૧	૩૨	૩૩	૩૪	૩૫	૩૬
૩૭	૩૮	૩૯	૪૦	૪૧	૪૨	૪૩	૪૪	૪૫
૪૬	૪૭	૪૮	૪૯	૫૦	૫૧	૫૨	૫૩	૫૪

શબ્દ રમત ભરનારનું નામ : _____
 સરનામું : _____
 _____ કોન/મો. _____

આપશ્રીના જવાબો શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડીના સરનામે મોકલવા વિનંતી. (શબ્દ રમતનો જવાબ મોકલવાની અંતિમ તારીખ : ૩૧-૮-૨૦૧૮)

આડી ચાવીઓ

૧. પોતાની મોટાઈ દેખાડવી, જાતે પોતાનાં વખાણ કરવા તે (૫)
૫. હસતા ગાલમાં પડતો નાનો ખાડો (૩)
૮. અંધારિયું, કૃષ્ણ પક્ષ, વદ (૨)
૧૦. વડ, આબરૂ, રોક (૨)
૧૧. માતાનો પ્રેમ (૩)
૧૩. બટનનું બીડવાનું નાકું (૨)
૧૪. રાત્રિ (૨)
૧૬. દરેક સ્ટેશને ઊભી રહેતી ટ્રેન (અં.) (૩)
૧૭. જખરદસ્તી, ગુંડાગીરી (૪)
૨૧. બીક, ભય, દહેશત (૨)
૨૩. ડુક્કર, સુવર, વિષ્ણુનો ત્રીજો અવતાર (૩)
૨૪. રસ્તો, રીત, ચાલ, વાટ (૨)
૨૬. અગ્નિ, દેવતા, બળતરા, લાય (૨)
૨૭. મહેનત, થાક, તકલીફ (૨)

૨૮. અભિલાષા, ઉમેદ, ઇચ્છા (૪)
૨૯. આબરૂ, પ્રતિષ્ઠા, આદર (૨)
૩૧. કેફ, ગર્વ, તોર, હાથીના ગંડસ્થળમાંથી ઝરતો રસ (૨)
૩૨. પાછળ ચાલનારો, ચાકર (૪)
૩૩. ચંચળ, અસ્થિર, ફરતું (૨)
૩૪. અમૃત, સુધા, પીયૂષ (૨)
૩૬. એક મજબુત મોટરગાડી (અં.) (૨)
૩૯. ઘર, રહેઠાણ (૩)
૪૦. દિવસ (૨)
૪૧. આસક્તિ વિનાનું (૪)
૪૨. મોહ, મમતા, સૂર (૨)
૪૩. પનો, જાત, માલ (૨)
૪૪. પર્વત (૨)
૪૬. કબ્રસ્તાન, રોજો (૪)
૪૯. બાધા, આખડી (૩)

૫૧. જગત, દુનિયા, કુંજો (૨)
૫૩. નર, મરદ, વર, પતિ (૩)
૫૪. નકામું ગણી ખાતલ કરેલું (૨)
૫૫. પાણી પીવાની સાર્વજનિક જગ્યા (૩)

ઊભી ચાવીઓ

૧. આયુષ્ય, જિંદગાની (૪)
૨. પડદો, નદીની પહોળાઈ, વિસ્તાર, ઝટ (૨)
૩. દાઝ્યા ઉપર _____ ન દેવાય (૨)
૪. ઈમારતી બાંધકામ, મજલો, મોટું બાંધકામ (૩)
૬. સ્થાન, ઠેકાણું (૨)
૭. જોવું તે, દંષ્ટિ (૩)
૮. સ્ત્રી, નારી, મહિલા (૩)
૯. બાજુ, તરફ, પડખુ, માર્ગ, રસ્તો (૨)
૧૨. લાગ, ખરા સમયે (૩)
૧૫. સરકાર તરફથી બક્ષીસ તરીકે મળેલી જમીન કે ગામ (૩)
૧૮. એક દાણાવાળું ફળ, અનાર (૩)
૧૯. જલ્દી, ઝડપ, ઉતાવળ (૨)
૨૦. નાગનું દમન (૫)
૨૨. નાની પાતળી કકડી (૩)
૨૩. જંગલ, કાનન, અરણ્ય (૨)
૨૫. હરામખોર, બદમાશ (૩)
૨૬. કેરી, સામાન્ય, કાચો મળ (૨)
૨૭. શારીરિક શ્રમ કરીને ગુજરાન મેળવનાર (૪)
૨૮. પ્રેમ, આસક્તિ, રઠ (૪)
૨૯. મારવું અને ઝુડવું તે (૪)
૩૦. માળી (૨)
૩૪. શૂરવીર, ખમે તેવું (૪)
૩૫. અંતઃકરણ, દિલ, ઇચ્છા, મરજી (૨)
૩૭. પડતી, નાશ, હાર, પરાજય (૩)
૩૮. મોહ, મમતા, ગમો, સૂર (૨)
૩૯. કારણ, હેતુ (૩)
૪૦. હરોજ, રોજ, હંમેશ (૪)
૪૨. પ્રીતિ અને ઇર્ષ્યા (૪)
૪૫. અણસમજ, રોચું (૩)
૪૭. કટી, કેડ અને શરીરનો મધ્યભાગ (૩)
૪૮. શત્રુ, અરિ, દુશ્મન (૨)
૫૦. સરિતા (૨)
૫૨. દુઃખ (૨)

સૂચનો આપવા સહેલા છે પરંતુ સૂચનરૂપ - દાખલારૂપ બનવું અઘરું છે.

NanoNine® શબ્દ રમત-૧૪૧નો ઉકેલ

પ્ર	જા	સ	તા	ક	દિ	ન	અ	ધ	મ	ણ
તિ	ગ	વે	રા	જા	ધિ	રા	જ			
ભં	ગ	ડી	ણ	ધ	કા	લો	હ			
ધ	રા	અ	ક	મ	જો	ર	મ			
સ	હ	જા	નં	દ	ડ	સ	ન	દ		
ચ	મા	ન	દ	પ	ખા	ઈ	મ			
કો	મ	લ	ન	જ	ર	ચૂ	ક	ચં		
ર				ભા	ભ	ર	પો			
જી	વ	ત	દા	ન	મું	ડ	ક	હે		
વ	સુ	લ	વા	રા	મ	ના	મ			
ઘા	દે	વ	રા	જ	મ	લ	ગ	ખે		
સ	જા	વ	ટ	રા	ત	રા	ણી	મ		

માસ જૂન-૨૦૧૮ના અંકમાં છપાયેલ નેનો શબ્દ રમત-૧૪૧ના બધા સાચા ઉકેલ મોકલાવનારના નામ

- સરલા શાહ - અમદાવાદ
- હેત્વી સંઘવી - અમદાવાદ
- તીર્થ સંઘવી - અમદાવાદ
- દમયંતી દંડ - અમદાવાદ
- તૃપ્તિ સાવલા - અમદાવાદ
- રંજન શાહ - અમદાવાદ
- સ્મિતા શાહ - અમદાવાદ
- ચંદ્રા શાહ - અમદાવાદ
- વર્ષા પારેખ - અમદાવાદ
- પ્રવીણા છેડા - અમદાવાદ
- ડૉ. અતુલ ધરોડ - અમદાવાદ
- જયસુખ સંઘવી - અમદાવાદ
- પ્રિયંકા શાહ - અમદાવાદ

- ઝરણા પારેખ - અમદાવાદ
- ભાનુ શાહ - અમદાવાદ
- લક્ષ્મી ખત્રી - અમદાવાદ
- નવલ શાહ - અમદાવાદ
- મહેન્દ્ર શાહ - અમદાવાદ
- જયંતીલાલ મહેતા - અમદાવાદ
- ઈન્દુબેન પટેલ - અમદાવાદ
- ચંદુભાઈ કુબડિયા - અમદાવાદ
- નીના ગોરજી - અમદાવાદ
- નિખિલ પરીખ - અમદાવાદ
- સંજય શાહ - અમદાવાદ
- ભારતી દોશી - અમદાવાદ
- અજિત મહેતા - અમદાવાદ
- દર્શના શાહ - અમદાવાદ
- ચેતના વોરા - અમદાવાદ
- મુકેશ મૈશેરી - અમદાવાદ
- અરવિંદ ભટ્ટ - અમદાવાદ
- પ્રતિમા શાહ - અમદાવાદ
- ચંદ્રકાંત લોડાયા - અમદાવાદ
- કુસુમ ત્રેવાડિયા - અમદાવાદ
- પારિતોષ મહેતા - અમદાવાદ
- એન. એચ. શાહ - નાગપુર
- હસમુખ દેઢિયા - અડાલજ
- પ્રભા શેઠિયા - વલસાડ
- તારાચંદ મહેતા - ગાંધીધામ
- નિકુંજ મહેતા - ગાંધીધામ
- ગુણવંતી મહેતા - ગાંધીધામ
- સાવિત્રી જેસરાણી - મુંબઈ
- કંચનબેન મોરબિયા - ભુજ
- ચંદનબેન ગાલા - વડોદરા

ઉપર્યુક્ત સાચા જવાબ મોકલનારાઓમાંથી લક્ષી ડ્રો કરતાં, ત્રણ વિજેતાઓનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે. તેઓએ પોતાના ઈનામો સમાજના પાલડી ખાતેના કાર્યાલયમાંથી મોબાઈલ નંબર : ૯૮૯૮૦ ૫૩૫૨૧ (સમય : સવારે ૯ થી ૧૨, સાંજે ૪ થી ૫) પર જાણ કરી મેળવી લેવા વિનંતી છે.

- તૃપ્તિ સાવલા - અમદાવાદ
- ભારતી વી. દોશી - અમદાવાદ
- કંચનબેન મોરબિયા - ભુજ

NanoNine Sudoku

જૂન-૨૦૧૮ના અંકમાં છપાયેલ સુડોકુ-૧૦૯૮ના બધા સાચા ઉકેલ મોકલનારના નામ

- અવંતી દંડ - અમદાવાદ
- પુશી વોરા - અમદાવાદ
- ધ્રુવ ગાલા - અમદાવાદ
- ચંદ્રા શાહ - અમદાવાદ
- ઉષ્મા શાહ - અમદાવાદ
- સ્મિતા શાહ - અમદાવાદ
- જય ગોગરી - અમદાવાદ
- પ્રવીણા છેડા - અમદાવાદ
- ડૉ. અતુલ ધરોડ - અમદાવાદ
- જ્યોતિ ગડા - અમદાવાદ
- જયસુખ સંઘવી - અમદાવાદ
- નિખિલ પરીખ - અમદાવાદ
- શાંતિલાલ શાહ - અમદાવાદ
- નીના ગોરજી - અમદાવાદ

- જયંતીલાલ મહેતા - અમદાવાદ
- ઈન્દુબેન પટેલ - અમદાવાદ
- ચંદુભાઈ કુબડિયા - અમદાવાદ
- મહેન્દ્ર શાહ - અમદાવાદ
- સંજય શાહ - અમદાવાદ
- જૈનમ શાહ - અમદાવાદ
- અજિત મહેતા - અમદાવાદ
- ધરા વોરા - અમદાવાદ
- આયુષી સંઘવી - અમદાવાદ
- પ્રિયંકા શાહ - અમદાવાદ
- ઝરણા પારેખ - અમદાવાદ
- અરવિંદ ભટ્ટ - અમદાવાદ
- પ્રતિમા શાહ - અમદાવાદ
- કુણાલ ત્રેવાડિયા - અમદાવાદ
- પારિતોષ મહેતા - અમદાવાદ
- એન. એચ. શાહ - નાગપુર
- પ્રભા શેઠિયા - વલસાડ
- તારાચંદ મહેતા - ગાંધીધામ

- રિશ્વા મહેતા - ગાંધીધામ
- હર્ષાબેન મહેતા - ગાંધીધામ
- હેમલતા દેઢિયા - અડાલજ
- ચંદ્રિકા શાહ - રાઉરકેલા
- મનન ઠક્કર - સાણંદ
- ચંદનબેન ગાલા - વડોદરા
- લહેરચંદ લોડાયા - હેદ્રાબાદ

ઉપર્યુક્ત સાચા જવાબ મોકલનારાઓમાંથી લક્ષી ડ્રો અનુસાર ત્રણ વિજેતાઓ નીચે પ્રમાણે છે. તેઓએ પોતાના ઈનામો પાલડી ભવન ખાતેના કાર્યાલયમાંથી મોબાઈલ નંબર : ૯૮૯૮૦ ૫૩૫૨૧ (સમય : સવારે ૯ થી ૧૨, સાંજે ૪ થી ૫) ફોન પર જાણ કરી મેળવી લેવા વિનંતી.

- વિજેતાઓ :**
- હેમલતા દેઢિયા - અડાલજ
  - હર્ષાબેન મહેતા - ગાંધીધામ
  - મનન કે. ઠક્કર - સાણંદ

NanoNine® Sudoku

જૂન-૨૦૧૮ના અંકમાં છપાયેલ
સુડોકુ-૧૦૯૮ના બધા સાચા ઉકેલ મોકલનારના
નામ તથા વિજેતાઓના નામ માટે
જુઓ : પાના નંબર-૮૦

પ્રિય વાચકો,

આ સાથે સુડોકુની
૧૦૦મી યાત્રા પરિપૂર્ણ
થાય છે. આપના તરફથી
ઉત્સાહપૂર્વક મળેલા
પ્રત્યુત્તર બદલ ખૂબ ખૂબ
આભાર. ૧૦૦મા સુડોકુ
નિમિત્તે ઈનામોની સંખ્યા ૩
થી વધારીને ૧૦ (દસ)
કરવામાં આવી છે. આશા
છે કે આપ સૌ ઉત્સાહભરે
ભાગ લેશો.

— રજનીકાંત પારેખ
મો. ૯૮૯૮૦ ૫૩૫૨૧

તમે તમારી જાતની બીજા સાથે
સરખામણી ના કરો. તમારા આજને ગઈકાલ
સાથે સરખાવો. જો તમને સુધારો જણાય તો
તમે કંઈક મેળવ્યું તેવું કહેવાશે.

ઉકેલ :

ક્રમાંક - ૧૦૯૮

A	7	4	2	1	5	8	6	3	9
	3	8	5	6	9	4	2	7	1
	6	1	9	3	2	7	5	8	4
	4	6	7	8	1	5	9	2	3
	8	9	1	7	3	2	4	6	5
	5	2	3	9	4	6	8	1	7
	9	7	4	2	8	1	3	5	6
	1	5	8	4	6	3	7	9	2
	2	3	6	5	7	9	1	4	8

B	6	4	1	5	3	8	2	9	7
	8	5	9	2	6	7	1	3	4
	2	3	7	4	9	1	6	5	8
	4	8	3	6	5	9	7	1	2
	7	9	6	8	1	2	3	4	5
	5	1	2	7	4	3	9	8	6
	1	6	8	3	7	4	5	2	9
	9	7	4	1	2	5	8	6	3
	3	2	5	9	8	6	4	7	1

C	8	7	9	3	6	4	5	1	2
	6	5	2	7	1	9	3	8	4
	3	1	4	8	5	2	6	7	9
	7	2	3	9	4	8	1	6	5
	9	6	1	2	7	5	4	3	8
	4	8	5	1	3	6	9	2	7
	5	3	8	4	2	1	7	9	6
	1	9	6	5	8	7	2	4	3
	2	4	7	6	9	3	8	5	1

D	9	4	8	3	6	1	2	7	5
	2	3	5	7	9	8	4	1	6
	6	7	1	2	5	4	3	8	9
	6	2	7	4	3	5	6	9	1
	5	6	3	1	2	9	7	4	8
	4	1	9	8	7	6	5	2	3
	1	8	6	5	4	2	9	3	7
	3	9	4	6	8	7	1	5	2
	7	5	2	9	1	3	8	6	4

NanoNine® Sudoku

રજનીકાંત પારેખ (૯૮૯૮૦ ૫૩૫૨૧)

સુડોકુ ક્રમાંક-૧૧૦૦ અંગ્રેજી કરવામાં આવેલ છે. તેના ચારે ભાગ ભરીને 'મંગલ મંદિર' કાર્યાલય પર તા. ૩૧-૮-૨૦૧૮ સુધીમાં મોકલી આપવા વિનંતી. તદ્દન પરા જવાબો મોકલનારનાં નામ ઓક્ટોબર-૨૦૧૮ના અંકમાં પ્રસારિત કરવામાં આવશે.

સુડોકુ ભરનારનું નામ : _____

સરનામું : _____

ફોન/મોબાઈલ : _____

A

ક્રમાંક - ૧૧૦૦

B

		8		3	2			7
	9					1	5	
1	4			9	7			8
6	7	1	8					9
		4	7	6	9	2		
						8	7	
	1			4			8	
4		3	9				2	1
			3	8		5		

8		5					6	9
			6	8			2	4
3		4		9	2		5	
5		6			9			4
		1	4	7	8	6	2	5
	4		5					
4	5			2		8		6
	8			5	6			
6	9					5		2

C

D

6				5		1	8
1	5	9		2	7		
			7	6		5	
2		6	5	4		8	
	8		6		7		3
		1		2		5	6
	6	2	7	5			
	9				6	8	7
7			9				5

	2		9	1		7		6
	9	8			6		1	
	1		8		3		5	
2		1	3	9				7
		3	5		7	1		
		7		2	1	8		3
4				6			7	8
	6		4		9		3	
1	9	8					6	

જાણવા જેવું

સંકલન : રજનીકાંત પારેખ

‘મંગલ મંદિર’નો આ અંક આપણા હાથમાં આવશે ત્યારે આપણે આપણા ૭૨મા સ્વાતંત્ર્ય દિવસની ઉજવણી કરવા માટે થનગનતા હોઈશું. તો આવો, આ દિવસે થતા ધ્વજવંદન વિશેના આપણા દેશના રાષ્ટ્રધ્વજની કેટલીક માહિતી જાણીએ.

૧. ભારતના રાષ્ટ્રધ્વજને આપણે ‘ત્રિરંગા’ના નામે પણ ઓળખીએ છીએ કારણકે આપણા રાષ્ટ્રધ્વજમાં કેસરી, સફેદ અને લીલો રંગ છે.
૨. સંસદ ભવન એ એકમાત્ર એવી ઈમારત છે કે જ્યાં એકસાથે ત્રણ ત્રિરંગા ફરકાવવામાં આવે છે.
૩. જ્યારે મંચ પર ત્રિરંગો ફરકાવવામાં આવે છે તે સમયે ઉદ્બોધન કરનારનું મુખ શ્રોતાઓની તરફ હોય તો ત્રિરંગો હંમેશા જમણી બાજુ હોવો જોઈએ.
૪. દેશની ૪૯૩ મીટરની સૌથી ઊંચી જગ્યાએ ત્રિરંગો ફરકાવવામાં આવે છે. એ જગ્યા છે રાંચીમાં આવેલા પહાડી મંદિર.
૫. ભારતીય રાષ્ટ્રધ્વજ (ત્રિરંગા)ને ફરકાવવા માટે જે કાયદો બનાવવામાં આવ્યો છે એ કાયદો ‘ભારતીય ધ્વજ સંહિતા’ (FLAG CODE OF INDIA)ના નામે ઓળખાય છે.
૬. કાયદા વિરુદ્ધ ધ્વજ ફરકાવનાર ગુનેગાર સાબિત થાય તો તેને ત્રણ વરસ સુધી જેલ અથવા દંડ અથવા, જેલ અને દંડ બંને થઈ શકે છે.
૭. ત્રિરંગો હંમેશાં કોટન, સિલ્ક અથવા ખાદીનો જ હોવો જોઈએ. પ્લાસ્ટિકનો ત્રિરંગો બનાવવાની મનાઈ છે.
૮. ત્રિરંગો હંમેશાં લંબચોરસ હોવો જોઈએ. તેની લંબાઈ અને પહોળાઈનું માપ ૩:૨ હોવું જોઈએ. અશોક ચક્રનું કોઈ માપ નક્કી કરવામાં આવેલ નથી પરંતુ તેમાં ચોવીસ લાઈનો (તિલ્લિયાં) હોવી જરૂરી છે.
૯. સૌપ્રથમ લાલ, પીળા અને લીલા રંગના સમાંતર પટ્ટાથી બનેલ ધ્વજને ૭ ઓગસ્ટ, ૧૯૦૬ના દિવસે ‘પારસી બાગાન ચોક’ તરીકે જાણીતા ગ્રીન પાર્ક કલકત્તામાં ફરકાવવામાં આવેલ હતો.
૧૦. ધ્વજ પર કોઈ આકૃતિ દોરવી કે કશુંક લખાણ કરવું ગેરકાનૂની છે.
૧૧. કોઈપણ ગાડીના પાછળના ભાગમાં, બોટ કે પ્લેનમાં ત્રિરંગો ફરકાવી શકાતો નથી. ત્રિરંગાનો ઉપયોગ કોઈપણ ઈમારતને ઢાંકવા માટે થઈ શકતો નથી.
૧૨. કોઈપણ સંજોગોમાં ત્રિરંગાને ધરતીનો સ્પર્શ થવો જોઈએ નહીં.
૧૩. ધ્વજનો ઉપયોગ કોઈપણ પ્રકારના યુનિફોર્મ (ગણવેશ)

તરીકે થવો જોઈએ નહીં કે ધ્વજને સજાવટ માટે પણ વાપરી શકાય નહીં.

૧૪. બેંગ્લુરુથી ૪૨૦ કિ.મી. દૂર આવેલ એકમાત્ર સંસ્થા પાસે ધ્વજ બનાવવા તેમજ સંભાલ કરવાનું લાઈસન્સ છે.
૧૫. રાષ્ટ્રધ્વજથી ઉપર અથવા સમકક્ષ બીજો કોઈપણ ધ્વજ રાખી શકાતો નથી.
૧૬. દુનિયાના સૌથી ઊંચા શિખર માઉન્ટ એવરેસ્ટ પર ભારતના રાષ્ટ્રીય ધ્વજ ત્રિરંગાને યુનિયન જેક અને નેપાળના રાષ્ટ્રીય ધ્વજ સાથે ૨૯ મે, ૧૯૫૩ના દિવસે ફરકાવવામાં આવ્યો હતો.
૧૭. ૨૨મી ડિસેમ્બર, ૨૦૦૨ પછી લોકોને પોતાના ઘરમાં અથવા ઓફિસમાં ત્રિરંગો ફરકાવવાની છૂટ મળી.
૧૮. ૨૦૦૯ની સાલમાં રાત્રે ત્રિરંગો ફરકાવવાની અનુમતિ આપવામાં આવી.
૧૯. આખા ભારતમાં ૨૧ X ૧૪ ફૂટના ત્રિરંગા ઝંડાને ક્ષાટિકના નારગુંડ કિલ્લા પર, મહારાષ્ટ્રના પનહાલા કિલ્લા અને મધ્યપ્રદેશના ગ્વાલિયરમાં આવેલા કિલ્લા ઉપર ફરકાવવામાં આવે છે.
૨૦. સોનાના સ્તંભ પર હીરા ઝવેરાતથી સુશોભિત કરેલ એક નાનો ત્રિરંગો રાષ્ટ્રપતિ ભવનના મ્યુઝિયમમાં છે.
૨૧. આજે આપણે જે ત્રિરંગો ફરકાવીએ છીએ તે ત્રિરંગો ઝંડો આંધ્રપ્રદેશના પિંગલી વેકેંયાએ બનાવેલ તે ત્રિરંગો, ૨૨ જુલાઈ, ૧૯૪૭માં સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો. તેમનું મૃત્યુ ખૂબ જ ગરીબ સ્થિતિમાં ૧૯૬૩માં થયું હતું. મૃત્યુના ૪૬ વરસ પછી તેમની પોસ્ટલ ટિકિટ બહાર પાડીને તેમને સન્માન આપવામાં આવ્યું હતું.
૨૨. ભારતના બંધારણ અનુસાર જ્યારે કોઈપણ રાષ્ટ્રીય વિભૂતિનું અવસાન થાય અને રાષ્ટ્રીય શોક જાહેર કરવામાં આવે ત્યારે જે તે વિભૂતિનું પાર્થિવ શરીર જે ભવનમાં રાખવામાં આવેલ હોય તે ભવનની ઉપર ત્રિરંગો અડધી કાઠીએ ફરકાવવામાં આવે છે અને પાર્થિવ શરીરને ભવનની બહાર લઈ જતાં ધ્વજને પૂરી ઊંચાઈએ ફરકાવવામાં આવે છે.
૨૩. દેશ માટે શહીદ થનાર શહીદો અને ભારતની મહાન હસ્તીનું અવસાન થાય ત્યારે તેમના શરીર પર ત્રિરંગો લપેટવામાં આવે છે. આ વખતે ખાસ ખ્યાલ રાખવામાં આવે છે કે કેસરી રંગનો પટ્ટો મસ્તક તરફ અને લીલા રંગનો પટ્ટો પગ તરફ રહે. શબની સાથે ત્રિરંગાને બાળવામાં કે દફનાવવામાં આવતો નથી પરંતુ તેને શબ પરથી ખસેડી લેવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ ગુપ્ત રીતે પૂરા સન્માન સાથે બાળવામાં આવે છે અથવા તો વજન બાંધીને પવિત્ર નદીમાં જળસમાધિ આપવામાં આવે છે. ફાટેલા અથવા રંગ ઉડેલા ત્રિરંગાની સાથે પણ આ જ રીત અપનાવાય છે.

માહિતી : વિવિધ સ્ત્રોતો, પુસ્તકો, વર્તમાન પત્રો અને સોશિયલ મીડિયામાંથી

સંકલન : દિનેશચંદ્ર જગજીવન શાહ

★ **ભુજમાં હૃદયરોગની રાહત દરની હોસ્પિટલ મળશે :** ભુજના મહાવીર ખીચડી ઘર આયોજિત રાહત દરના તબીબી શિબિરમાં મૂળ ફતેહગઢના અને હાલે અમદાવાદ નિવાસી M.B.B.S. અને D.M. માં ગોલ્ડ મેડાલિસ્ટ કાર્ડિયોલોજિસ્ટ ડૉ. ધવલ દોશીએ જણાવ્યું હતું કે ભુજ ખાતે લાયન્સ હોસ્પિટલને સંલગ્ન હૃદયરોગની આઈ.સી.યુ. સહિતની સુવિધાસભર રાહત દરની હોસ્પિટલ તૈયાર થવા જઈ રહી છે. અમદાવાદમાં હોલિસ્ટીક હાર્ટકેર સેન્ટરને સંલગ્ન આ રાહત દરનું મોટું સેન્ટર ઓગસ્ટમાં શરૂ થઈ જશે. આ શિબિરમાં ડૉ. ધવલ દોશીએ ૭૫ જેટલા હૃદયરોગનાં દર્દીઓનું નિદાન અને સારવાર કરી હતી.

★ **સાહિત્ય અકાદમી પુરસ્કાર :** ગાંધીધામની યુવા નવોદિત લેખિકા કુ. ચંપા ચેતનાણીને તેના પ્રથમ નાટ્ય સંગ્રહ 'સબલા નારી' બદલ વર્ષ ૨૦૧૮નો સાહિત્ય અકાદમી યુવા પુરસ્કાર (ન્યુ દિલ્હી) જાહેર કરવામાં આવેલ છે.

★ **બિદડા આરોગ્યધામ :** બિદડા સર્વોદય ટ્રસ્ટ સંચાલિત આરોગ્યધામ ખાતે મે માસ દરમિયાન યોજાયેલ વિવિધ કેમ્પમાં હૃદયરોગના ૧૪ મેજર ઓપરેશનના દર્દીઓને મુંબઈ, આણંદ, નડિયાદ અને ભુજ ખાતે મોકલવામાં આવ્યા હતા. જે પૈકી ૭ દર્દીઓના ખર્ચને બિદડા સર્વોદય ટ્રસ્ટ તરફથી મેડિકલ સહાય આપવામાં આવેલ છે. ૩ દર્દીઓને ટ્રસ્ટ વતી 'મા' કાર્ડ અંતર્ગત, જ્યારે ૪ દર્દીઓને નડિયાદ ખાતેની મુળજીભાઈ પટેલ યુરોલોજી હોસ્પિટલમાં વિના મૂલ્યે સારવાર આપવામાં આવી હતી. બાળરોગમાં ૪ બાળકોની સર્જરી કરાઈ હતી.

★ **ભુજના નવ વર્ષના બાળકનો વિરલ વિક્રમ :** ભુજના નવ વર્ષના બાળક યશ હિતેશભાઈ ગણાત્રાએ માત્ર ૪ મિનિટ અને ૩૬ સેકન્ડમાં માનવ શરીરના ૨૫૦ જેટલા

સ્નાયુઓની ગણતરી કરીને બોલી બતાવતા વિરલ વિક્રમ સર્જ્યો હતો. તેમજ ૫૬.૬૭ સેકન્ડમાં ભારતમાં થઈ ગયેલ મુગલ શાસકોના નામ તથા ૫૯.૬૨ સેકન્ડમાં ડાયનાસોરની ૬૧ જાતિઓના નામ સડસડાટ બોલી જઈને એશિયન બુક ઓફ રેકોર્ડ્સમાં યુનિક વર્લ્ડ રેકર્ડમાં સ્થાન મેળવ્યું હતું. જે આ પ્રકારનો પ્રથમ વિક્રમ યશ પોતાના નામે કરીને કચ્છનું નામ રોશન કર્યું છે.

★ **વૃક્ષારોપણ :** કેન્દ્ર સરકારની ખેતલક્ષી યોજના હેઠળ કચ્છમાં અલગ અલગ સ્થળોએ કચ્છના સરખંચોએ મોટી સંખ્યામાં વૃક્ષો ઉછેરવાનું નક્કી કર્યું છે. જે માટે પાણી પહોંચાડવાની વ્યવસ્થાની જવાબદારી વિનોદભાઈ ચાવડા લોકફાળા અથવા સંસ્થાઓમાંથી કરશે જ્યારે પાણીની લાઈનની વ્યવસ્થા કરવા માટે માંડવીના ધારાસભ્ય વીરેન્દ્રસિંહ જાડેજાએ ખાતરી આપી, તો શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદની વૃક્ષારોપણ સમિતિના કન્વીનર પીયૂષ પારેખે વૃક્ષારોપણ કરેલ વૃક્ષોની ત્રણ વર્ષ સુધી જતન કરવાની ખાતરી આપી હતી.

★ **ભજનના મંજુરાનો રણકાર :** સંતવાણી, પ્રાર્થના કે ભજન ગાવું કે વગાડવું મંજુરાના તાલ વિના વિચારી ન શકાય. પરંતુ મોટાભાગના લોકોને ખ્યાલ નહીં હોય કે આ વાદ્ય (મંજુરા) કચ્છના અંજાર સિવાય ક્યાંય બનતું નથી. આ મંજુરાનો રણકાર હવે દેશના વિવિધ પ્રાંતોમાં ગુંજી રહ્યો છે. કચ્છના મંજુરાનો એકમાત્ર BMK માર્કી ગુજરાત બહાર પ્રસરી ચૂક્યો છે. હવે મંજુરા કલાકારો આ બ્રાન્ડ માર્કની સતત માંગણી કરતા રહે છે. અંજારના મુખ્ય બજાર ગંગા બજારમાં ૯૫ વર્ષની એકમાત્ર જૂની પેઢી મંજુરા, ઘંટ વિ. બનાવે છે જ્યાં BMK માર્કના સંગીતના આ જાતના સાધનો બને છે.

★ **તાઈવાન-૨૦૧૮ એક્સ્પો ડેફમાં ગાંધીધામની યુવતી પ્રથમ :** કચ્છની કલા હુન્નર જ્યાં જાય ત્યાં છવાઈ જાય છે. તા. ૧૪-૭-૨૦૧૮ના રોજ તાઈવાનમાં ઈન્ટરનેશનલ એક્સ્પો ફોર તાઈવાન-૨૦૧૮ યોજાયેલ. જેમાં મૂક બધિરની ખાસિયત દર્શાવવાની હોય છે. આ સ્પર્ધામાં ૪૦ દેશોના ૧૨૦ સ્પર્ધકોમાંથી ગાંધીધામની મિત્તલ ઠક્કર પ્રથમ નંબરે આવી કચ્છ તથા દેશનું નામ ઉજાણ્યું છે. અગાઉ પણ તેણે ૨૦૧૭માં મિસ ડેફ ગુજરાત અને મિસ ઈન્ડિયાનો એવોર્ડ પણ મેળવેલ છે. ■

JAYANT STEELS

179-A, Kandori Building, Opp. Sarvodaya Nagar,
Panjarapole Road, Bhuleshwar, Mumbai-400 004.
Ph. : (022) 2242 2463 • 2242 7263

જયંત સ્ટીલ્સ

૧૭૯/એ, પાંજરાપોળ રોડ, સર્વોદય નગરની સામે,
મુંબઈ-૪૦૦ ૦૦૪. ★ ફોન : ૨૨૪૨૨૪૬૩ / ૭૨૬૩ / ૭૩૯૦

સુંદર - સુઘડ રસોડાના રાચરચીલાનું પ્રાપ્તિનું પ્રેરણા સ્થાન

વયસ્ક સમિતિ

તા. ૧૫ જુલાઈ, ૨૦૧૮ના રોજ શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડી ખાતે યોજવામાં આવેલ રંગારંગ કાર્યક્રમની તસવીરી ઝલક

માઉથ ઓર્ગન સાથે
ડૉ. હિમાંશુ શાહ

ગીત ગાતા શ્રીમતી
ફાલ્ગુનીબેન જોશી

શ્રીમતી ડૉ. શિલ્પાબેન
તોશનીવાલ

કેક કાપી બથડે ઉજવતા સમિતિના કન્વીનર
શ્રી રજનીકાંત પારેખ અને પરિવાર

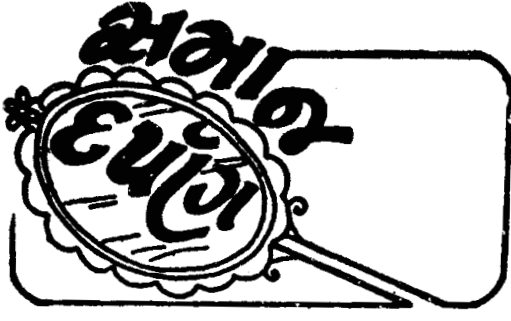

કેક કાપી બથડે ઉજવતા ડૉ. હિમાંશુ શાહ.
ફોટામાં ડાબેથી ડૉ. દેવલ શાહ, ડૉ. વિનોદ જોશી,
ડૉ. મૂકેશ ચંદે, ડૉ. હિમાંશુ શાહ, શ્રીમતી મિતા હિમાંશુ શાહ,
ડૉ. શિલ્પા તોશનીવાલ અને ડૉ. નીતુબેન પરીખ

શ્રીમતી કસ્તુરબેન તલકશી ગોગરીનું બહુમાન કરતાં
ડાબેથી શ્રી પ્રતાપભાઈ દંડ, શ્રી તલકશીભાઈ,
શ્રીમતી કસ્તુરબેન અને શ્રીમતી મીરાબેન દંડ

કાર્યક્રમનો આનંદ માણતા ઉપસ્થિત વડીલો, મહેમાનો તથા આમંત્રિતો.

સરનામા ફેરફાર

- રોહિત ડાહ્યાભાઈ શાહ
૨૦૨, રીયા રેસિડેન્સી,
મણિરત્ન બંગ્લોલ વિભાગ-૧ની પાછળ,
સારાંશ પાર્ટી પ્લોટની ગલીમાં, વાસણા,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૭. મો. ૯૯૨૪૨ ૩૫૩૩૭

પુત્ર જન્મ

- બુધવાર, તા. ૬-૬-૨૦૧૮
ચિ. શારવ મયુરી અંકિત જિતેન્દ્ર દેવજી ખોના
(આરીખાણા - અમદાવાદ)

સગપણ

- તા. ૦૮-૦૭-૨૦૧૮
ચિ. કિંજલ વિજય શાંતિલાલ સોમચંદ મહેતા
(મોટા અંગિયા - અમદાવાદ)
ચિ. તનય રોહિતભાઈ સંઘવી (મુંદ્રા - નાગપુર)

સામાર સ્વીકાર

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદની વિવિધ સેવાકીય યોજનાઓ માટે નીચે મુજબ દાતાશ્રીઓ તરફથી દાન / ભેટ પ્રાપ્ત થયેલ છે.

વયસ્ક સમિતિ ખાતે

- રૂ. ૭,૦૦૦/- શ્રી રજનીકાંત ધરમશી પારેખ (અંજાર - અમદાવાદ)
- રૂ. ૫,૦૦૦/- શ્રી ડો. હિમાંશુ રમેશચંદ્ર શાહ (માંડવી - અમદાવાદ)
- રૂ. ૫,૦૦૦/- શ્રીમતી લક્ષ્મીબેન મહેશકુમાર ખત્રી (વારાપધર - અમદાવાદ)
- રૂ. ૫,૦૦૦/- શ્રીમતી રંજનબેન કલ્યાણજી રવજી રાંભિયા (રામાણિયા - અમદાવાદ)
- રૂ. ૨,૫૦૦/- શ્રીમતી ભાનુબેન જયંતીલાલ શાહ (માંડવી - અમદાવાદ)

ઉપરની પાંચે વ્યક્તિઓ તરફથી તેમના જન્મ દિન નિમિત્તે

- રૂ. ૫,૦૦૦/- શ્રીમતી કસ્તુરબેન તલકશી ઉમરશી ગોગરી
(કોડાય - અમદાવાદ) નૂતન ગૃહ પ્રવેશ નિમિત્તે
- રૂ. ૧,૦૦૦/- શ્રી વિજય શાંતિલાલ સોમચંદ મહેતા
(મોટા અંગિયા - અમદાવાદ) પુત્રી ચિ. કિંજલના સગપણ નિમિત્તે
- રૂ. ૧,૧૦૦/- શ્રીમતી વિમળાબેન વિશનજી ગડા (કોડાય - અમદાવાદ)

તબીબી સહાય ખાતે

- રૂ. ૨,૦૦૦/- શ્રી વીરેન્દ્ર મણિલાલ મણિયાર
(પલાંસવા - અમદાવાદ) તરફથી
તેમના ઘેર પૌત્ર જન્મ નિમિત્તે

વૈયાવચ્ચ ખાતે

- રૂ. ૨,૫૦૦/- શ્રી જિતેન્દ્ર દેવજી ખોના (આરીખાણા - અમદાવાદ)
પૌત્ર ચિ. શારવના જન્મ નિમિત્તે
- રૂ. ૫૦૦/- શ્રી કમલેશભાઈ ડી. ગાલા

સામાર સ્વીકાર

શ્રી કચ્છી વિશ્રામગૃહ - શાહીબાગ ખાતે ચાલતા ડાયાલિસિસ સેન્ટર ખાતે માસ ઓગસ્ટ-૨૦૧૮ દરમિયાન નીચે મુજબ દાતાશ્રીઓ તરફથી કાયમી / દૈનિક તિથિનું સૌજન્ય પ્રાપ્ત થયેલ છે.

ક્રમ	દાતાશ્રીનું નામ	કાયમી તિથિ	દૈનિક તિથિ
૧.	બાડા ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ - મુંબઈ (હા. શ્રી વલ્લભજી ભાણજી ગડા (બાડા-કચ્છ))	તા. ૪-૮	
૨.	શ્રી નયનભાઈ જશવંતલાલ પરીખ	તા. ૧૪-૮	
૩.	શ્રીમતી ચંચળબેન ઉગરચંદ ગઢેચા	તા. ૨૨-૮	
૪.	શ્રી જયેશભાઈ ભાગચંદભાઈ જૈન - મુલુંડ, મુંબઈ (કોઠારા - કચ્છ) (શ્રી ભાગચંદભાઈ જૈનની સ્મૃતિમાં)	તા. ૩૦-૮	

સંસ્થાની આ યોજનામાં આપના ઘરે આવતા પ્રસંગો જેવા કે - જન્મ તિથિ, લગ્ન તિથિ, પુણ્ય તિથિ વગેરેમાં આપના તરફથી આર્થિક યોગદાન આપી આપનું નામ નોંધાવવા નમ્ર વિનંતી છે. કાયમી તિથિનો નકરો રૂ. ૧,૧૧,૦૦૦/- છે. જે નામ કાયમી ધોરણે ડાયાલિસિસ સેન્ટરમાં લખવામાં આવશે. દૈનિક તિથિનો નકરો રૂ. ૧૧,૧૧૧/- છે જે નામ દાતાશ્રી તરફથી જણાવેલ તિથિના દિવસે ડાયાલિસિસ સેન્ટરમાં લખવામાં આવશે.

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ

સમાજની વિવિધ સમિતિઓની રચના બાબત

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદમાં
નીચે મુજબની વિવિધ સમિતિઓ દ્વારા સમાજની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓનું સંચાલન કરવામાં આવે છે.

કારોબારી દ્વારા નિયુક્ત સમિતિઓ

૧. ઉચ્ચ શિક્ષણ લોન અને સર્વાંગી વિકાસ સમિતિ
૨. સરસ્વતી સન્માન (વિદ્યાર્થી પુરસ્કાર) સમિતિ
૩. યુવા વિકાસ સમિતિ
૪. મહિલા ઉત્કર્ષ સમિતિ
૫. અંગદાન સમિતિ
૬. મેરેજ બ્યુરો સમિતિ
૭. તબીબી સેવા સમિતિ
૮. વૈયાવચ્ચ સમિતિ
૯. સભ્યપદ તથા મેડિકલ કાર્ડ સમિતિ
૧૦. ભવન સમિતિ / ખરીદ સમિતિ
૧૧. દર્દી સહાય સમિતિ
૧૨. ડોનેશન ફોલો-અપ સમિતિ
૧૩. સામાજિક સુરક્ષા તથા બાળ કલ્યાણ સમિતિ
૧૪. શૈક્ષણિક લોન (સહાય) સમિતિ
૧૫. સાધર્મિક સહાય સમિતિ
૧૬. કચ્છ આર્ટ ગેલેરી સમિતિ
૧૭. પર્યાવરણ સમિતિ

૧૮. વયસ્ક સમિતિ
૧૯. કોમ્પ્યુટર સમિતિ
૨૦. લાઇબ્રેરી સમિતિ
૨૧. રિનોવેશન સમિતિ
૨૨. પ્રચાર - પ્રસાર અને વેબસાઇટ સમિતિ
૨૩. તબીબી સહાય સમિતિ
૨૪. અલ્પ સંખ્યક (માઈનોરીટી) જૈન સમાજ સમિતિ
૨૫. સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ સમિતિ
૨૬. મેડિકલ સેન્ટર ખરીદ સમિતિ
૨૭. ઈલેક્ટ્રીક સાધન ખરીદ સમિતિ

ટ્રસ્ટ મંડળ દ્વારા નિયુક્ત સમિતિઓ

૧. 'મંગલ મંદિર' સમિતિ
૨. 'મંગલ મંદિર' સલાહકાર સમિતિ
૩. બંધારણ સમિતિ
૪. લીગલ સમિતિ
૫. હિસાબી સમિતિ
૬. મુંબઈ અતિથિ ભવન સમિતિ
૭. નવા પ્રોજેક્ટ સમિતિ
૮. ફંડ રેઈઝિંગ સમિતિ

૧. ઉપરોક્ત સમિતિઓમાં જે સભ્યોને પોતાનો સમય તથા સેવા આપવામાં રસ હોય તેમણે માનદ્ મંત્રીશ્રીના નામે પત્ર લખી સંસ્થાના કાર્યાલય - પાલડી ભવન ઉપર તા. ૧૬-૦૮-૨૦૧૮ સુધી પહોંચાડવો. આ પત્રમાં સભ્યને કઈ સમિતિમાં કાર્ય કરવામાં રસ છે તેનો ખાસ ઉલ્લેખ કરવો અને બીજી કોઈ સમિતિ પણ વિકલ્પમાં લખવી.
૨. દરેક સમિતિના કન્વીનર સાથે પાંચ સભ્યોની સમિતિ બનાવવામાં આવશે. પણ જરૂર જણાય ત્યાં અપવાદરૂપ સંજોગોમાં સમિતિની સભ્ય સંખ્યામાં વધારો / ઘટાડો કરી શકાશે.
૩. સંસ્થાના ટ્રસ્ટ બોર્ડ / કારોબારી સમિતિ જે તે સમિતિના કન્વીનર અને સભ્યોની નિમણૂક કરશે.

કે. આર. શાહ

માનદ્ મંત્રી

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ

દુઃખ અને સંકટ તમારી મુલાકાતે બીજી વખત ન આવે એમ ઈચ્છતા હો તો પહેલીવાર આવીને તે જે પાઠ શીખવી ગયા હોય તે બરાબર શીખી લો.

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ

૭૨મો સ્વાતંત્ર્ય દિન ધ્વજ વંદન કાર્યક્રમ

॥ જાહેર આમંત્રણ ॥

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ ૭૨મા સ્વતંત્રતા દિવસની ઊજવણી કરવા જઈ રહ્યો છે. તે નિમિત્તે શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડી ખાતેના પટાંગણમાં તા. ૧૫-૮-૨૦૧૮ને બુધવારના રોજ સવારે ૯.૩૦ કલાકે શ્રી શિવજીભાઈ દુઘૈયા (મૂળ કચ્છના વતની અને વિખ્યાત વૈજ્ઞાનિક)ના વરદ્ હસ્તે ધ્વજવંદન કરવામાં આવનાર છે.

ધ્વજવંદન થયા બાદ અલ્પાહાર પછી, સમાજની બાળ કલ્યાણ સમિતિ દ્વારા સમાજના બાળકો માટે અદ્ભુત મનોરંજન કાર્યક્રમ રાખવામાં આવેલ છે.

આથી સમાજના દરેક સત્ય પરિવારને ઉપરોક્ત કાર્યક્રમમાં પધારવા ભાવભર્યું આમંત્રણ છે.

કે. આર. શાહ
માનદ્ મંત્રી

પ્રતાપ નારાયણ દંડ
મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી તથા પ્રમુખ

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ સંચાલિત
અને આદર્શ અમદાવાદના સહયોગથી

બહેનો માટે વિનામૂલ્યે સીલાઈ તાલીમ

(સર્ટિફિકેટ કોર્સ)

તારીખ : ૨-૧૦-૧૮થી શરૂ (ત્રણ મહિના માટે)
સમય : બપોરે ૧.૩૦થી ૩.૩૦ (સોમથી શુક્ર)
સ્થળ : શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ
સંચાલિત નવનીત ભવન,
આણંદજી કલ્યાણજી 'સી' બ્લોક,
બહેરામપુરા, અમદાવાદ.

રીફંડેબલ ડિપોઝીટ : રૂા. ૨૦૦/- ભરી રજિસ્ટ્રેશન કરાવવું.

● વિશિષ્ટતા :

- લેડીઝ તથા બાળકોના પોષાકનું કટીંગ તથા સીલાઈ શીખવવામાં આવશે.
- પરીક્ષામાં પાસ થનારને સર્ટિફિકેટ આપવામાં આવશે.
- ૮૫% હાજરી ફરજિયાત છે.

● સીલાઈ શીખનાર દરેકે પોતાની સાથે નીચે જણાવેલ વસ્તુઓ લાવવાની રહેશે

- ૧ મીટર સુતરાઉ કાપડ.
- સફેદ દોરાની કોકડી - હાથ સોય.
- મેઝર ટેપ.
- કાતર.
- સ્કેલ માપ - ડાયાગ્રામ દોરવા માટે.

૬. કોરા પાનાની નોટબુક.

૭. છાપા - ડાયાગ્રામ માટે

● વધુ વિગત માટે સંપર્ક :

આદર્શ અમદાવાદ

“નેહલ”, સ્થા. જૈન ઉપાશ્રયની બાજુમાં, કોમર્સ કોલેજ છ રસ્તા
પાસે, નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૯. ફોન : ૨૬૫૬૫૪૧૬

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદના
સહયોગથી અને આદર્શ અમદાવાદ સંચાલિત

વિના મૂલ્યે યોગ શિબિર

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદના સહયોગથી આદર્શ અમદાવાદ સંચાલિત એક યોગ શિબિરનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે. શિબિરમાં યોગાસન, પ્રાણાયામ, ધ્યાન વગેરેની તાલીમ આપવામાં આવશે. યોગ સાધના શરીરને નીરોગી, મનને નિર્મળ અને આત્માને ઉન્નત બનાવવાનું ઉત્તમ સાધન છે. જીવનના સર્વાંગી વિકાસ માટે આપ, આપનાં મિત્ર વર્તુળ, સગા-સંબંધીઓ સહિત યોગ સાધનામાં જોડાઈને અનેક પ્રકારના ફાયદાઓ અનુભવો એ જ મંગલ કામના.

તારીખ : ૧-૧૦-૨૦૧૮થી તા. ૧૫-૧૦-૨૦૧૮

સમય : રોજ સવારે ૬.૩૦થી ૭.૩૦

શિબિરનું સ્થળ : શ્રી કચ્છી જૈન ભવન, પાલડી, અમદાવાદ.

● વધુ માહિતી માટે સંપર્ક :

આદર્શ અમદાવાદ

મો. ૯૦૩૩૦ ૧૫૨૫૪, ૨૬૫૬ ૫૪૧૬

શિક્ષણ અને સર્વાંગી વિકાસ સમિતિ

“Ownership Attitude”

Ownership એટલે માલિકીપણું નહીં પણ પોતાપણું.

‘વસુધૈવ કુટુંબકમ્’ની સદ્ભાવનાનો પ્રચાર ભલે આપણી સંસ્કૃતિમાં હજારો વર્ષથી થતો હોય પણ દરેક યુગમાં એનો અર્થ બદલાયા કરે છે.

આજકાલના બિઝનેસ હાઉસની વાત કરીએ તો Ownership Attitude એ મુખ્ય પ્રશ્ન કહી શકાય. માલિકની ભાષામાં કહીએ તો ‘મારા બેટા પગાર તો લે છે પણ પોતાનું સમજીને કામ નથી કરતા.’

આ ‘પોતાનું સમજીને કામ નથી કરતા’વાળો syndrome માત્ર કંપનીમાં જ નહીં, દેશ, પોલીટીક્સ, સમાજ, યુથ, કોલેજ, શિક્ષણ, સરકાર – અરે ખૂણે ને ખાંચરે બધે જ ફેલાયેલો છે. બલકે કહો કે એક પેઢી બીજી પેઢીને વારસામાં આપે છે.

આનાથી બિલકુલ સામે કિનારાની સમસ્યા છે જે દિલ દઈને

પોતાનું સમજીને કામ કરે છે તેમને Ownership અપાતી નથી. ત્યાં એવી બીક લાગે છે કે એ માથા પર ચઢી બેસશે.

આ વિષયકનું સમાધાન શક્ય છે ખરું?

એ સમાધાન માટે નિષ્ણાત શ્રી ભાગ્યેશ દવેનો એક સેમિનાર ઓગસ્ટ મહિનાના ત્રીજા શનિવારે, તા. ૧૮ ઓગસ્ટના રોજ રાત્રે ૮.૩૦ કલાકે રાખવામાં આવ્યો છે. તેમાં પધારવા આપ સૌને હાર્દિક આમંત્રણ છે.

Ownership Attitude

વક્તા : શ્રી ભાગ્યેશ દવે

તારીખ : ૧૮ ઓગસ્ટ, ૨૦૧૮

સમય : રાત્રે ૮.૩૦ વાગ્યાથી

સ્થળ : બેઝમેન્ટ હોલ, શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડી.

કન્વીનર, શિક્ષણ અને સર્વાંગી વિકાસ સમિતિ

શિક્ષણ તથા સર્વાંગી વિકાસ સમિતિ

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદની “શિક્ષણ તથા સર્વાંગી વિકાસ સમિતિ” દર વર્ષની માફક ચાલુ વર્ષે પણ સમાજની વિશિષ્ટ પ્રતિભાઓનું સન્માન કરવા માંગે છે. સમાજની કોઈ પણ વ્યક્તિએ કોઈ પણ ક્ષેત્રે એટલે કે વ્યાપાર, ઉદ્યોગ, તબીબી, શિક્ષણ, રમતગમત, સમાજસેવા, લેખન, ચિંતન, અધ્યાત્મ, શોધખોળ, ડિઝાઇનિંગ તથા અન્ય કોઈ પણ ક્ષેત્રે વિશિષ્ટ કાર્યવાહી કરેલ હોય અને તેણે કોઈ પણ નામી સંસ્થા તરફથી વિશિષ્ટ સન્માન / એવોર્ડ / મેડલ / ઈનામ / સર્ટિફિકેટ / શિલ્ડ વગેરે મેળવેલ હોય તેઓએ અમને વિગતવાર માહિતી સાથે તરતમાં જાણ કરવાની રહેશે. સમિતિના નીતિ નિયમો અનુસાર એ વિગતોની ચકાસણી કર્યા બાદ યોગ્ય પ્રતિભાઓનું સ્વામિવાત્સલ્ય કાર્યક્રમના દિવસે જાહેર સન્માન કરવામાં આવશે.

કન્વીનર : શિક્ષણ તથા સર્વાંગી વિકાસ સમિતિ

યુવા વિકાસ સમિતિ અને સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ સમિતિ દ્વારા આયોજિત સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ

યુવા વિકાસ સમિતિ અને સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ સમિતિ દ્વારા સ્વામિવાત્સલ્યના દિવસ તા. ૨૩-૯-૨૦૧૮ના રોજ ટાગોર હોલ ખાતે એક સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે. આ કાર્યક્રમમાં ડ્રામા અને વિવિધ પ્રકારના શ્રુપ ડાન્સ રાખેલ છે. જો તમે આ કાર્યક્રમમાં ભાગ લેવા ઇચ્છતા હો તો નીચેના સભ્યોનો સંપર્ક કરવો.

નામ નોંધાવવા માટે સંપર્ક :

અમી શાહ : ૯૯૭૯૬ ૫૧૯૨૯

રચના પારેખ : ૯૨૨૭૨ ૫૬૫૬૮

વધુ માહિતી અને પૂછપરછ માટે સંપર્ક :

ડૉ. કેતન શાહ : ૯૮૨૫૬ ૮૭૭૪૧

તબીબી સાધનો વપરાશ માટે આપવાની યોજના

શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડી પર નીચે મુજબના તબીબી સાધનો દૈનિક ભાડાના ધોરણે મળી શકશે. જેઓને આ સાધનોની જરૂરિયાત હોય તેઓ શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડી પર ફોન : ૨૬૫૭૮૮૯૨ / ૨૬૫૮૧૫૦૧ પર સંપર્ક સાધી શકશે.

૧. એર બેડ	રૂ. ૧૦/-	૫. વોકર	રૂ. ૨/-	૯. બેડ પાન	રૂ. ૨/-
૨. બ્લીલ ચેર	રૂ. ૩/-	૬. વોર્કિંગ સ્ટીક	રૂ. ૧/-	૧૦. ફાઉલર બેડ	રૂ. ૧૦/-
૩. ઓક્સિજન સિલિન્ડર (નાનો)	રૂ. ૫/-	૭. કમોડ ચેર	રૂ. ૩/-	૧૧. ટેબલ ટોપ (ફાઉલર બેડ માટે)	રૂ. ૨/-
૪. નેબ્યુલાઈઝર	રૂ. ૫/-	૮. સેલાઈન સ્ટેન્ડ	રૂ. ૨/-	૧૨. ઈલેક્ટ્રિક ઓક્સિજન મશીન	રૂ. ૫૦/-

નોંધ : (૧) સ્ટોકમાં હશે ત્યાં સુધી આ સાધનો ડીપોઝિટ આપીને ભાડેથી મેળવી શકાશે. (૨) સાધનો પાલડી ભવન પરથી લઈને ત્યાં જ પરત કરવાના રહેશે.

કે. આર. શાહ - માનદ્ મંત્રી, શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ

યુવા વિકાસ સમિતિ

યુવા વિકાસ સમિતિ દ્વારા આયોજિત સેરીનિટી એન્ડ બોટેનિકલ ગાર્ડનની મુલાકાત

આ જગ્યા ફિરદોસ ખંભાતાના ટ્રસ્ટની છે. જેનો શૈક્ષણિક હેતુ માટે જ ઉપયોગ થાય છે. જે ૧૦ એકર જગ્યામાં ફેલાયેલ છે. બધા જ સભ્યો બપોરે ૩.૩૦ વાગે ભેગા થઈ ગયા હતા. અને ત્યારબાદ દોઢ કલાકના નેચર વોકની શરૂઆત કરી દીધેલ હતી.

આ સમગ્ર સંકુલની સંભાળ રાખતા શ્રી નરેન્દ્ર બંકોલાએ બહુ જ સારી રીતે સમજણ આપી હતી. અનેક જાતની વનસ્પતિઓ, દવાઓ બનાવવાના ઉપયોગમાં લેવાતી વનસ્પતિઓ, ઘરના મસાલાના ઉપયોગમાં લેવાતા મસાલાની વનસ્પતિઓ, અનેક જાતના પતંગિયાઓ અને પક્ષીઓની ઓળખ અને એની ખાસિયતો - આ બધું જ દોઢ કલાકના નેચર વોકમાં જોવા, જાણવા, સમજવા મળ્યું.

ત્યારબાદ આપણા સમાજના સભ્ય શ્રી અભિનવભાઈ મહેતાએ (કે જેઓએ ગુજરાત સરકાર વતીથી કાયદેસર રીતે સાસણગીરમાં રહીને સિંહ વિષે અભ્યાસ કરેલ છે) સમગ્ર

સાસણગીર ઉપરની એક ડોક્યુમેન્ટરી ફિલ્મ બતાવી હતી અને તેની સમજ આપી હતી. ત્યારબાદ પતંગિયા અને પક્ષીઓ ઉપરની એક ડોક્યુમેન્ટરી ફિલ્મ શ્રી નરેન્દ્ર બંકોલાએ પ્રસ્તુત કરેલ હતી. આ કાર્યક્રમ દોઢ કલાક ચાલેલ.

ત્યારબાદ ત્યાં એક નાનકડું જંગલ છે. જેમાં અડધો કલાક જંગલ વોકનો આનંદ લીધેલ. ત્યારબાદ બધા જ સભ્યોએ પોતાના ઘરેથી બનાવીને લાવેલ પૂર્વ - પશ્ચિમ - ઉત્તર - દક્ષિણ - ચારેય દિશાઓની વાનગીઓનો સ્વાદ માણ્યો. કુલ ૪૭ સભ્યો અને ૨૩ વાનગીઓ. ત્યારબાદ રાતે ૮ વાગે બધા છૂટા પડ્યા હતા.

વરસાદનું સ્વાગત કરીને લીલીછમ થયેલી ધરતી અને કુદરતના સાંનિધ્યમાં રહેવાનો અને શાંત રીતે માણવાનો આનંદ અનેરો હતો. નવો જ અનુભવ હતો.

કન્વીનર - યુવા વિકાસ સમિતિ

વચસ્ક સમિતિ

સમિતિ તરફથી તા. ૧૫ જુલાઈ, ૨૦૧૮ના રોજ એક રંગારંગ કાર્યક્રમ શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડી ખાતે યોજાઈ ગયો. આ કાર્યક્રમમાં ૧૭૦ વડીલો હાજર હતા.

સૌપ્રથમ કન્વીનરે સૌ વડીલોને આવકાર્યા હતા. ત્યારબાદ શૈલેષ રાવલ એન્ડ પાર્ટીએ જૂના - નવા ગીતોથી વાતાવરણને રંગેયંગે ભરી દીધું હતું.

આજના કાર્યક્રમની વિશેષતા એ હતી કે આપણા સમાજના જ **ડૉ. હિમાંશુભાઈ શાહે** માઉથ ઓર્ગન પર ગીતો વગાડીને સૌ પ્રેક્ષકોના દિલ જીતી લીધા હતા. તબીબી ક્ષેત્રે નિપુણ, એટલી જ સંગીતમાં કાબેલિયત બતાવીને સૌને અચરજમાં મૂક્યા હતા. આવા જ બીજા કલાકાર આપણા મેડિકલ સેન્ટરમાં કાર્યરત ડૉ. શિલ્પાબેન તોશનીવાલે સુંદર મજાના ગીતો ગાઈને સૌને ડોલતા કરી મૂક્યા હતા. ઉપરાંત **શ્રીમતી ફાલ્ગુનીબેન જોશી** (ટી.વી. કલાકાર) (કચ્છ કોઠારાના મૂળ વતની ડૉ. વિનોદ જોશીના પત્ની) એ ગીતો ગાઈને આજના કાર્યક્રમમાં ચાર ચાંદ લગાવી દીધા હતા. આજના કાર્યક્રમમાં સમિતિના આમંત્રણને માન આપી સમાજના મેડિકલ સેન્ટરમાં કાર્યરત **ડૉ. નીતુબેન પરીખ** અને **ડૉ. દેવલભાઈ શાહ** તથા ભુજમાં કાર્યરત **ડૉ. મુકેશ ચંદે** એ હાજરી આપી શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરેલ હતી.

આજના કાર્યક્રમ અંગે સંસ્થાના પ્રમુખ અને મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી **શ્રી પ્રતાપ નારાયણ દંડે** કાર્યક્રમ અને સમિતિની મહેનતને બિરદાવી, સૌ કાર્યકરોને પ્રોત્સાહિત કર્યા હતા.

આજના કાર્યક્રમના સ્પોન્સરર **શ્રીમતી કસ્તુરબેન** અને **શ્રી તલકશી ઉમરશી ગોગરી**નું શાલ ઓઢાડીને **શ્રી પ્રતાપ નારાયણ દંડે** અને **શ્રીમતી મીરાબેન દંડે** બહુમાન કર્યું હતું.

ત્યારબાદ શ્રીમતી લક્ષ્મીબેન ખત્રી, શ્રીમતી રંજનબેન કલ્યાણજી રાંભિયા, **ડૉ. શ્રી હિમાંશુભાઈ શાહ** અને **શ્રી રજનીકાંત પારેખે** કેક કાપી તેઓનો જન્મદિવસ ઉજવ્યો હતો.

સમિતિ તરફથી યોજાતા કાર્યક્રમમાં સમિતિના સભ્ય શ્રી આણંદજીભાઈ વીરાએ વડીલો તરફથી મળતા સહકાર અને સ્પોન્સરશિપ તેમજ કાર્યકરોની મહેનત અને એકબીજા પ્રત્યેની લાગણીનો ચિતાર શાયરીના અંદાજમાં આપી સૌને ખુશ કરી દીધા હતા.

અંતમાં ભાવતું ભોજન લઈ સૌ વડીલો છૂટા પડ્યા હતા.

આજના કાર્યક્રમ માટે નીચેની વ્યક્તિઓ તરફથી સ્પોન્સરશિપ મળી હતી.

૧. શ્રી રજનીકાંત ધરમશી પારેખ	રૂ. ૭,૦૦૦/-
૨. ડૉ. હિમાંશુ રમેશચંદ્ર શાહ	રૂ. ૫,૦૦૦/-
૩. શ્રીમતી લક્ષ્મીબેન મહેશભાઈ ખત્રી	રૂ. ૫,૦૦૦/-
૪. શ્રીમતી રંજનબેન કલ્યાણજી રાંભિયા	રૂ. ૫,૦૦૦/-

૫. શ્રીમતી ભાનુબેન જયંતીલાલ શાહ રૂ. ૨,૫૦૦/-
ઉપરોક્ત પાંચેય વ્યક્તિઓએ તેમના બર્થ ડે નિમિત્તે સ્પોન્સરશિપ આપી હતી. ઉપરાંત -

૧. શ્રીમતી કસ્તુરીબેન તલકશી ઉમરશી ગોગરી	રૂ. ૫,૦૦૦/-
(તેમના નૂતન ગૃહ પ્રવેશ નિમિત્તે)	
૨. શ્રી ભરતકુમાર તારાચંદ શાહ	રૂ. ૫,૦૦૧/-
(પૌત્ર જન્મ નિમિત્તે)	
૩. શ્રી વિજયકુમાર શાંતિલાલ સોમચંદ મહેતા	રૂ. ૧,૦૦૦/-
(સુપુત્રી ચિ. કિંજલની સગાઈ નિમિત્તે)	
૪. શ્રીમતી વિમળાબેન વિશનજી ગડા	રૂ. ૧૧૦૦/-
(શુભેચ્છક તરીકે)	

(કાર્યક્રમની તસવીરી ઝલક માટે જુઓ : પાના નં.-૮૪)

આગામી કાર્યક્રમ

તા. ૨૮-૮-૨૦૧૮ને મંગળવારના રોજ સ્વપ્ન સૃષ્ટિ વોટર પાર્ક અને રિસોર્ટ તેમજ પુનિત ધામની મુલાકાતનો કાર્યક્રમ યોજવામાં આવેલ છે.

વ્યક્તિ દીઠ ચાર્જ રૂ. ૫૦૦/- રાખવામાં આવેલ છે.

વોટર પાર્કનો આનંદ માણવા માટે કોસ્ચ્યુમ જરૂરી છે. ઘરેથી પણ લાવી શકાશે અથવા ત્યાંથી ભાડે લેવા પડશે.

દરેકે વેવ પુલમાં આનંદ લેવા માટે એક જોડી વધારાના કપડા લાવવા હિતાવહ છે.

શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડીથી સવારે ૬.૧૫ વાગે પ્રવાસ માટે બસ ઉપડી જશે. ત્યારબાદ આવનારે સીધા જ પુનિતધામ મહુડી રોડ પર આવવાનું રહેશે.

નોંધ : હેલ્પેજ ઈન્ડિયાના હેલ્થ કાર્ડ તેમજ ઓડિયોગ્રામ રિપોર્ટ શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડીના કાર્ડન્ટર પરથી મેળવી લેવા.

રજનીકાંત પારેખ, કન્વીનર - વચસ્ક સમિતિ

કચ્છ સંસ્કૃતિ મ્યુઝિયમ

નીચે જણાવેલ સ્થળે મ્યુઝિયમ નિહાળવા જાહેર જનતાને ભાવભર્યું નિમંત્રણ છે. આ મ્યુઝિયમની મુલાકાતથી અમદાવાદમાં રહીને કચ્છ - દર્શનની એક ઝલક ખેઈ શકશો. દેશ-વિદેશથી આવતા આપના કોઈપણ મહેમાનો સાથે આપ આ મ્યુઝિયમની અવશ્ય મુલાકાત લેશો.

મ્યુઝિયમ જોવા માટે કોઈ એન્ટ્રી ફી નથી.

સ્થળ : શ્રી કચ્છી વિશ્રામગૃહ, અરિહંતનગર દેરાસરની સામે, રાજસ્થાન હોસ્પિટલ પાસે, શાહીબાગ, અમદાવાદ.

ફોન સંપર્ક : (૦૭૯) ૨૨૮૮૪૫૪૭

સમય : સવારે ૧૦થી ૨ અને સાંજે ૫ થી ૭.

હિસતી નજરે....

માસ જૂન-૨૦૧૮ દરમ્યાન શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદની વિવિધ સેવાઓનો લાભ લેનાર વ્યક્તિઓ

ક્રમ	સેવાઓ	લાભ લેનાર વ્યક્તિઓ
૧.	<p>માતૃશ્રી સાકરબેન રવજી મોરારજી લાલન (કોડાય - સુપ્રીમવાલા) શ્રી કચ્છી જૈન ભવન, પાલડી, અમદાવાદ.....</p> <p>(અ) શ્રી નવનીત મેડિકલ સેન્ટર તથા શ્રીમતી પ્રભાવતીબહેન કાંતિલાલ વેલજી સાવલા મેડિકલ ચેક-અપ સેન્ટર, પાલડી, અમદાવાદ.</p> <ul style="list-style-type: none"> કુલ લાભ લેનાર વ્યક્તિઓ..... જેમાંથી - શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદની વ્યક્તિઓ..... ૫૭૩ સાધુ-સાધ્વીજી મહારાજ સાહેબો..... ૧૧૨ મોતિયા - આંખનાં ઓપરેશન (સાપ્તાહિક બે દિવસ)..... ૦૮ સોનોગ્રાફી..... ૧,૫૯૨ ટી.એમ.ટી. (માત્ર ડોક્ટર દ્વારા ભલામણથી)..... ૧૭ બોડી ચેક-અપ..... ૪૬૭ અન્ય..... ૧૦,૩૬૭ 	૧૩,૧૩૬
	<p>(બ) માતૃશ્રી કંકુબેન કાનજીભાઈ રવજી (નાની ખાખરવાલા) સેવા ભવન, પાલડી, અમદાવાદ કુલ લાભ લેનાર વ્યક્તિઓ..... ૮૧૪</p>	૮૧૪
૨.	<p>જી.એમ.ડી.સી. પ્રાયોજિત શ્રી કચ્છી વિશ્રામ ગૃહ - શાહીબાગ, અમદાવાદ</p> <ul style="list-style-type: none"> શ્રી કચ્છી વિશ્રામ ગૃહમાં લાભ લેનાર કુલ વ્યક્તિઓ..... ૨,૦૧૧ શ્રી જલારામ અન્નક્ષેત્રમાં લાભ લેનાર કુલ વ્યક્તિઓ..... ૪૮૪ શ્રી ધીરજલાલ ટોકરશી કાપડિયા ડાયાલિસિસ સેન્ટરમાં લાભ લેનાર કુલ વ્યક્તિઓ..... ૪૨૨ 	૨,૯૧૭
૩.	<p>માતૃશ્રી કંકુબેન કાનજીભાઈ રવજી (નાની ખાખરવાલા) સેવા ભવન, ગીતા મંદિર, અમદાવાદ લાભ લેનાર કુલ વ્યક્તિઓ..... ૩૨૨</p>	૩૨૨
	<p>માસ જૂન-૨૦૧૮ દરમ્યાન વિવિધ પ્રકારની સેવાઓનો લાભ લેનાર કુલ વ્યક્તિ.....</p>	૧૭,૧૮૯

જ્યારે નખ વધે છે ત્યારે આપણે નખ કાપીએ છીએ, આંગળી નહીં.
 એ જ રીતે જ્યારે ગેરસમજ ઊભી થાય ત્યારે સંબંધો નહીં પણ તમારું ઘમંડ કાપી નાખજો.

મેરેજ બ્યુરો

શ્રી કચ્છી જૈન ભવન પર કોઈ પણ જ્ઞાતિના યુવક - યુવતી માટે મેરેજ બ્યુરો કાર્યરત છે. આપશ્રી આપનું નામ રજિસ્ટર કરાવીને મેર્યાગ સંબંધી જરૂરી વિગતો મેળવી શકશો. રૂબરૂ મુલાકાત માટે દર શનિવારે બપોરે ૩.૦૦થી ૬.૦૦નો સમય નક્કી કરવામાં આવેલ છે. જરૂરિયાત અનુસાર આપશ્રી મેરેજ બ્યુરો સમિતિના કન્વીનર શ્રી હીરજી પાસુ શાહનો મોબાઈલ નંબર ૯૮૨૫૩ ૮૦૮૬૬ પર સંપર્ક સાધી શકશો.

હીરજી પાસુ શાહ, કન્વીનર - મેરેજ બ્યુરો સમિતિ
 શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ સંચાલિત
માતુશ્રી કંકુબેન કાનજીભાઈ સ્વજી (નાની ખાખરવાલા)

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા ભવન
એસ.ટી. સ્ટેન્ડ પાસે, અમદાવાદ.

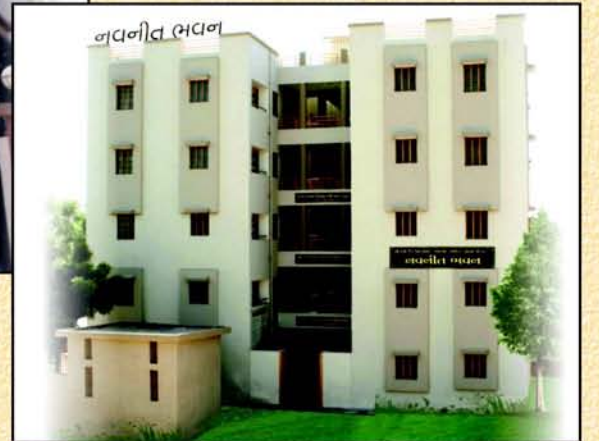
શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ સંચાલિત
માતુશ્રી સાકરબહેન સ્વજી મોરારજી લાલન (કોડાય - સુમીમવાલા)

શ્રી કચ્છી જૈન ભવન
પાલડી, અમદાવાદ.

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ સંચાલિત

શ્રી કચ્છી વિશ્રામ ગૃહ
શાહીબાગ, અમદાવાદ.

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ સંચાલિત

શ્રી નવનીત ભવન (આવાસ યોજના)
બહેરામપુરા, અમદાવાદ.

વર્ષ વલપટથી આખા ભારતમાં લોજિસ્ટિક્સ સોલ્યુશન આપતી કંપની

800+
MODERN
VEHICLES

22
STATES+
4 UTs

650+
BRANCHES

અમારી વિશેષતાઓ - સિંગલ વિન્ડો સ્લોક્ષર્મ

- VT/VX ની ૬૫૦+ શાખાઓ
- ISO 9001:2015 પ્રમાણિત કંપની
- Robust Systems & Processes પર કાર્યરત
- Trace & Track Facility સાથે સંપૂર્ણ કોમ્પ્યુટરાઈઝ નેટવર્ક
- બુકીંગ થી ડિલિવરી સુધી સમાનને Complete Insurance Cover
- ૧૦ કિલોથી કુલ ટ્રક લોડ સુધીના પાર્સલ સ્વીકારીએ છીએ
- ૧૦૦૦૦૦+ સંતુષ્ટ ગ્રાહકો
- Hard Freight Surface Transportation માં ૬ દાયકાનો અનુભવ
- રોડ, એર અને રેઈલ દ્વારા Door to Door Express Cargo
- વિસ્તૃત થઈ શકતી Supply Chain & Inventory Management

V-TRANS

Driving Excellence

Our other Divisions

Safe and Reliable - For Your Peace of Mind

Warehousing & Inventory Management

Unit 6, Corporate Park, VN Purav Marg, Chembur, Mumbai, Maharashtra - 400071
Toll Free: 1800 220 180 / Website: vtransgroup.com / Email: info@vtransgroup.com
Download: V-Trans APP from Google/IOS

भंगल भंडिर • अगस्त-२०१८ • ६५

Blazo Clothing Mfg. Co. Pvt. Ltd.
310, Amit Industrial Estate, 61, Dr. S.S. Rao Road
near Gandhi Hospital, Parel, Mumbai - 400012
Tel: (022) 24124595, 24168645, 24115010, 24104290
blazoorder@yahoo.co.in / www.blazoclothing.com

“Mangal Mandir” - Regd. under Postal Registration No. GAMC-315/2018-2020 Valid upto 31st December, 2020
issued by the SSPO's Ahmedabad City Division, permitted to post at Ahmedabad PSO on 5th of Every Month.
R.N.I. No. of RNP is 33266/1978 • Published on 1st of Every Month

સુપ્રસિદ્ધ કલાકારો દ્વારા અભિનીત સુપરહીટ નાટકો, ફિલ્મો,
કોમેડી સીન, હાસ્ય-કલાકારોના જોકસ અને બીજું ઘણું બધું.

ગુજરાતી મનોરંજનનો ખજાનો

“Shemaroo Gujarati App”

FREE ડાઉનલોડ કરવા માટે

આજે જ **9222231242** પર મિસ કોલ આપો.

Also Available on

www.shemarooent.com

YouTube [/shemaroo Gujarati](https://www.youtube.com/shemaroo Gujarati)

Facebook [/shemaroo Gujarati](https://www.facebook.com/shemaroo Gujarati)

Twitter [/shemaroo Gujarati](https://www.twitter.com/shemaroo Gujarati)

WhatsApp [“GUJ” on +91 7710042999](https://www.whatsapp.com/+917710042999)

મંગલ મંદિર • ઓગસ્ટ-૨૦૧૮ • ૯૬